

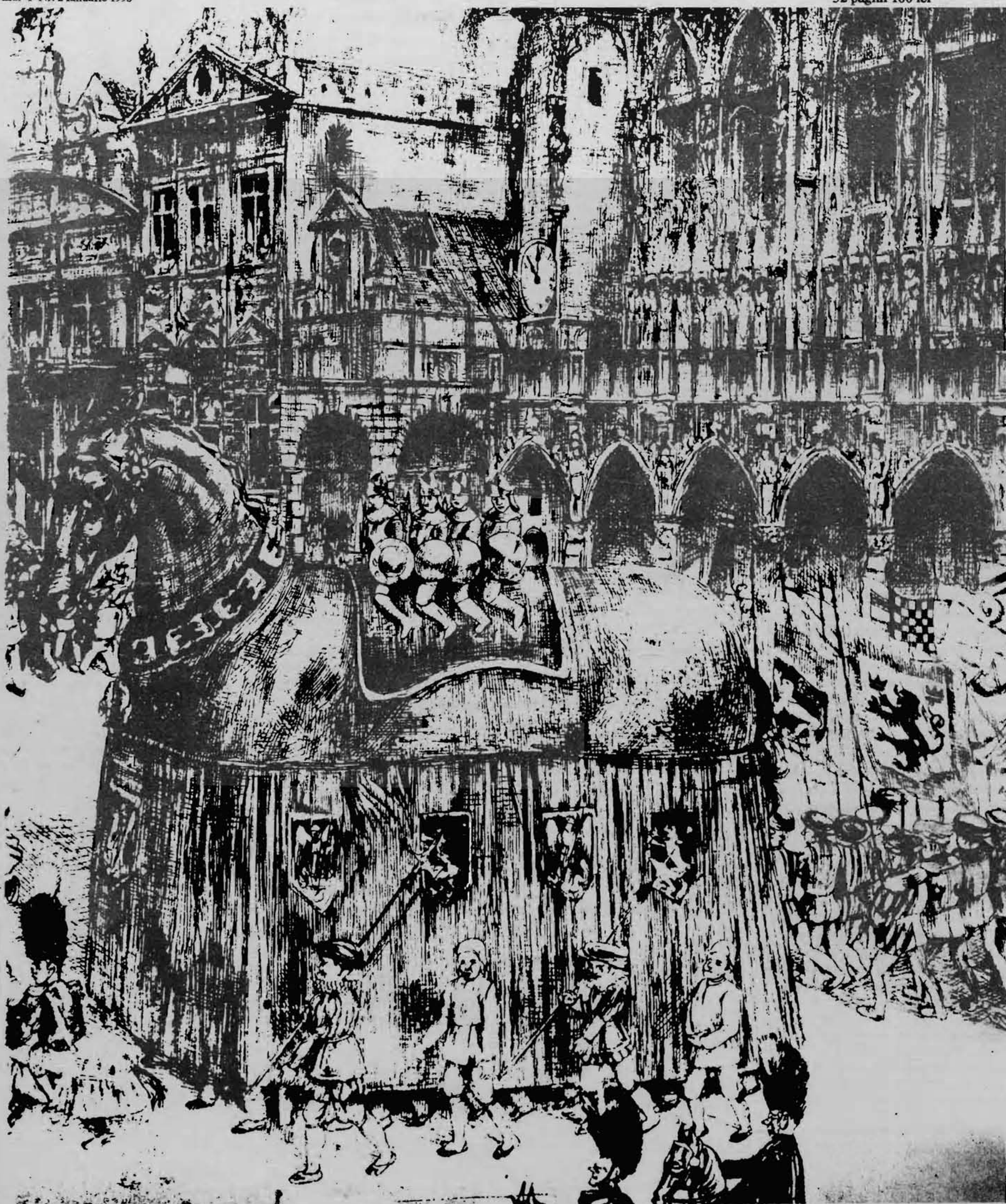

Sfera Politicii

REVISTA DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDATIA "SOCIETATEA CIVILA"

Anul -I- Nr. 2 Ianuarie 1993

32 pagini 100 lei

Editorial Board

GHITĂ IONESCU,
VLADIMIR TISMĂNEANU,
CĂLIN ANASTASIU,
DAN OPRESCU,
STELIAN TĂNASE (Editor)
DORIN TUDORAN

*Fundatia
Societatea Civila*

Assistant Managing Editor:

NICULAE RĂDULESCU-DOBROGEA;

Graphics:

TOMNIȚA FLORESCU;

Tehnoredactare computerizată:

Acest număr este ilustrat cu lucrări
din catalogul "La caricature
revolutionnaire et contre-revolutionnaire"
PRESSES DU CNRS - 1986

SFERA POLITICII încearcă să fie
un spațiu al dialogului între diferite puncte
de vedere, uneori diametral opuse. În
consecință, articolele înscrise în paginile
noastre implică exclusiv pe autorii lor.

* Reproducerea articolelor apărute în
publicația noastră se face numai cu acordul
redacției

* Ultima zi de primire a materialelor
colaboratorilor noștri este data de 10(zecă) a
fiecărei luni. Rugăm pe cei interesați să
însoțească articolele de un scurt "curriculum
vitae" și un rezumat, ambele în limba engleză.

* Un abonament anual costă 50 \$ sau,
echivalentul în valută a acestei sume, pentru
cititorii din străinătate; pentru cei din țară,
valoarea anuală a unui abonament este de
1200 lei plus cheltuielile de expediere. Ne
rezervăm dreptul ca în cazul modificării
prețului de cost al revistei - datorat inflației
sau modificării cursului leu/dolar, să
comunicăm din timp noul preț.

Conturile fundației SOCIETATEA
CIVILĂ la care se pot face abonamente sînt:
BankCoop SA-SMB 402466026422; hard cur-
rency- BankCoop SA-SMB 402466022840.

* Vânzările publicației noastre se fac la
toate librăriile "HUMANITAS"

3. *Politica internă*

Stelian Tănase

Schiță pentru un tablou al societății
românești.

5.

Toma Roman

Social-democrația, o ideologie "pierdută"
pentru tranziție?

7.

George Voicu

Stînga și dreapta în viața politică românească.

8.

Victor Babiuc

Considerații privind evoluția democrației
în România.

9.

**Dorel Șandor
Andrei Mușetescu**

Gramatica schimbării

12.

Victor Neumann

Doctrina naționalistă

13. *Economie*

Ilie Șerbănescu

Liberalismul economic nu are alternativă.

14.

Daniel Dăianu

Explaining (Dis)Equilibria in
Transforming Post-Communist Economies.

15.

Varujan Vosganian

Neoliberalism și economie socială.

16. *Anatomia comunismului*

Silviu Brucan

Particularitățile comunismului românesc.

18.

Pavel Câmpeanu

Note asupra PCR în anii '40 - '50.

32.

Vladimir Tismănean

The case of comrade Honecker

20. *Politica externă*

Napoleon Pop

Relațiile României cu
Comunitățile Europene.

Radu Budeanu

De veghe în bairamul occidental.

21.

Adrian Pop

În căutarea busolei.

22.

Liviu Mureșan

București-Bruxelles via Strassbourg.

23. *Civic / Politic*

**Călin Anastasiu
Adam Michnik**

Societatea civilă vs. stat.
Un nou evoluționism.

26.

Alina Mungiu

Copilul aruncat în apă.

27. *Doctrine*

Aurelian Crăiuțu

De la calea spre servitute la calea
spre liberalism.

30. *Texte fundamentale*

Milton Friedmann

Libertăți economice.
Libertăți politice.

Schiță pentru un tablou al societății românești

STELIAN TĂNASE

The author describes the post-communist society by dealing with its common features to all making countries from the former Soviet block, use of case of the Romanian society. As to the social structure, we face changes in the role and position of the classes; an upper class emerges while the working class, as a benefit of the policy of Communist parties, loses many of its positions. This mentality proves to be most reluctant to political and economic changes. To the paternalist egalitarian mentality adding up the deficit of intermediary structures causes some of the zig-zags occurring along the transition process towards political pluralism and a market economy. The shifts witnessed by the post-communist societies are also dealt with printing out their high number gives the image of deeply conflictual societies

1. Căderea Vechiului Regim a produs o schimbare a participanților la partajul puterii, a modificat poziția și rolul diferitelor grupuri și pături sociale vizavi de putere, și de ansamblul societății. Modificările produse de căderea dictaturii nu se rezumă la o simplă trecere a puterii de la un grup de interese la altul. Însăși natura puterii s-a schimbat. Ea reflectă alte interese și a suferit un proces de sciziparitate și redistribuire a privilegiilor, însemnelor, rolurilor și a recunoașterii sociale. Nomenclatura a dispărut ca și cum ar fi fost un organism, structurat. Dar numeroase elemente ale nomenclaturii participă cu titlu individual sau de grup la diferite nivele ale structurilor de putere. Noua elită cuprinde elemente ale vechiului aparat de partid și administrativ guvernamental. Aceștia li s-au adăugat elemente ale păturilor și grupurilor ivite după 1989, furnizate în general de intelectualitatea tehnică și practicanții profesiunilor libere. Această fuziune dă astăzi configurația noii clase suprapuse. Ea adună pe lângă vîrfurile partidelor (indiferent de opțiunile lor), clasa economică în formare, intelectuali cu profesii permeabile la o rapidă adaptare la economia de piață. Perdanții căderii regimului comunist sînt muncitorii, și mai ales majoritatea lumpen-proletară, semicalificată, țărani urbanizați în anii '60 - '70, desproprietăți și aduși în orașe pentru a lucra în gigantiștii industriei. Fără o bună instrucție profesională, muncitorii au pierdut ponderea și influența. Prioritatea politicilor comuniste a fost de a crește numărul muncitorilor, în cadrul unui regim cu multe aspecte feudale și de a le asigura venituri echivalente sau mai mari decît ale intelectualității (tehnice, dar mai ales umaniste). Odată cu căderea comunismului, muncitorimea trece la periferia sistemului. Șomajul atinge în special această clasă (87% din totalul șomerilor), schimbarea sistemului de salarizare afectează muncitorimea în principal, se produce o restratificare a structurii sociale. Noile elite nu se mai sprijină pe această clasă, identificată acum cu o mentalitate colectivistă, neinstruită, incapabilă să se transforme; "muncitorimea este piedica cea mai mare în calea reformelor". Constituția unei structuri sociale armonioase și diversificate privește în principal diminuarea ponderii numerice a muncitorilor industriali, pe măsura trecerii lor în alte sectoare, deci pe măsura restructurării economiei. În 1990 cei ocupați în industrie reprezentau circa 30% din totalul populației și aproape 4 milioane din cele 8 milioane active, deci jumătate. În construcții, agricultură, comerț, transporturi lucrau alte 600 mii, deci încă 2.500.000 de persoane, și numai puțin peste 1.000.000 în servicii, și educație, cultură, știință, sănătate etc. Aceste date au suferit modificări nesemnificative, dacă nu luăm în calcul dispariția din sectorul de stat al economiei a 2.100.000 locuri de muncă, din care circa 1.000.000 au fost rezorbite de sectorul privat. Dinamismul sectorului privat este factorul decisiv în restrîngerea ponderii marii

industrii și a trecerii unui segment important în sfera serviciilor, comerțului și a micii producții. Aceasta mai ales în contextul în care statul nu întreprinde aproape nimic pentru restructurarea industriei, preferînd în continuare subvenționarea și menținerea în activitate a industriilor nerentabile de teama tensiunilor sociale.

Partidele de stînga și-au anexat baza socială a regimului comunist, prelungind și după 1989 o retorică cu clișee promuncătoare. Promisiunile: protecția socială, menținerea inflației la un nivel minim, asigurarea locurilor de muncă. Acest tip de propagandă exploatează mentalitatea egalitarist-paternalistă a marii majorități a populației. Alte partide au preferat să ofere principii și valori care angajau abstractul și eventual viitorul. Demersurile lor, deși laudabile, nu au găsit decît în mică măsură mijloacele de a influența electoratul, pentru că, în principal, ele nu s-au adresat intereselor grupurilor sociale care furnizează majoritatea voturilor, ci, numeric, unei minorități.

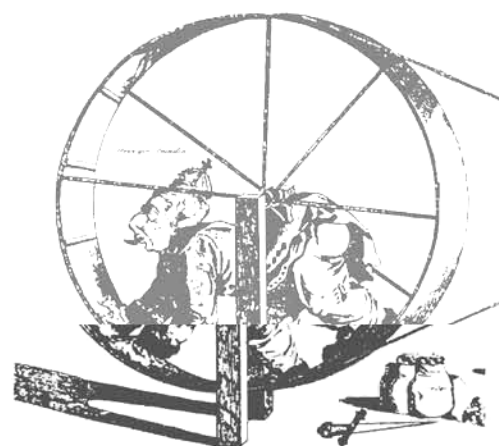
La nivelul clasei politice este evident nu există altă soluție decît reformă. Nimeni nu-și asumă o întoarcere la perioada ante '89 cînd "Fiecare treaptă corespundea unui anumit nivel al puterii și deschidea dreptul de a dispune de patrimoniul național, de a participa la repartiția produsului social, și în consecință de a dispune de o anumită cantitate de bunuri (venituri, proprietăți, bunuri de consum)." (Tatiana Zaslavskaja - Agravarea inegalităților sociale în Rusia în vol. "La fin de l'URSS"/1992 Note și studii de cercetare). Cînai-nostalgici-răsîrîng-nostrebur al comunismului - proprietatea de stat, monopolul puterii politice. Chestiunea celor pe care i-am denumit "nostalgici" este aceea de a accepta numai acele ritmuri și mijloace care le salvgardează interesele și le permite să-și păstreze rangul social dinainte. În comunism era imposibil să-ți păstrezi privilegiile, acestea depinzînd total de funcție. Avantajul societății post-comuniste este că privilegiile devin ereditare prin intermediul proprietății private. Privatizarea, individualizarea "privilegiilor", posibilitatea de a trăi deschis și a arăta celorlalți modul de viață, situat deasupra celorlalți, sînt văzute de fosta nomenclatură ca avantaje mai mari decît dezavantajele concurenței, riscurile falimentului sau decăderii politice. Și mulți membri ai fostei nomenclaturi au preferat să intre în afaceri "renunțînd" la rangul oficial pe care li-l conferă funcții. Este un fenomen est-european general care se petrece pe ruinele comunismului firziu și al perestroikăi.

Orice răsturnare de asemenea dimensiuni ca aceea produsă în toamnă '89 pune chestiunea redistribuirii rolurilor și a participării diferitelor grupuri la împărțirea puterii. Deocamdată singura clasă politico-economică, clasă suprapusă, este pe cale de a-și rezolva problemele ei specifice. În noua stratificare socială o parte a nomenclaturii și-a reafirmat interesele și tinde să facă corp comun

cu noii veniți în sferile puterii: profesioniști ai vechiului aparat, intelectuali supercalificați trecuți în sectorul privat ca proprietari sau consilieri, experți economici. Aceștia alcătuiesc noua elită. Ea își distribuie înăuntrul ei o bună parte a resurselor țării și distribuie celorlalte grupuri și clase o altă parte. Ea, noua elită, deține pîrghiile puterii politice și economice, controlează mijloacele de informare, și-și subordonează birocrăția pentru a fi prioritar servită de aceasta. Dacă înainte deținerea unei funcții determina poziția, acum mărimea proprietății garantează și fixează rangul unei persoane pe scara socială. Căderea politică este considerată de mulți ca o oportunitate de a intra în posesia unei puteri economice și invers.

O altă clasă care tinde să-și realizeze scopurile, deși numeric este slabă, este clasa mijlocie. Ea apare atît prin îmbogățirea unor elemente din funcționăria vechii administrații, dar și din multiplicarea resurselor intelectualelor integrați în sectorul privat aparținînd mai ales intelectualității tehnice (ingineri, economiști, etc) ale căror competențe au căutat în economia de piață. Acest segment furnizează majoritatea deținătorilor de afaceri și firme private și de asemenea asigură majoritatea salariaților din firmele private. Intelectualitatea tehnică constituie baza socială a clasei întreprinzătorilor, clasa care asigură o legătură între elita economică și politică și clasele aflate pe treptele de jos ale scării sociale. O categorie aparte o constituie lumpenintelectualii. Calificarea le-ar permite în condiții normale să aparțină clasei mijlocii, dar supraoferta pe piața forței de muncă le scade competitivitatea. Aceștia îngroașă numărul "șomerilor" sau al celor care "exercită" meseria sub calificarea lor (un exemplu îl constituie supraoferta de ingineri). Tot aici se încadrează intelectualitatea umanistă și cea angajată la stat (profesori etc) care nu are căutare în sectorul privat. Între aceste două realități economice, cei sacrificați sînt acești intelectuali prost plătiți de stat care nu au o calificare bine plătită pe piața liberă. Lumpenintelectualii au o situație asemănătoare cu a clasei muncitoare. Salariații statului de oriunde ar proveni, prin veniturile mici și scăderea puterii de cumpărare a banilor, sînt supuși unei continue sărăcirii și marginalizării. O situație specială are țărănimia. Țărănimia a primit pămînt, ceea ce a produs o schimbare radicală în modul său de viață și o restratificare a structurii sociale care a anulat "uniformitatea" de condiții de trai, și de proprietate dinainte de '89 (sau al lipsei de proprietate, pentru a fi mai exact). Diferențierile care au apărut la țară nu reproduc neapărat pe acelea apărute în zonele urbane. Deși cadrul legislativ este deficitar și dreptul de proprietate neprecizat, totuși o schimbare de natură s-a produs în clasa țărănească. Această schimbare prin amploarea ei depășește transformările din industrie, rămase limitate și relative.

2. Cum sînt receptate de către populație schimbările sociale survenite în ultimii trei ani? În

general ca pe o frustrare. Vechiul mod de producție nu se mai bucură de nici un prestigiu. În același timp însă, economia de piață, prin inegalitățile pe care le produce, prin concurența pe care o instrumentează, prin fragmentarea socială produsă de proprietate, este privită cu neîncredere, chiar cu ostilitate. Modelul colectiv, antiindividualist, face încă legea. Egalitatea, distribuția veniturilor statului în mod uniform, "dezinteresul" pentru profit, "solidaritatea" și valorile comune (le-aș spune tribale) sînt privite cu simpatie. Această mentalitate leagă ideea de justiție socială de cerința egalității efective a oamenilor, indiferent de rezultatele muncii lor, considerînd că fiecare individ are aceleași nevoi. Această standardizare a cerințelor rupe munca propriu-zisă de calitatea ei și mai ales de rezultate. Întreprinzătorii sînt priviți cu rezervă și chiar cu antipatie. Educația ultimelor decenii a inoculat ideile unei așa-zise justiții sociale egalitariste în care profitul este văzut ca un rău, iar cel ce dorește să-l obțină ca un personaj negativ. Sub acest aspect, nepopularitatea noilor îmbogății (sînt orașe unde în 1990 populația a incendiat primele magazine private) ține de persistența vechiului model colectiv. Vigoreea coplexului "sărăciei multilateral și egal dezvoltate" a determinat în bună măsură rezultatele scrutinurilor electorale. Destule voturi s-au cules prin cultivarea antipatiei și resentimentelor pentru cei care promovează economia de piață și, în consecință, diferențierile sociale și individuale. Electoratul românesc rămîne precumpănitor de stînga, deci împărtășește modelul colectiv de care a fost modelat de școală și propagandă o jumătate de secol. Ideile: că sîntem diferiți, că avem interese diferite, chiar opuse, că fiecare are dreptul la opțiune nu au fost asimilate. Ele nu fac parte încă din mentalul colectiv românesc de astăzi. Rezultatele destul de asemănătoare ale alegerilor din mai 1990 și septembrie 1992 indică o mișcare înceată a societății spre aceste valori.

De altfel, Parlamentul se afla într-un sondaj realizat de IMAS în toamna 1992, mult sub armată și biserică în topul popularității; de observat că amîndouă sînt instituții în care ierarhia și ordinea prevalează. Tot IMAS a realizat un sondaj care privește portretul robot al unui lider politic. Datele obținute sînt lămuritoare: el trebuie să fie autoritar și protector, să stopeze disensiunile. Un fel de tată puternic, dar bun, care-și exercită forța asupra celorlalți și bunătațea asupra sa. El este capabil să rezolve problemele fiecăruia și-și ia această răspundere. Răspunderea este văzută de mentalul colectiv românesc de astăzi ca o povară. Ca și libertatea, diferența și individualismul, debaterile din Parlament, polemicele din presă, tensiunile dintre sindicat și patronat, demonstrațiile de stradă, protestele, contestarea deținătorilor efectivi ai puterii. Exprimarea altor puncte de

(continuare în pagina 4)

SP nr.2 ianuarie 1993

(urmăre din pag. 3)

vedere decit președinția sau guvernul sînt resimțite de marea parte a populației ca malefice, surse de necazuri și nenorociri; produc teama pentru destabilizarea societății; apar ca o amenințare a siguranței personale și a bunurilor proprii. Normal ar fi ca acestea să fie receptate cu simpatie de aceeași majoritate, pentru că situația economică este grav deteriorată și sărăcia cuprinde segmente tot mai largi ale populației. Contestarea liderilor pe aceste motive ar trebui să stîrnească simpatia

celor lezați în interesele lor. În situații de criză cei care contestă liderii devin populari. Nu în România, unde aceiași oameni care se pîng de înrăutățirea vieții rămîn atașați acelora ne care o

societate normală i-ar considera responsabili de producerea crizei. Ce contribuie la producerea acestui paradox? Mentalitatea paternalistă, renanțarea imaginii liderilor. Contestarea este receptată ca un mecanism care sustine buna funcționare a democrației și pluralismului economic, ci dimpotrivă. Unicitatea autorității este singura formulă a puterii acceptate de populație. Fenomenul produce intoleranțe și fanatism în mod natural, creează centre de putere închise pe dinăuntru, disciplinate și ierarhizate care sînt ipostaziate de electoratul propriu. Criticii autoritarismului au aceleași reflexe autoritariste. E suficient să observi frustrările produse de unele modeste critici aduse liderilor și grupurilor din "opoziția democratică", pentru a înțelege slaba cotă a spiritului critic și toleranței pe scena politică. Acest fenomen ne obligă să constatăm încă o dată importanța culturii politice și civice. Altfel pentru membrii clasei politice, cît și pentru categoriile interesate de politică, pentru electorat pe ansamblu. Crearea cadrului instituțional și legislativ nu sînt suficiente pentru ca "jocul balanțelor și echilibrul puterii", - tipic într-o democrație - să și funcționeze. Eșecurile "regimurilor democratice" din țările ieșite din sistemul colonial în anii '60 - '70 sînt un avertisment, ca și zig-zagurile "democrațiilor" sud-americane. Nu este suficient să ai o Constituție, să iei structuri pluraliste. Trebuie să aibe și un conținut asigurat, pe de o parte, de o structură socială adecvată, pe de altă parte, de o populație instruită și cu voința politică de a evolua în paradigme democratice. Traducerea legislației occidentale, punerea în circulație a unor acorduri și tratate fundamentale (cum ar fi cele privitoare la drepturile omului), nu își au efectul scontat fără schimbarea proporțiilor din structura socială (unde esențială este structura proprietății) și implementarea unei culturi politice adecvate. Putem aprecia că una din cauzele controversatei și lentei tranziții din România o constituie lipsa culturii politice și a experienței jocului democratic. Decalajele constatate între stadiul reformelor din țările Franceze și România poate fi pus și pe seama decalajului de cultură politică. În aceste țări, pre-existența societății civile, cu tot ce înseamnă ea (în principal o lume paralelă cu propriile ei valori, samizdat, dezbateri etc.), a conservat obișnuința cu diferențele și pluralismul, iar acolo unde nu au existat, societatea civilă le-a creat. "Nici alegerile corecte, nici bunele intenții nu creează în mod obligatoriu condițiile cerute pentru instalarea democrației și pentru stabilitatea procesului spre o societate liberă în conștiințele și în comportamentul cetățenilor" (Shlomo Avineri "Parties, Mediation and the Role of Civil Society" in New Democratic Frontier NDIIF/92). Simplul transfer de instituții și legi nu asigură tranziția. Este insuficientă aici participarea la noul sistem al unei elite politice, economice și intelectuale pentru a

garanta succesul transformărilor, atîta vreme cît majoritatea populației nu interiorizează, valorile pluralismului. În ce privește partidele, fenomenul explică și gradul lor scăzut de audiență. Nu ajunge să predici ideologia de tip liberal a societății civile, dacă nu-și găsește ecou în interesele reale exprimate de indivizi, pături și clase, în raporturile ce se stabilesc între ele. Ieșirea din totalitarism și respectiv din mentalitatea paternalist - egalitaristă este un proces care angrenează subculturile și clivajele societății. Valorile amintite încă nu se sprijină în România pe o infrastructură care să acopere teritoriul și să pătrundă în toate straturile sociale. Inexistența structurilor intermediare, menite să mijlocească transferurile și să asigure fluiditatea informației (în toate direcțiile) și a mecanismului de decizie, produc scăzuta capacitate a partidelor de a mobiliza societatea și slaba lor articulare. Consecința acestui fapt este nivelul strict emoțional al opțiunilor politice, sub-informarea corpului electoral, lipsa de discernămint. În situația în care nici programele partidelor nu au o ofertă politică adecvată și concretă, mesajul rămîne înaintea celui de-al doilea sistem de semnalizare și se cantonează în reflexe, emoții și imagini. Alt efect este incapacitatea de a guverna, prin aceea că oferta politică, odată cucerită puterea, trebuie să devină act de guvernare și să corespundă realității

economice și sociale. În absența structurilor intermediare apare o lipsă de contact între societate și guvernare, explicată nu numai prin inexistența structurilor intermediare de contrastul între natura limbajului electoral și natura guvernării (care înseamnă fundamental decizii și acțiuni). Instrumentele guvernării în România s-au dovedit din aceste cauze inefficiente și funcționează în gol. Altfel societatea cît și structurile de putere au interesul să cultive apariția structurilor intermediare, menite să asigure continuitatea deciziei și feedback-ului. În alte țări din fostul bloc sovietic tocmai existența acestui tip de structuri intermediare a asigurat pe de o parte o trecere relativ pașnică la perioada postcomunistă, pe de altă parte o accelerată tranziție spre societăți de tip occidental.

Lipsa unei culturi politice și civice, ca și lipsa structurilor, ascund o altă amenințare. Căderea regimurilor comuniste nu a coincis cu așezarea unor regimuri democratice. Pentru a se fi întîmplat acest lucru ar fi trebuit ca noua societate să apară în interiorul Vechiului Regim și după o perioadă de conviețuire, să-l înălture și să-l înlocuiască. Fenomenul nu s-a produs, societatea civilă abia a supraviețuit sub Vechiul Regim și, deși a contribuit major la demolarea lui, nu a umplut complet

Observînd funcționarea instituțiilor, convulsiile sociale repetate, neprevăderea în Constituție a principiului separației puterilor în stat, imaginea României este mai curînd aceea a unui stat care balansează periodic cînd spre democrație cînd spre un regim autoritar. Regimul prezidențial devine tot mai "prezidențial", reprezentanții ai armatei dețin multe funcții cheie (pe lîngă președinție, procuratura generală etc.), sindicatele au acțiuni revendicative adesea cu conținut corporatist, s-a produs o polarizare a scenei politice lipsită de structuri intermediare fapt negativ.

Pe acest fundal în care pe de o parte executivul rămîne în continuare conservator, grijuliu să păstreze cît mai multe din atribuțiile statului de dinainte de '89, iar pe de altă parte nu există la nivelul societății o forță economică și politică în stare să impună o dinamică accelerată tranziției, la care se adaugă un conservatorism destul de pronunțat la nivelul corpului electoral, problema conținutului mecanismului democratic care trebuie să umple cadrul formal deja existent (chiar dacă numai parțial) devine într-un fel problema problemelor.

3. Care sînt principalele tensiuni ce rezultă din reasezarea structurii sociale și prelungirea mentalității colectivist-paternaliste? Clivajele pe

care le-am identificat în societatea românească de astăzi privesc un pachet de probleme apărute pe terenul unor subculturi diferite. Să enumerăm (fără pretenții de exhaustivitate) câteva din acestea: trei ani. O primă serie ține de structura socială. Clivajele între clase se manifestă pe fondul redistribuirii poziției la împărțirea veniturilor și puterii economice. Acestea se manifestă la scara întregii structuri sociale și opune: 1) muncitorii-țărănilor; 2) noua clasă economică (burghezia în statu nascendi, manageri, patroni, antreprenori, intermediari) - muncitorilor; 3) clasa suprapusă-claselor aflate pe trepte inferioare (clasa mijlocie, lumpenintelectuali, muncitori, țărani etc.). Pe fondul unei mobilități sociale care se va accelera, constatăm și clivaje înăuntrul aceleiași clase: între muncitorii ocupați în ramuri industriale concurente, de exemplu între cei din marea industrie (energetică, construcție de mașini, siderurgică, chimică) aflată într-un puternic recul și muncitorii din industriile rentabile (producătoare de bunuri vandabile) care are un viitor sigur. Între muncitorii sectorului privat, bine remunerați și cei din sectorul de stat, prost remunerați. Între 2) țărani prosperi și țărani săraci, între țărani localnici și cei veniți în ultimele decenii și care revendică de asemenea pămînt fără să fi avut înainte proprietăți, între cei cu drept la pămînt și cei fără etc. Între țărani din diferitele zone și cu specific economic

produsă de comunism, care tinde să egalizeze și anuleze diferențele. Subculturile, în funcție de rădăcinile religioase dau opțiuni specifice. Astfel putem urmări harta electorală pentru a constata modul cum au votat zonele rurale și cu un nivel mai scăzut de dezvoltare economică din Moldova, Muntenia și Oltenia, în comparație cu zonele mai dezvoltate din Transilvania și Banat. Evident aici există o dublă rădăcină care ține de moștenirea istorică: zone de ocupație otomană și habsburgică - deci una orientală, cealaltă europeană. În sud și est religia dominantă este ortodoxă, iar în Transilvania și Banat conviețuiesc biserica ortodoxă, cea greco-catolică, cea protestantă etc. Pluralismul religios a introdus o mai adîncă aprehensiune pentru pluralism în viața publică / și mecanisme democratice. Pe fondul religiei unice, care duce în mod natural la subordonarea vieții publice și personale acestei unice "biserici", modelul autoritar s-a impus. (chiar dacă biserica ortodoxă este una a toleranței). Toleranța mecanismului democratic înseamnă fundamental manifestarea diferențelor, posibilitatea de a alege, și mai ales conviețuirea cu interese și comportamente diferite, chiar divergente. Biserica ortodoxă fiind singura prezentă în fapt în sud și est a indus în mod natural imaginea unui tip de putere care se manifestă singular și nu la concurență cu alte culte. Din această cauză ea dovedește și destule intoleranțe - ca biserica - (la

niveluri diferite ale ierarhiei, mai puțin la credincioși) față de celelalte biserici, mai ales cea greco-catolică, de care o desparte un conflict de 300 de ani. Mădălină, în România, a supranat, a răsărit un planul mentalității la nivelul puterii politice, perceput pe aceleași criterii al unicității, ca o putere de tip ierarhic, cu un șef de care depind pe diferite trepte ceilalți. Toate aceste date coroborate cu un grad mai mic de informare, cu un mai pronunțat nivel de sărăcie, cu un urbanism (cantitativ dar și calitativ) inferior (ponderea mare a populației rurale este dat tocmai de Muntenia, Oltenia și Moldova) au creat trăsăturile electoratului majoritar. Subcultura de tip urban este mai deschisă experiențelor pluraliste, toleranței, conviețuirii cu persoane și grupuri diferite ca opțiuni. Dinamismul economic mai ridicat, mobilitatea pieței forței de muncă, tipul de proprietate, gradul superior de informare, viața publică și intelectuală, educația dată în școli de un mai înalt nivel modelează alt tip de electorat. Evident, subcultura de tip urban se pronunță pentru schimbare, s-a axat pe prezent și este capabilă să construiască strategii care angajează viitorul, în vreme ce subcultura rurală este conservatoare, conservatorism generat de tipul de proprietate (directă asupra pămîntului), de rădăcini, men-

talitate, experiență istorică și mai ales de interese. Un alt clivaj care traversează astăzi societatea românească apare între interesele legate de industrie și cele legate de agricultură. Agricultură a fost sub Vechiul Regim sursa mijloacelor de investiție pentru industrie. Acest tip de conexiune a încetat, industria nu mai trăiește pe seama agriculturii. Creșterea industrială nu mai este finanțată de munca țărănilor. Reorientarea mijloacelor financiare către agricultura dezavantajează industria, adică circa 8 milioane de salariați. Agricultură a devenit odată cu 1990 o prioritate către care, cel puțin teoretic, se îndreaptă majoritatea resurselor. Acest clivaj produce tensiuni în creștere (pe măsura creșterii masei de șomeri) și o redistribuire (odată cu mij-

(continuare în pagina 6)

Social-democrația, o ideologie „pierdută” pentru tranziție?

TOMA ROMAN

Social-democrația română a început să fie distrusă ca proiecție ideologică structurată și ca formulă organizatorică încă din 1945. Perioada dintre decembrie 1945 și februarie 1948 poate fi caracterizată ca etapă de lichidare a oricărei organizații muncitorești din România nefiind datele partidului comunist și sindicatelor de sub controlul său. A fost intervalul în care Moscova și P.C.R. au îndepărtat orice formă de autonomie muncitorească, sub masca unității de acțiune a proletariatului, și au instaurat dictatura comunistă, prezentată ca dictatura proletariatului, în forma sa postbelică, denumită democrație populară. (1) Ceea ce Internaționala a III-a Comunistă nu reușise, prin faimoasa scindare a socialiştilor din 1921, s-a rezolvat în prezența concretă a tancurilor Sovietice prin aplicarea formală și rapidă a strategiei leniniste a „loviturilor de drum”. La 23 februarie 1948 P.C.R. a devenit, în urma absorbției forțate a unui P.S.D. epurat, scindat, corupt și redus la tăcere, unica „forță conducătoare” din România. Ceea ce a urmat se știe foarte bine.

Anii de totalitarism au deformat structural societatea românească. Uniformizarea indivizilor s-a produs nu numai prin excluderea rolului statului-partid în „contractul” cu indivizii, ci și prin tentativă constantă de demolare a „claselor” acceptate ca fundament al noi societăți: țărănimii și muncitorimii. Dacă prin cunoscutul „dosare de cadre” s-a urmărit o transformare a „plății sociale” a intelectualității într-un apendice ideologic al partidului, prin colectivizare și, ca urmare a industrializării forțate, prin absorbția bruscă a unei mase enorme de rurali în mediul urban s-a realizat

din vechi membri ai aparatului și amatori de ultimă oră. Și întrebarea cheie este: care dintre ei sînt mai corupți? (3) Vladimir Bukovsky are perfectă dreptate. În plus, „veșnic-prospăra” birocrație de partid și „noi veniți” erau, ca să spunem așa, deja prezenți în bloc-starturi. Derivăului recent din presă au arătat că în 22 decembrie 1989 Corneliu Coposu, președintele - pe atunci încă nefiind alături de P.N.T.C.D., s-a prezentat la TVR pentru a-și oferi serviciile „revoluției”. Grupul de „revoluționari” (I. Iliescu, S. Brucan, Al. Bîrlădeanu etc.) l-au refuzat cu brutalitate. Vidul fusese deja umplut în condițiile, de acum aproape cunoscute.

Nu este de mirare că, după convulsivitatea începutului, proaspăt reficutele partide „istorice” (P.N.T.C.D., P.N.L., P.S.D.) au avut un eșec minim la primele alegeri „libere” din 20 mai 1990. Este știut de pe acum că P.N.T.C.D. a realizat cel mai mic procentaj în mediul rural, iar P.S.D. a obținut un scor asemănător în mediile muncitorești urbane. Dincolo de cauzele „obiective” (aparatură instituțională comunist rămasă, practic intactă), cauzele acuzate pe drept și corect de întreaga opoziție, au existat o serie de cauze „subiective” cărora nu li s-a dat suficientă atenție - sau au fost parțial și insuficient contracarate. În peste 45 de ani de comunism societatea română a fost fundamental transformată, pînă și „valorificarea moștenirii culturale” fiind - în condițiile trecerii de la comunismul internaționalist la comunismul național - selectiv și fals realizată. Nostalgia revenirii la un trecut superior prezentului, transfigurată în consecință, după o sincopă ce - se credea - putea fi, pur și simplu, ștersă din memorie, s-a vădit a fi periculoasă, întreținînd iluzii neoperatorii.

Căderea comunismului ceaușist nu a generat și un „vid ideologic”, cum s-a sperat. Inițiativa constituirii Alianței Civice a fost, din această perspectivă, benefică prin scopurile ei. Alianța Civică părea a răspunde nevoii de schimbare prin înțelegerea efectelor subiective ale acestei schimbări. O deformare a percepției realității timp de decenii nu poate fi contracarată decât printr-o „trezire la realitate”, prin maturizarea „orfanilor tăcutului-stat”, adică prin asumarea individuală a responsabilităților și libertăților civice. Chestiune de perspectivă, excluzînd angajarea politică partizană ori cantonarea în anume soluții privilegiate. Alianța Civică avea menirea de a pregăti comunitatea pentru consecințele unei reforme pe care nici puterea (puțin doritoare, în fapt, să o aplice), nici opoziția (interesată ca să se înfăptuiască) nu au fost capabile să le explice. Radicalizarea politică a unui segment al Alianței Civice și transformarea lui în partid a fost, în acest context, un efect normal.

Este evident că orice tranziție presupune o „criză”. Criza materială și morală, criza atitudinală și comportamentală. Sistemul comunist ajunsese la o stagnare materială probată în ciuda soluțiilor ideologice care puteau fi „umanizarea” lui sau, cazul României, insularizarea lui naționalistă. A lăsa administrarea crizei în mîinile reprezentanților celor care au provocat-o înseamnă însă nu numai prelungirea ei, ci, mai mult decât acutizarea, punerea premiselor unei reîntoarceri la totalitarism, adică la „ordinea și disciplina” partidului-stat, la sărăcia egală ce a compromis - în cele din urmă - sistemul experimentat. Nu de o „dezideologizare” (în sensul renunțării totale la ideologie) are nevoie societatea, ci de o pluralizare ideologică, de o afirmare a unor ideologii credibile, și concurente, articulate și contradictorii, vizînd obiective imediate și de perspectivă. O întrebare a lui Bukovsky este semnificativă: „dincolo de toate, deși cunoscute ca < piață liberă >, < privatizare > sau < prețuri libere > sînt la modă și toată lumea le repetă, ca un fel de incantație, la fiecare colț de stradă, întrebarea care stăruie este: înțeleg acești oameni ce înseamnă, cu adevărat, economia de piață și cum poate fi ea introdusă?”

În situația unei „multimi” compactizate și uniformizate, amenințată de dobîndirea propriei libertăți individualizante, „veșnic-prospăra” birocrație a intuit prima necesitatea unei ideologii. Tranziție sau schimbare aparențială, „mutație colectivă” sau „salt colectiv”, nomenclatura a înțeles că viitorul se clădește pe orientarea

mentalităților, pe fluturarea unor idealuri accesibile. După eșecul ideologiei comuniste, singura valabilă rămînea ideologia social-democrată confiscată în 1945. Pentru masa aplăzită de un experiment fără viitor și orizont, programe electrice, afirmînd reîntoarcerea la sistemul concurențial al proprietății private, ani la rînd denigrați prin consecințele lui (pomajul, inegalitatea materială, mizeria fizică), a fost un șoc pe care opoziția nu a știut cum să-l prevină. Opoziția nu avea alte căi decât să preia pe cale revoluționară puterea, trecînd fără ezitări la o „restituție în integrum”, adică la o privatizare rapidă și totală, sau să-și asume, prima, formula ideologică social-democrată, garantînd egalitatea și concordanța între clase, asistența și protecția socială, rolul moderator al statului și rolul său de redistribuitor al bogăției sociale.

Ambele soluții au fost ratate. Prima în februarie 1990 și cea de-a doua chiar mai înainte.

Este cert că PSD s-a manifestat inertial în primele luni ale tranziției. Admirabilul curaj al domnului Sergiu Cînescu în înfrîmarea cu reprezentanții primelor „minerale” nu a suplinit lipsa unui proiect ideologic coerent ce - culmea! - era al propriului partid. Sigur că recent reconstituitul PSD nu putea să ofere minților ceea ce nomenclatura din epocă secund le-a oferit imediat: o salarizare superioară tuturor celorlalte categorii profesionale din România. Dar PSD putea să le prezinte - printr-un efort or-

ganizatoric și propagandistic eficient - perspectiva viitorului de loc luminos în ansamblul comunității în condițiile acceptării acestei corupții (ce apărea, de altfel ca o binemerită și corectă recompensă... pentru protestarii din 1977 împotriva mizeriei comuniste). Ocazia de a sublinia ruperea „solidarității muncitorești”, atît de dragă social-democrației, odată pierdută, s-a răzbunat. Apărînd drept protector al categoriilor sociale defavorizate, puterea a reușit să dea credibilitate mistificării: PCR s-a transformat într-un partid social-democrat cu sigla F.S.N. În fapt, cu toată schimbarea aparentă, nucleul comunist al noului partid dominant (F.S.N.-ul) a continuat vechia politică de sectorizare a societății, de debranșare a comunicărilor orizontale între categoriile sociale existente, menținînd în funcțiune doar rețelele comunicaționale verticale (de jos în sus și invers). „Aceasta se observă în interiorul sectoarelor de activitate și între sectoarele de activitate (una din funcțiile rețelilor - de putere, n.n. - fiind desigur restabilirea de relații defectuoase între sectoare a căror comunicare este urmărită de a fi monopolizată de aparatul puterii) și, în mod cu totul particular, între organizații de producție sau de administrație economică”. (5)

P.S.D. ar fi trebuit să încerce reapropierea de sindicatele în formare și chiar să stimuleze sindicalizarea liberă, afirmat autonomă, sindicalizare bazată pe principiile reale ale mutualităților, pe acordul rațional al părților, sindicalizarea susceptibilă de federalizare în situația în care „proprietarul”, posedantul principalelor mijloace productive, nu era altul decât statul, „moderatorul” și „redistribuitorul” prevăzut în programele sale interbelice. S-ar fi putut realiza astfel un echilibru social pentru care în lipsa unei clase mijlocii, cu rol de filtraj și absorbție, statul ar fi fost obligat să controleze și să reducă haosul, să stimuleze întreprinzătorii, garantînd conversiunea și reciclarea masivă a forței de muncă eliberată de unitățile productive falimentare în direcția unor sectoare deficitare, cum este sectorul serviciilor unde privatizarea totală este necesară și benefică. Solidaritatea socială restaurată ca urmare a restabilirii comunicațiilor orizontale ar fi permis o tranziție mai lină, cu efecte sindromale mai puțin evidente. Constituirea unei „clase medii”, în locul evidentei polarizări sociale actuale, ar fi fost, din această perspectivă, un fenomen realizabil într-o durată relativ scurtă. Pierderea inițiativei propagării unei ideologii social-democrate veritabile, „de la sursă”, a avut un efect pervers asupra „majorității mute” pentru care F.S.N.-ul în varianta lui inițială (Iliescu - Roman) a apărut ca singura alternativă la o capitalism sălbatic (real sau imaginat), la o pauperizare presupus masivă în urma „vinderii țării” capitalului străin. Printr-o abilită propagandă populistă, ce permitea nu numai

atenuarea șocului, dar chiar menținerea unei egalități sociale flexibile, F.S.N. a speculat inerția PSD promovînd, pe fondul unui aparent pluralism, ideea conservării „statului tăcut”, un tăcut de data asta înțelegător și blind, capabil printr-o serie de reorientări „constructive” să asigure stabilitatea fără mizerie economică, libertatea „conștientă”, fără promiscuitate morală sau represaliune. F.S.N.-ul inițial avansa, altfel spus pentru mascarea intențiilor sale reale, formulele programului social-democrat interbelic, asezonat cu elemente ale social-democrației moderne. Raportarea la modelul suedez, unde Statul a ajuns la protejarea absolută a cetățeanului prin controlul excesiv al repartiției și reproducției, este exemplificatoare. S-a uitat însă, deliberat că „modelul suedez” se aplică într-o țară în care cea mai mare parte a proprietății este particulară și că socialismul suedez, uzat deja de îndelungată lui funcționare, este articulat cu un liberalism suedez stimulator pentru inițiative și acumulare. Că să poți distribui echitabil bogăția trebuie mai întîi să o ai.

Este cert că programul social - democrat impune o tranziție lentă. Aplicat corect, el ar fi urmat însă din loc economia paralizată de neamănitate blocaje, creînd, printr-un dirijism moderat, șansa reconstituirii, în urma privatizării „în trepte” a pieței libere. Ca formulă ideologică preluată de neocomuniști, el nu a avut o altă menire decât să mascheze status-quo-ul, înțepinerea și criza generatoare de haos și stimulator de nostalgii. În loc să semnaleze similitudinile programului său cu cel al F.S.N.-ului și să reclame deformarea sau nerealizarea lui, P.S.D.-ul s-a manifestat mai...

degrabă ca un oponent acerb al acelei fracțiuni „frontiste” (fracțiune Roman) care înțelese imposibilitatea relansării economice în context, optînd pentru o social-democrație liberală, pentru privatizarea reală corelată cu liberalizarea prețurilor.

F.S.N.-ul reconstituit în martie 1992 a admis o moderare a rolului statului în condițiile unui raport echilibrat între proprietatea de stat și cea particulară, în timp ce PSD-ul s-a apropiat, prin susținerea intervenționalismului statal de dirijismul vizat de F.D.S.N., P.S.M. și PRM, ce afirmă ca premiză necesitatea unei proprietăți de stat dominante susținînd privatizarea pe termen mediu și o redistribuire a veniturilor prin impozitare progresivă, social - democrații consonează cu „noua stîngă” al cărui obiectiv - nivelarea veniturilor - era și obiectivul P.C.R. Protecționismul vamal și controlul inflației prin credite de echilibrare a balanței de plăți sunt consecințe normale ale unui asemenea program, avînd ca ideal justiția socială.

Ratarea inițiativei a împins astfel P.S.D.-ul într-o capcană: el a apărut la remorca unor partide (F.D.S.N.-ul, P.S.M.-ul, P.R.M.-ul și P.U.N.R.-ul) care sunt fracțiuni ale fostului P.C.R. și l-a obligat - pe baza doctrinei sale - fie să își asume împreună cu ele programul, fie să-și dea. Prima opțiune este deja fără valoare în contextul economic actual, cu atît mai mult cu cît contactul cu sindicatele - ce au avut o evoluție ruptă de sfera politicului - a fost pierdut. Cea de-a doua condamnă la afirmarea neocomunismului (sub aparența fracționată în care se prezintă) drept singura orientare de stînga într-o țară debusolată în privința propriului viitor. Așteptarea înghețată a „trezirii conștiinței maselor” la perspectiva ideologică veritabilă este dezolantă, activismul verbal al puterii riscînd, prin neacoperirea în fapte, să compromită - cel puțin pentru etapa actuală - definitiv social-democrația. Aberanta sintagmă a primului ministru, d-l Văcăroiu, „economia socială de piață”, este semnificativă pentru modul în care a fost înșușită și deformată această ideologie.

Drama României este că are nevoie - în aceste momente - de o politică economică liberală, fără să poată renunța la o ideologie social-democratică. „Pudoarea verbală” (6), a majorității politicienilor, ce evită termenul de capitalism, este de înțeles. „Proiectul economic autarhic vizat de comunism a generat nu numai o economie titanizată prin discrepanța între sectoare, prin falimentul planificării pe fondul lipsei de resurse energetice și de materii prime autohtone, și constituirea unei uriașe „mase de manevră”, a unei

(continuare în pagina 6)

(urmăre din pagina 5)

imense cantități de forță de muncă puțin și îngust specializată, ocupată în domenii falimentare, pe care insuficienta dezvoltare a infrastructurilor și a serviciilor nu o poate absorbi printr-o rapidă convertire. Este explicabil de ce propaganda FSN-istă, în primul stadiu, și F.D.S.N-istă în cel de-al doilea, a avut un ecou majoritar. Deși nici reprezentanții neocomunismului nu cred că totul mai poate fi salvat în domeniul economiei, ei au înțeles că, pentru conservarea puterii, o propagandă populistă, cu caracter social-democrat, este mai necesară ca oricând. Oscilațiile primelor guverne Roman, ale guvernului Stoilov sunt consecințe ale lipsei de opțiune între un "tratament de șoc", cu consecințe dramatice în plan social, și o tranziție lentă asigurând stabilitatea puterii și conservarea embrioanelor structurale existente. Indecizia, măsurile contradictorii, au stimulat însă aceeași "veșnic - prosperă" birocrație ce, incapabilă - și puțin dispusă - să se autoanihilizeze printr-o privatizare și dezestatizare rapidă, a adăugat blocajelor normale generate de regimul tranzitoriu, blocaje "de comandă" accentuând haosul și ineficiența, corupția și mizeria. Victoria F.D.S.N. și a partidelor satelite din septembrie 1992, datorată clasicului apel la formulele populiste, nu a desțepenit în nici un fel situația. Actuala guvernare este și mai puțin dispusă să treacă la măsuri de restructurare radicală a sistemului economic, de declanșare a competiției economice interne prin privatizarea generală și stimularea inițiativelor private. Menținerea privatizării doar la nivelul comerțului, presiunea asupra proprietarilor rurali în favoarea asocierii (după modelul de tristă amintire al "întovărășirilor"), deblocările economice globale și accentuarea controlului asupra sistemului financiar-bancar în incipientă privatizare, susținerea unităților economice falimentare, creează mai degrabă impresia unui plan de cultivare deliberată a haosului pentru a putea justifica o posibilă reîntoarcere la centralismul economic, la planificarea rigidă a trecutului.

Social-democrația veritabilă a pierdut și în septembrie 1992 ocazia unei afirmări de sine stătătoare. Opțiunea rațională pentru redresarea României nu mai poate fi alta decât cea pentru un liberalism economic total, cu riscurile și efectele reale asumate. Este ceea ce patidește Convenției Democratice au și susținut, poate prea accentuat, dar și ca o reacție la pluralismul mascat social-democrat al partidelor de guvernare. Șansa P.S.D.-ului ar fi fost susținerea articulării acestui liberalism cu o politică compensatorie de protecție socială echilibrată. În lipsa acestei afirmări, partidele P.S.D., P.A.C., P.N.L., P.N.T., P.N.L.-CD) au fost obligate să o atașeze forțat programelor lor cu care ea intră în contradicție. O "protecție socială" masivă accentuează mișcarea inertială a sistemului economic, prelungind agonia. Consecința directă și imediată a fost transformarea PSD-ului într-un "leșt" al Convenției Democratice, supraviețuirea lui politică datorându-se tocmai calității de membru al acesteia. Chiar și Convenția Solidarității Sociale, o încercare de regroupare a sindicatelor sub flamura social-democrației reale a rămas, în acest context, în stare de proiect. Convenția Democrată a participat clar în două orientări majore, creștin-democrația și liberalismul, ul-

tima reprezentând "vîrfurile ei de lance".

Ratarea ideologiei social-democrate, de către PSD și lipsa unui program social-democrat concret, cu vize pragmatice în relația cu sindicatele, a impus o reformulare și o reasumare politică a acestei viziuni, relizată de F.S.N. Partidul reconstruit de Petre Roman a devenit, prin reajustările programatice, componenta de echilibru, social-democrată a opoziției. În raport cu orientarea liberală, singura posibilă pentru relansarea economiei românești în momentul de față, F.S.N.-ul oferă prin strategia lui activă, o alternativă reală, compensatorie și adaptată, tocmai prin afirmarea corelației liberalizare-protecție. O protecție activă, pe termen scurt, ce completează proiectul liberal și îl justifică.

LEXICON

Social-Democrația

Originile s.d. se regăsesc în principal în cadrul P.S.D. din Germania, unde s-au format critici de substanță la adresa marxismului.

Programul de la Gotha a fost un prim moment de clarificări venite de la stînga. Dar cea mai importantă critică a marxismului apare la Eduard Bernstein în "Cum este posibil socialismul științific" (1901) care atacă două postulate esențiale ale lui Marx: polarizarea strictă a societății și ascuțirea tensiunilor care ar culmina cu revoluția proletară. Bernstein arată că proletariatul german era nu doar o victimă a dezvoltării capitalismului, ci și un beneficiar pentru că societatea în capitalismul dezvoltat își mărește gradul de diferențiere socio-profesională cu pondere pe categoriile de centru și că tensiunile explozive sînt resorbite prin ridicarea

Radicalizarea și plasarea P.S.N.-ului în contextul opoziției completează avantajul politic propriu unei societăți civile funcționale. Structurându-se formula ideologică și programatică social-democratică, ca element corelativ al demersului liberalist, singurul ce mai poate înscris România în fluxul istoriei, P.S.N.-ul demistifică anacronia partidelor neocomuniste, le demască și le așază acolo unde le este locul, adică în trecutul obsedant și încă ofensiv.

Convenția Democrată nu-și poate permite să rateze această redresare civilă oferită de mișcarea redefinitorie a F.S.N.-ului. În contextul reducerii momentane - a rolului Alianței Civice (obsedată la un moment dat de angajarea politică partizană), rearmonizarea civică a politicului prin completarea arcului opoziției cu componenta social-democratică nu poate fi decât benefică. Soluția optimă pentru România nu poate fi, din perspectiva viitorului, decât "un compromis veritabil" (7) între direcțiile politica normale într-o societate civilă funcțională, în

raport cu revanșismul retrograd al nostalgicilor comunismului. Lecția dură a alegerilor - și consecința lor: guvernul F.D.S.N-ist de așteptare - a fost că de trecut nu ne putem despărți rîzînd. Trecutul poate fi eliminat numai printr-o operație chirurgicală totală, prin șoc, operație pe care numai uniunea opoziției, cu conservarea activă a componentelor ei, o poate face. Ceea ce impune nu numai realizarea acestei uniuni, ci și delimitarea ei netă, decisivă față de actuala structură de putere.

1) F.Vladimir Krasnoselsky, *Stînga în România 1832-1948, tentativă de sinucidere sau asasinat?*. Ed. Victor Frunză, Danemarca, 1991 p.235. Constatînd slabe șanse ale sfîrșitului istoric (în sensul clasic al termenului) în România dinaintea primului război mondial, autorul descrie avîntul

nivelului de trai al muncitorilor.

Treptat s.d. se constituie într-un model de socialism alternativ și credibil la cel marxist efectuînd o serie de recuperări: tradiții ale Revoluției 1789, principiile drepturilor omului etc. Sînt respinse concepte precum "lupta de clasă" și "dictatura proletariatului" fiind conservată democrația parlamentară cu valorile ei. Cucerirea puterii se face respectînd regulile jocului concurențial democratic iar transformările sînt rezultatul caracterului cumulativ al reformelor. Obiectivul acestora nu mai este proprietatea care nu mai trebuie să devină socială ci doar optimizarea unor valori: dreptatea socială, echitatea, egalitatea. În principal, aceasta înseamnă o intervenție a statului în mecanismele de redistribuire a produsului social ("statul asistential"), politică educațională etc. De aici simpatiile keynesiste ale s.d.

acesteia (în formula originală, românească imprimată de C.Dobrogeanu-Gherea în perioada interbelică, avînt stopat de diversiunea "maximalistilor" (adeptii comunismului leninist) și de contextul istoric în care presiunea tenace a comunismului stalinist și "strategia" Internaționalei a III-a comunistă puneau la îndoială (alături de statele totalitariste vecine) însăși ființa statului național. Avîntul dreptei este - în aceste împrejurări și pentru epoca dată - absolut explicabil. Social-democrația ar fi avut o șansă reală de extindere masivă după cel de-al doilea război mondial dacă...România ar fi avut o altă poziție geografică. Sub amenințarea tancurilor sovietice de ocupație, P.C.R. a putut să anexeze social-democrația, deformîndu-i construcțiile ideologice și finalitățile pragmatice.

2) Cf. A. Michnik, *Vor fi înlocuite națiunile de ghetouri?*, "Amfiteatru", nr.1, ian 1991.

3) Vladimir Bukovsky, *Trei zile care au zguduit lumea*, rev. Meridian, vol I, nr.4, nov-dec 1991. Eseul lui Bukovsky surprinde o situație extrem de

asemănătoare cu aceea a României în anul 1990: situația U.R.S.S. după "puciul" de la Moscova din august 1991. În cazul statului sovietic, această "închisoare a popoarelor", ca să folosesc metafora marxistă privitoare la imperiul țarist, situația este însă mai complicată datorită prezenței națiunilor și naționalităților neslave, a aspirațiilor independentiste evidente chiar și la popoare slave, altele decât cel rus. Ca și în cazul României, birocrația de partid triumfătoare folosește - în scop evident diversionist - agitația naționalistă.

4) Ibid. Atît puterea cît și opoziția din Romania, dar mai ales opoziția, s-au menținut în afirmarea și explicitarea "programelor". Putem avea însă avantajul unei rezolvări ideologice pe care opoziția nu a știut să o realizeze din vreme.

5) Observația este a unui cercetător lucid. Într-adevăr comunismul nu a generat o societate "destrutturată și autorizată", ci a reușit să realizeze o societate compartimentată "în sectoare de activitate și în categorii sociale încadrate de instituții de tip corporatist", între care comunicarea se făcea prin relee strict controlate. Indivizii erau atomizați în interiorul categoriilor socio-profesionale din care făceau parte. Într-o asemenea societate "ordinea și disciplina" nu se poate restabili decât de sus în jos, stimulîndu-li-se indivizilor sentimentul de apartenență la o comunitate, chiar dacă prin lipsa comunicării orizontale - ei nu realizează acest lucru decât în mod superficial, aparential. Opunerea unor categorii sociale între ele și declanșarea instincțelor gregare este - în context - un lucru facil. Bernard Păgueteanu, *La société contre elle-même. Choses vues en Roumanie*, în rev. Commentaire, nr. 59/automne 1992, p.624

6) În admirabilul eseu *România - încotro?* Despre liberalism, social democrație și reformă, ("Sfera politicii", nr.1, p 17 și urm), Liviu Antonesei sugerează pe drept că trebuie afirmată pe față politica reîntoarcerii sociale a României, este însă o formulă rațională, greu de impus unei comunități puțin dispuse, după decenii de îndoctrinare forțată cu proiecte ideologice egalitariste, să judece la rece. Reacțiile multîmii sunt, cum bine se știe, aproape întotdeauna afective și spontane, mai ales în momente cheie cum sunt alegerile. De aceea pierderea inițiativei social-democrației trebuie considerată o greșală istorică. Deschiderea unor lideri liberali, ca Dinu Patriciu, în a susține necesitatea capitalismului, este o reacție corectă dar insuficientă în lipsa unei propagande adecvate pe care, printr-o mobilizare exemplară, ar fi trebuit să o realizeze întreaga opoziție.

7) Ibid., p.29.

Stelian TĂNASE, *profesor de Sociologie la Academia de Studii Economice, Ph. D în Filosofie 1980, University of Bucharest. Writer. He published three essays of cultural Sociology ("Art i valoare", Univers 1981, "Metamorfozele realului", Meridiane 1984, "Micarea realist i realitatea", Meridiane 1988) Journalist at the review "Formula AS". Founder member of Civic*

(urmăre din pagina 4)

loacele) în structura socială a ponderii și poziției ocupate pe scara socială de muncitori și țărani.

Altă serie de clivaje se manifestă în legătură cu rolul statului în perioada postcomunistă. Statul este, economic și instituțional, prezența dominantă. În contact cu statul, societatea civilizată se manifestă ca un întreg, avînd deci interese globale. În raport cu ea însăși, societatea civilă manifestă interese diferite și chiar divergente, fiind ea însăși expresia manifestării publice a intereselor și opțiunilor specifice. Clivajul decisiv al societății românești, ca și în țările fostului bloc sovietic, îl aflăm între stat și societatea civilă. Statul tinde să conserve interese speciale, străine de ale societății civile. Societatea civilă consideră statul 1) ca pe o realitate inamică, 2) ca emanatie a societății civile, și deci ca o structură care trebuie să-i promoveze interesele. Statul post-comunist moștenește o serie de trăsături de la Vechiul Regim pe care le consideră de drept ale sale. Aici ar intra o viziune ierarhizată ale celor trei puteri

(executivă, legislativă, judiciară) în care executivul anexează și subordonează celelalte două. Statul moștenește de asemenea rolul dominant în economie, și duce adesea o politică de monopol și de impunere a propriilor sale interese, intervenind în desfășurarea vieții economice. O altă trăsătură, este aceea că statul consideră că interesele sale trec prin fiecare punct al societății. Asta face ca statul să nu rămînă în acțiunile sale la granița sferei vieții particulare și a sferei de manifestare a societății civile. Statul se vede "obligat" și îndreptățit să-și "apere interesele" oriunde, fapt care frînează sistematic lărgirea și consolidarea societății civile și a emancipării interesului privat de amestecul instituțiilor statale.

Clivajul stat-societate civilă este definitoriu pentru tranziție, și victoria societății civile în raporturile sale cu statul va coincide de fapt cu finalul tranziției.

Regăsim astăzi aspecte concrete ale acestui clivaj pretutindeni. De exemplu în opoziția între cei care lucrează la stat, marea majoritate a populației active (la care se adaugă pensionarii, beneficiari ai

muncii la stat) și cei din sectorul privat, o zonă dinamică, în care regulile sînt altele și unde nivelul de salarizare este mult superior. O regăsim în tensiunile dintre centru și zonele periferice ale sistemului dar și în teritoriu. Centrul țintește să-și urmărească interesele, periferia la fel. Tensiunea astăzi dintre bugetul central care înghite toate resursele și bugetele locale este un exemplu. De asemenea între plasarea resurselor financiare discriminatoriu între diferitele zone inegal dezvoltate din punct de vedere economic, cu rate diferite ale șomajului etc. De asemenea discriminările (legislative, dar și practice) pe care le cultivă statul în legătură cu sectorul privat (impozite, taxe, distribuire de resurse, credite ș.a.m.d.). Toate sînt expresii practice ale clivajului de fond între stat și societatea civilă.

4. În loc de concluzii: transformările structurii sociale, modelele dominante în mentalitate, clivajele din societatea românească sumar schițate în acest studiu alcătuiesc materia asupra căreia lucrează partidele politice. Studiul comportamentului electoratului constituie astăzi o

prioritate pentru acestea. Experiența celor trei scrutinuri (1990-92) este suficient de vastă pentru a permite unele concluzii. Dar analiza raportului între opiniile electoratului și oferta politică - cu alt prilej.

Stelian TĂNASE born 1952, Bucharest, writer. He studied philosophy at the Bucharest University. He published two novels. Underground activities under Ceaușescu's regime. Founder of "22" weekly magazine in January 1990. Now he is deputy Chairman of Civic Alliance Party, leader of Parliamentary Group of CAP, and vicepresident of the Foreign Affairs Committee of Chamber of Deputies.

Stînga și dreapta în viața politică românească

GEORGE VOICU

While "left" and "right" have political relevancy to Western democracies (though not to all of them and often meeting with difficulties), to post-communist societies they are, most of the times, empty concepts or merely misleading labels. However, when deepening the analysis, one may find out that both categories are manipulated coherently enough, frequently reaching paradox, by the political forces in Eastern Europe. So, "left" and "right" do not refer to the same things in Western and Eastern Europe.

In Romania, at least, the ideological criterion comes first when these concepts are considered, yet not openly, but insidiously. The deep reasons for claiming "left" or "right" are contained in the halo-messages entailed.

Briefly, the attitude towards the Romanian national-communism, either conciliatory and abetting of the left, or intransigent and redeeming of the right, seems to be the criterion used by the political parties in choosing one label or another.

Printre noțiunile extrem de vehiculate astăzi la noi, îndeosebi în mediile politice, dar și în presă, se numără cele de stînga și dreapta. S-ar părea chiar, judecînd după frecvența și obstinarea cu care sînt întrebuințate, că acestea sînt cuvintele-cheie în vocabularul politic românesc, că de ele atîrnă o chestiune esențială: identitatea înșiși a partidelor. Aceste simple etichete de ordine ar avea parcă menirea de a fecunda în chip miraculos conținutul, mai mult sau mai puțin nebulos, care se află în spatele lor. Convingerea unora - postmoderni, desigur - că forma face fondul și-ar putea găsi aici un argument de nădejde. Cum altfel s-ar putea interpreta faptul că mulți politicieni par convinși că, odată admis că un partid se plasează în cutare parte a eșichierului, toate celelalte chestiuni ale identității s-ar rezolva de la sine printr-o simplă operație de derivare logică? Stînga și dreapta ar avea totodată puteri magice și asupra vieții noastre politice în ansamblu, introducînd un element fundamental de ordine într-un univers haotic, incomprehensibil în absența lor. Singura dificultate, aparent minoră, dar în fapt devoratoare de energie, este legată de faptul că eticheta pe care și-o pune un partid este curent contestată de altul, că

spatiului politic. Situația aceasta face ca un partid să aibă două etichete contradictorii (uneori chiar mai multe): una a sa și alta dată de adversari. F.S.N., bunăoară, și-a revendicat constant un loc de centru-stînga, dar această poziție este subminată de F.D.S.N., de P.U.S.D., de P.S.M., de Partidul Socialist-Democratic, care vîd în F.S.N. un partid de dreapta, uzupator pe deasupra, căci pretinde un loc mult prea depărtat față de cel care i se cuvine. În revanșă, spațiul de centru-stînga este adjucecat de aceste partide ca proprietate a lor (și pe care pînă în prezent îl stăpînesc pașnic, într-o pilduitoare devălmășie). F.S.N. nu întîrzie cu replica și trimite F.D.S.N. & Co direct în extremitatea stînga.

Luat în sine, acest schimb de etichete este benign și, într-o oarecare măsură, chiar firesc, căci denotă relativitatea termenilor în discuție. În definitiv, există o relativitate naturală a acestor noțiuni, sesizabilă de la începuturile lor. Probabil că nimic nu este semnificativ pentru a arăta precaritatea de conținut a acestor termeni decît însuși momentul istoric care le-a dat naștere. A povesti, fie și succint, fortuitul eveniment care avea să propulseze aceste obișnuite cuvinte în cultura politică mondială echivalează - îmi pare - cu o inatacabilă definiție. Așadar, acum mai bine de două sute de ani, mai precis la 28 august 1789, Adunarea Constituantă a Franței se întrunea pentru a dezbate o chestiune arzătoare a aceluia moment istoric: veto-ul regal. Ei bine, după aprige dispute, pe care fiecare și le poate imagina fără dificultate, a venit și timpul votării. Cineva a avut năstrușnica dar practica idee, aprobată apoi, ca susținătorii și adversarii veto-ului regal - pentru a se delimita net (fizic) unii de alții și pentru a ușura astfel numărarea voturilor pro și contra, dar și pentru a controla rezultatul - să se deplaseze la dreapta și respectiv la stînga președintelui Adunării. În acest fel, dintr-o soluție procedurală improvizată s-au născut două concepte cu un destin excepțional, care aveau să jaloneze nu numai desfășurarea vieții politice franceze, ci și a multor state democratice (chiar dacă nu a tuturor).

În ciuda faptului că ceva concret - figurativ - în treacăt fie spus, destul de vag - s-a preservat pînă astăzi în aceste noțiuni, după două veacuri de întrebuințare se poate spune că ele nu prin precizie excelează. Sensul metaforic dobîndit ar putea fi o explicație. Cu toate că încărcătura lor semantică înlătură uneori echivocul, pe ansamblul timpului scurs, istoric deci, stînga și dreapta s-au dovedit atît de laxe, de nestatornice, de proteice încît au devenit cîteodată interșanjabile.

Firesc în limbajul cotidian, mai ales jurnalistic, conținuturile celor două noțiuni par a se delimita cu ușurință. Chiar mulți politologi, sociologi, istorici, filozofi politici creditează conceptele ca atare, mizînd pe hotare și conotații

sigure. Despre stînga se spune, bunăoară, că este anticapitalistă, anticolonialistă, antirasistă, pacifistă, anticlericală, egalitaristă, reformistă (chiar revoluționară), progresistă, internaționalistă etc. Dreapta, în schimb, ar putea fi denotată cu atribute de genul: autoritaristă, cu respectul (chiar cultul) ordinii și ierarhiei, al establishment-ului, voluntaristă, sceptică în concepție, conservatoare, elitistă, naționalistă etc. Toate aceste atribute formează însă două ideal-tipuri ideologice, corespondentele lor în realitățile politice fiind destul de rare. Cele mai multe partide au caractere contradictorii, ale stîngii și ale dreptei, situație care necesită o evaluare a importanței ingredientelor ideologice pentru a plasa aceste formațiuni la stînga sau la dreapta. Or, în această situație, dualitatea inițială nu mai spune mare lucru. Așa s-a ajuns ca ea să fie înlocuită de o scală gradată: extrema stînga, stînga propriu-zisă, centru-stînga, centru și a.m.d. Încadrarea unui partid pe o gamă atît de largă presupune însă judecăți de valoare destul de riscante, rezultatul fiind mai mereu contestabil. Este motivul pentru care s-a căutat înlocuirea criteriului ideologic cu unul mai tehnic, mai precis operațional. Astfel, s-a spus la un moment dat (François Goguel, 1945) că stînga este "a schimbării", iar dreapta "a ordinii"; mai aproape de zilele noastre (1986, Jean-Louis Quermonne) s-a observat că stînga se plînge perpetuu că schimbarea este inexistentă sau prea lentă, în timp ce dreapta acuză vehement schimbarea că este prea radicală sau prea rapidă; astăzi se spune, întărîndu-se cele observate anterior, că stînga ține de raporturi, de relații sociale, în vreme ce dreapta ține de sistem (Alain Touraine, de pildă). Toate acestea permit ca, în ciuda relativității semnalate, tipologia stînga-dreapta să se verifice aproape în toate cazurile sistemelor de partide democratice și să se dovedească încă profitabilă atît pentru politicieni cît și pentru analiști.

Cît de viabile sînt pentru noi noțiunile astfel definite este o chestiune - se întrevide deja - cel puțin sîcîitoare. Intervenind într-o astfel de discuție, noi, est-europenii, și preluînd ad litteram această tipologie, vom avea, desigur, mari surprize. Prima care ni se impune, nouă românilor cel puțin, este că am vehiculat și vehiculăm aceste categorii în accepțiuni sui-generis, pe măsura - s-ar zice - originalității noastre democratice. A fi de stînga în condițiile noastre ar trebui să însemne a pleda pentru o reformă fără ezitări, decisiă, tranșantă, radicală și accelerată. Dreapta, dimpotrivă, ar trebui să acopere acele partide care se opun reformei, care manifestă rezistență față de schimbare,

care dorește restaurarea vechii rînduiri. Or, este evident, etichetele de stînga și dreapta se aplică la noi după o logică exact inversă. P.R.M. și P.S.M., care se pretind de stînga, cer oprirea cursului reformei, ba chiar întoarcerea la vechiul sistem, ca de

altfel și unele partide care se cred de centru (P.U.N.R.), deși locul lor firesc ar fi la dreapta; de asemenea, F.D.S.N., cu toate că retoric se prezintă ca fiind de centru-stînga, are o atitudine față de schimbare care îl așează la dreapta; în recenta campanie electorală lucrul acesta a fost bătător la ochi, atît programul cît și discursul acestui partid probînd din plin o rezistență sensibilă la schimbări masive și rapide. În același timp, P.A.C., P.N.Ț.C.D. sau P.N.L.-A.T. ar trebui plasate la stînga și nu la dreapta, dacă avem în vedere disponibilitatea lor față de schimbare, dorința lor de ruptură cu trecutul totalitar.

S-ar putea însă presupune că nu acesta este criteriul folosit de partide pentru a-și alege locul în eșichierul politic; rămîne deci criteriul ideologic. Dar acesta este, dintr-un punct de vedere pe care l-am arătat mai înainte, și mai imprecis. Revenind la cele spuse, vom putea observa că multe din caracterele atribuite dreptei se pot regăsi la stînga. În chestiunea organizării sociale sau a acțiunii sociale, de exemplu, autoritarismul este comun amîndurora (atît în reglementările interne de partid, unde domnește - după expresia lui R. Michels - "legea de fier a oligarhiei", cît și în structura socio-politică preconizată). Naționalismul, de asemenea, se regăsește în ambele tabere în anumite circumstanțe politice, mai ales în rîndul partidelor aflate la extreme. În ciuda "internaționalismului proletar" pentru care partidele comuniste au bătut atîta monedă ideologică, "comunismul real" s-a cuplat cu naționalismul ori de cîte ori ambianța geo-politică sau rațiunile legate de exercitarea puterii i-au îngăduit-o; titoismului, maoismului, ceaușismului, hodgeismului sînt tot atîtea dovezi de trecere de la ideologia apatridă la naționalismul cel mai deșănțat. N-am risca deci prea mult dacă am lega în chip funciar comunismul de naționalism (legătura fascism-naționalism fiind subînțeleasă). Criteriul ideologic este, așadar, aproximativ.

Cu toate acestea, în România tocmai acest criteriu este folosit. Rezultatele sînt însă le fel de originale ca și cele de dinainte. Așa, de pildă, împerecherea naționalismului cu cei ce se pretind de centru-stînga (F.D.S.N. & Co) și de centru (P.U.N.R., P.R.) este una din isprăvile mari ale vieții politice românești, care te obligă să-ți aduci aminte că și polii magnetici ai Terrei migrează înspre ecuator din cînd în cînd...

Toate acestea îndreptățesc, cred, concluzia că dreapta și stînga nu au aceași acoperire teoretică și politică în România post-comunistă și în țările cu democrații solide, unde ele au fost construite con-

ceptual. Totuși, dincolo de ceea ce desemnează ele în chip individual, există relația lor, și aceasta este aproape pretutindeni aceeași: provocatoare, genetică. Stîrnind umorile politice (Quermonne propunea temperamentul ca criteriu de departajare a lor), dreapta și stînga se provoacă reciproc, reacționează una la alta, nu pot fi indiferente și, la nevoie, se inventează una pe alta. Se definesc, deci, din mers, pentru că sînt reactive și - adesea - lipsite de caracter. În funcție de problematica socio-politică a unui moment, dreapta și stînga se organizează instantaneu, ca pilitura de fier într-un cîmp magnetic, orientîndu-se una împotriva celeilalte, polarizîndu-se, negîndu-se, deși una fără cealaltă este ceva lipsit de sens. Schimbîndu-se momentul și problemele, se schimbă cîteodată și soluțiile lor pînă într-acolo încît nu se mai știe care e stînga și care e dreapta. Căci, sîntem acum siliți să recunoaștem, dacă membrii Constituanței franceze s-ar fi așezat invers în raport cu președintele, am fi avut, la rigoare, aceleași noțiuni, chiar dacă ele sunau pe dos: stînga pentru dreapta, dreapta pentru stînga. Accidentul a fost corijat de cei care le-au folosit ulterior, s-ar putea spune, avînd în vedere echivocul lor de astăzi și de aici.

Nu poți să nu te întrebi, pus în fața situațiilor de mai înainte, dacă stînga și dreapta au vreo semnificație reală pentru viața politică românească. Dar, cum constatăm la început, în locul îndoii firești care ar trebui să apară față de aceste noțiuni, asistăm, dimpotrivă, la utilizarea lor și mai înfrîcînată. Reacția este inexplicabilă atîta vreme cît credem că întrebuințarea lor ar fi menită să aducă o clarificare dezinteresată în privința forțelor noastre politice. Dar miza acestor categorisiri este cu totul alta: funcționează la noi o mistică a etichetării, întreținută de răspunsul social (electoral) obținut sau sperat, indiferent la confuzia stîrnită. Stînga și dreapta sînt concepute în România antagonic (în bună tradiție istorică, s-ar zice), doar că antagonismul lor este de factură maniheistă, reductibil la cel dintre un titlu de noblețe și o poreclă infamă. Pentru cel ce se crede de stînga, sau în varianță înducită, de centru-stînga, a fi de dreapta este o nemăsurată rușine, o insolentă egoistă și elitistă care nu poate să ascundă fuga după căpătuială, o dovadă de lipsă de patriotism, de indiferență la durerile poporului, ba chiar o dovadă de vînzare de țară; din punct de vedere al dreptei, stînga prezintă automat stigmatul comunismului, cu toate atributele peiorative bine-știute. Așadar, din perspectiva mijloacelor de anulare a celeilalte părți, numai de capriciu și ambiguitate nu poate fi vorba; ba s-ar putea susține că utilizarea noțiunilor de stînga și de dreapta este - din acest punct de vedere - metodică, pe deplin coerentă. Așa sînd lucrurile, trebuie admis ca fiecare are mesajul său politic precis. Adevărat, acesta nu se află întotdeauna la vedere, el este adesea încîrnat, ba uneori este chiar contrazis de unele declarații oficiale. Cu toate acestea, atît stînga cît și dreapta au mesaje distincte, nu în întregime mărturisibile, pentru că au o puternică dimensiune afectivă și existențială; sînt mesaje-halou, vag sistematizate, puțin structurate, dar certificate foarte deosebite între ele. Pornind de aici, deciptînd cît de cît aceste mesaje, am putea înțelege mai bine rațiunile autodefinirii de stînga sau de dreapta a partidelor politice din România.

În această privință, mai ușor se lasă descifrată, desigur, fobia de stînga a unor partide, nu întîmplător chiar a celor democratice și reformatoare. Partidul comunist al vechiului regim a alterat profund și definitiv onorabilitatea stîngii, așa că simpla poziționare a unor partide democratice în vecinătatea fostului partid unic ar da impresia contagierii, ar crea iluzia unei înrudiri dezgustătoare. Această dreaptă nu este deci atît consecința unei asumări explicite cît urmarea unei negații. Altfel

(continuare în pagina 11)

Considerații privind evoluția democrației în România

I. Căderea totalitarismului

România a avut, până în decembrie 1989, un regim politic totalitar. Tocmai de aceea considerăm că, ceea ce uneori este denumit "evenimentele" din decembrie 1989 reprezintă cu adevărat o revoluție, pentru că a reușit să distrugă un sistem politic și să creeze condițiile politice și sociale ale înlocuirii lui cu alt sistem, democratic dar distrugerea completă a vechiului sistem și crearea celui nou s-au făcut printr-o evoluție treptată; sistemul vechi a putut fi schimbat doar pe măsură ce se constituiau elementele noului sistem de decizie politică. În cazurile în care acest lucru s-a desfășurat astfel, elementele vechiului sistem au fost substituite cu improvizații politice și administrative a căror funcționalitate era îndoielnică; în unele cazuri, distrugerea sistemului vechi înainte de constituirea unei variante corecte a celui nou a fost de neevitat, iar în altele ea s-a datorat mai degrabă entuziasmului creat de revoluție, facilitat de "golurile" din sistemul de decizie după prăbușirea nucleului dur al vechiului sistem: organele de conducere ale partidului comunist.

2. Democrația politică

Legea electorală adoptată în primăvara anului 1990 și care conținea un număr de elemente de drept constituțional necesare definirii unui sistem politic central, consacra datele fundamentale ale unui sistem politic de tip occidental: pluralismul partidelor, alegerile universale, libere și secrete, separația puterilor în stat etc. și stabila principalele instituții ale unui asemenea sistem: Președintele, Parlamentul care urma să funcționeze în același timp ca Adunare Constituantă și guvernul. Modificările aduse ulterior acestui sistem prin Constituția din decembrie 1991 nu sînt esențiale. O noutate mult mai importantă o reprezintă instituirea autonomiei locale prin legea administrației publice locale și cea a alegerilor locale.

Dacă în elementele sale instituționale și formale noul sistem politic este, în principiu, identic sau aproape identic cu cele din majoritatea țărilor occidentale, unele din particularitățile sale aduc democrației românești o serie de caracteristici, ale căror consecințe asupra evoluției vieții politice și sociale sînt încă greu de prevăzut. Specificul este de fapt că sistemul nu este unitar la diferitele nivele. În general, el oscilează între reprezentarea directă a cetățenilor și reprezentarea partidelor politice. Una din sursele acestei oscilații derivă din faptul că partidele politice s-au constituit mult mai repede ca grupuri de presiune politică, relativ autonome, în raport cu societatea civilă și cu comunitățile locale. O altă provine din faptul că, în diferitele momente ale deciziilor politice - de exemplu adoptarea uneia sau alteia dintre variantele legilor electorale - consecințele acestor decizii asupra evoluției spectrului politic și a instituțiilor erau greu de prevăzut de către cei care le-au elaborat și le-au votat. Rezultatul, mult mai puțin intenționat decît ar părea unui analist situat în afara agitației politice care a condus la configurarea lui, arată în prezent astfel:

- Parlamentul, organul reprezentativ al națiunii și unica autoritate legiuitoare, reprezintă diferitele partide politice în conformitate cu influența acestora în rîndurile alegătorilor în perioadele de campanie electorală. Atît prevederile legii electorale, care interzic introducerea de independenți pe listele partidelor, cît și condițiile concrete de desfășurare a campaniei electorale - centrată pe televiziune și presa centrală - elimină practic independenții și reprezentanții neangajați politic în partide ale comunităților locale. Este o schimbare importantă față de alegerile din 1990, care au promovat un număr mare de independenți în Parlament și care tindeau să minimalizeze importanța partidelor.

- Dimpotrivă, sistemul autorităților locale favorizează cu precădere independenții și personalitățile locale.

Pe de o parte legea, pe de altă parte specificul campaniei electorale permit o asemenea situație,

VICTOR BABIUC

The events of December 1989 did represent a revolution because they resulted in actual dissolution of a political system and in the creation of the social and political prerequisites of its replacement by another system.

Local elections - that led to local autonomy, the Parliament elected as a representative of the nation, the political parties and their interrelation as well as their relationship with the State Power are an evidence of the democratization of the political life in Romania.

iar rezultatul alegerilor locale din februarie 1992 a consacrat-o. Pe plan local partidele politice tind să aibe o semnificație secundară, în vreme ce ele domină scena politică centrală și tind să se organizeze cu precădere la acest nivel. Această situație reflectă, iar pe de altă parte exprimă tendința de statornicire a unui anumit raport de forțe, inclusiv în interiorul partidelor politice, favorizînd puterea centrală în detrimentul organizațiilor locale. Este de prevăzut că partidele politice din România vor evolua spre o organizație puternic centralizată.

-În sfîrșit, acest sistem de reprezentare parlamentară a partidelor este contrabalansat - cel puțin teoretic de Președinte, ales direct de către electorat și obligat să fie neutru din punct de vedere politic, adică neangajat în nici un partid. Măsura în care președintele poate reprezenta o contrapondere a electoratului față de elita politică a partidului este însă limitată de atribuțiile Președintelui, care dispune în viața politică de influență - mai ales în măsura în care își menține sprijinul popular - dar nu, nemijlocit, de putere.

3. Dezvoltarea democrației

Sistemul politic românesc este în realitate, în curs de constituire. În măsura în care el este exprimat prin reguli ale vieții politice și instituții, el este un sistem democratic. Dar, o bună parte din caracteristicile lui abia urmează să fie definite, a raporturilor de forțe pe care conjuncturile și abilitățile oamenilor politici le vor stabili între diferitele instituții ale sistemului. Evoluția democrației românești va depinde, și nu în mică măsură, de dezbaterile chiar asupra conținutului acestei noțiuni și de semnificația care îi va fi, în cele din urmă, atribuită în gîndirea cotidiană.

În afară de aceste chestiuni de natură ideologică și culturală, evoluția viitoare a democrației românești depinde de activitatea concretă a instituțiilor nou create și de măsura în care ele își vor dovedi eficiența în rezolvarea problemelor țării. Aceste două lucruri, la rîndul lor, depind de evoluția partidelor politice și a raporturilor dintre ele. Pentru a se ajunge la un sistem politic capabil să funcționeze trebuie plecat de la premisele că: a) regulile existente pentru conducerea politică sunt compatibile cu o conducere politică democratică; b) principala probă pe care trebuie să o facă acum aceste reguli este cea a eficienței lor; c) conținutul democratic al regulilor și eficiența sistemului reprezintă uneori consecințe nu atît ale regulilor și instituțiilor, cît ale activității, atitudinilor și modului în care partidele politice le utilizează. În consecință, centrul de preocupare al dezvoltării democrației în România îl reprezintă atît partidele politice cît și instituțiile statului. Principalele direcții ale acestei evoluții în ce privește partidele, ar fi:

a) Raportul dintre partidele politice și putere. Un pas înainte în această direcție l-ar reprezenta o schimbare de concepție. Pînă în prezent, partidele politice au fost privite în primul rînd ca o modalitate de acces la putere a diferitelor grupuri și nu ca instituții destinate să conducă politic țara. Această concepție are printre consecințele ei diminuarea autorității politice asupra tehnocrațiilor, deteriorarea imaginii tuturor partidelor și a instituției de partid politic în opinia publică și o anumită blocare a regulilor și instituțiilor democratice înființate, ca urmare a discrepanțelor între politic și tehnocrație. Una din

soluții ar putea fi pregătirea din timp, în cadrul partidelor politice, a "guvernului din umbră" sau a specialiștilor destinați să participe la guvernare ca politicieni; o alta, complementară, o poate reprezenta formalizarea raporturilor dintre grupul de tehnicieni angrenați în guvernare și conducerea politică a partidului din care provin.

Indiferent de formele concrete existente, evoluția democrației în România depinde de accentuarea rolului politicului, respectiv a partidelor în determinarea guvernării.

b) Raporturile dintre partidele politice. Este necesară o schimbare a atitudinii partidelor politice, unele în raport cu celelalte. Specificul raporturilor de pînă acum a constat în mare măsură în tendința partidelor de a se delegitima reciproc, contestîndu-și dreptul la existență și refuzîndu-și reciproc recunoașterea nu numai ca parteneri, ci și ca adversari legitimi. Or, întregul sistem este construit tocmai pe ideea legitimității tuturor partenerilor (sau adversarilor) existenți în mod legal. Acest refuz de recunoaștere reciprocă împiedică funcționarea mecanismului, iar dificultățile negocierii unui modus vivendi după alegerile din septembrie 1992 sunt un bun exemplu în acest sens.

c) Raporturile opoziției cu puterea. Dezvoltarea democrației depinde esențial de modul în care opoziția își înțelege funcțiile și își modelează atitudinea în raport de aceste funcții. Aici sînt mai multe lucruri care ar trebui să dobîndească caracter de principiu al activității politice și, în măsura în care este posibil, să fie chiar instituționalizate.

În primul rînd, faptul că opoziția trebuie să existe. Întregul sistem politic democratic se bazează pe acest caracter binar: existența unei grupări politice care guvernează și a unei opoziții față de aceasta. Ca urmare, tentativa de a amesteca opoziția cu puterea, soluțiile de formare a guvernelor "de tehnicieni" sau a guvernelor "de unitate națională" au a fi considerate ca excepționale și, în același timp contrare spiritului sistemului instituțional constituit.

În al doilea rînd, să existe o graniță netă între opoziție și putere. Constituția acestei granițe, ca delimitare între diferitele forțe politice este o necesitate, mai ales că România post-revoluționară se bucură deja de "tradiția" de a fi amestecat puterea cu opoziția în guvernare - Guvernul Stoiljan - mîrînd astfel confuzia atît în rîndul opiniei publice cît și cu privire la raporturile între guvern și partidele politice. O graniță netă între opoziție și putere nu constă în lipsa de dialog sau de negociere, ci doar în precizarea clară a poziției diferitelor partide: sau opoziție sau putere, și în nici-un caz și una și alta (sau nici una nici alta).

În al treilea rînd, opoziția să fie creată ca instituție, ceea ce înseamnă, în primul rînd, formalizarea drepturilor și îndatoririlor opoziției, clasificarea și, eventual, formalizarea raporturilor dintre aceasta și putere. În prezent, acest lucru este complicat de faptul că diferitele partide sînt în relații de adversitate nu numai cu partidele de guvernămînt, dar și cu alte partide aflate, la rîndul lor, în opoziție. Problema nu este, desigur, de a îmbunătăți relațiile dintre partidele care nu participă la majoritatea guvernamentală, ci de a stabili modalitatea de organizare a activității partidelor politice care, în Parlament formează opoziția. Acest lucru s-ar putea face, de exemplu, prin modificarea regulamentului camerelor astfel

încît, în raport cu guvernarea, opoziția să apară ca o instituție distinctă și unitară (măcar sub aspectul că există ca opoziție). S-ar putea ajunge la desemnarea unui lider al opoziției guvernamentale (și a altor instituții specifice opoziției) care, fără a obliga diferitele partide să ajungă la înțelegeri sau colaborări care nu le sînt convenabile, să permită definirea opoziției față de guvernare și față de partidele majorității.

La rîndul ei, ar trebui formalizată și majoritatea guvernamentală, indiferent de partidele care o compun și de relațiile dintre acestea (ele au comun cel puțin faptul că fac parte din grupul partidelor care guvernează). Dacă sînt instituționalizate aceste două elemente definitorii ale sistemului, atunci se poate stabili, prin regulamentele celor două camere sau printr-o lege, atît statutul opoziției cît și ponderea pe care aceasta urmează, în mod firesc, să o aibă în structura puterii centrale.

În sfîrșit, probabil că cel mai important pas, pentru perioada imediat următoare, ar fi un pact politic între partidele reprezentate în Parlament, pact care să rămînă deschis tuturor partidelor și care să stabilească:

-nucleul comun al intereselor naționale care fac parte din programele și obiectivele tuturor partidelor și care reprezintă baza co-existenței și recunoașterii lor reciproce ca adversari sau competitori legitimi;

-limitarea adversităților dintre partide și stabilirea regulilor competiției politice, a limitelor rezonabile pe care le poate avea valorificarea unei victorii - de exemplu fără desființarea adversarului - și a limitelor pe care le poate avea "dezastrul electoral" asupra sorții unui partid;

-stabilirea mijloacelor care sînt legitime în lupta politică și a celor care nu vor fi utilizate de nici unul dintre parteneri (de exemplu, sabotarea economiei naționale pentru a dovedi că adversarul nu este în stare să rezolve problemele economice, provocarea de conflicte etnice sau religioase, utilizarea de formațiuni paramilitare și de organizații criminale);

-negocierea și convenirea asupra unui set de legi privitoare la partidele politice, campaniile electorale, lupta politică.

Desigur că regimul politic este rezultatul forțelor politice în primul rînd al partidelor, desfășurat într-un anumit cadru instituțional și în conformitate cu anumite reguli de drept, dar ținînd seama de rezultatele istoriei și de tradiție, de situația populației, de opțiunile ideologice ale populației, de presiunea internațională, mai ales a marilor puteri, de elementele psihologice, de presiunea corpului social implementat nu numai de tradiții, interese economice sau ideologice ci și de mentalitate și moravuri. Dar dacă toate aceste elemente în combinație de multe ori impredictibile și greu de controlat a jocului politic determină configurarea organului politic. Să nu uităm că jocul politic și cadrul instituțional sînt în fond factorii care comandă funcționarea regimului politic.

Victor BABIUC, (born on April, 3, 1938). He graduated from the University of Bucharest, by which he was awarded a Ph.D. degree in Law. He worked as a legal counsellor and judge up to 1977.

From 1977 to 1989 he was employed as a Fellow-researcher at the World Economy Institute. He is the author of more than 100 (one hundred) scientific papers.

Minister of Justice from June 1990 to September 1991, Minister of the Interior from October 1991 to October 1992. At present: Deputy in the Parliament of Romania from the National Salvation Front and Head of the Parliamentary Commission for the Investigation of Abuse and Corruption Cases.

GRAMATICA SCHIMBĂRII

DOREL ȘANDOR

ANDREI MUȘETESCU

1. În prezent, se desfășoară în România cea mai importantă confruntare politică a perioadei inaugurate în decembrie 1989. Caracterizarea nu derivă dintr-o simplă amplificare a dezbaterii publice sau a activismului unor grupuri sociale și formațiuni politice. Cu prioritate, ea desemnează momentul constituirii explicite și relativ structurate a două cîmpuri opționale opuse. Acest proces este stimulată de noua complexitate dobîndită de viața politică internă, de acumulările și clarificările în experiența națională și regională a reformei precum și de persistența sau activarea unor fenomene de criză.

Se poate anticipa că anul 1993 dobîndește o semnificație majoră în procesul tranziției prin caracterul crucial al opțiunilor și implicațiile acestora pe termen mediu și lung. Este anul în care România poate irosi achizițiile reformiste ale primului interval (1990-1992) sau, pe baza elementelor "crizei", poate dobîndi o reînnoșare prin amplificarea și consolidarea schimbărilor.

Care este baza empirică a acestui diagnostic dramatic, care sînt principalele caracteristici și consecințe ale noii situații? Articulația unui răspuns credibil și funcțional la aceste întrebări depinde de capacitatea de a identifica - în termeni operaționali - forțele rivale, datele specifice ale mediului economic, politic și social în care diversele strategii sînt imaginate și promovate. Totodată, se poate aprecia că una dintre cele mai acute cerințe ale momentului actual o reprezintă clarificarea opțiunilor populației în raport cu oferta politică, cu imperativele și resursele reale ale schimbării.

În acest context, analiza configurației specifice desemnate generic prin noțiunea tranziție constituie o premiză necesară.

Caracteristici ale tranziției

2. Tranziția corespunde unui ansamblu de stări și transformări sociale, economice și politice netipice. Caracterul netipic rezultă din ineditul situațiilor, din nivelul scăzut al experienței globale și sectoriale, din acumularea unor efecte secundare imprevizibile ale transformărilor realizate. Astfel, tranziția implică schimbarea conținutului a structurii interne a subsistemelor sociale, a raporturilor intra și intersub sisteme precum și a configurației sistemului global. Tranziția nu corespunde unei succesiuni de schimbări lineare și deplin controlabile în care stabilitatea sistemului nu este afectată. Dimpotrivă, prin crearea unor situații, forțe și mecanisme sociale inedite, tranziția antrenează instabilitate precum și dezechilibre sectoriale și de ansamblu.

Climatul social și mediul politic intern se modifică permanent deoarece cadrul instituțional nu este deplin consolidat iar percepția realității și participarea socială se bazează pe o cultură politică în curs de constituire. De aceea, tranziția se definește prin eterogenitatea structurilor, ambivalența schimbărilor precum și prin caracterul convulsiv și oscilant al vieții politice.

Conținutul dimensiunilor politice, economice, sociale și culturale ale reformei reprezintă trăsătura comună cea mai semnificativă a tranziției în Europa Centrală și de Est. Validitatea aserțiunii nu este diminuată de diferențele existente între țările considerate sau de avansul relativ înregistrat de reforma politică comparativ cu reforma economică și socială.

Separat, fiecare dintre obiectivele tranziției a fost îndeplinit în alte regiuni ale lumii. De exemplu, tranziția de la dictatură la democrație s-a realizat, în Spania și Portugalia, în circumstanțe economice și sociale favorabile (proprietate privată, clasă de mijloc). Totodată, în cadrul scopului limitat asumat, este citată drept o formulă de succes ceea ce limbajul oficial denumeste "edificarea socialismului cu caracteristici chinezești" ce combină reforma economică cu menținerea unui regim politic autoritar. De altfel, această schemă reproduce modelul utilizat de "micii dragoni" din Extremul Orient. Cazul chinezesc precum și eventualele sale corespondențe în versiuni est-europene de exemplu, proiectul "modernizării

The study is a preliminary approach meant to identify the field and to build the methodological frame for a research project on "THE CONFIGURATION AND DYNAMICS OF POLITICAL STRATEGIC ORIENTATION UNDER TRANSITION CIRCUMSTANCES. ROMANIA'S CASE"

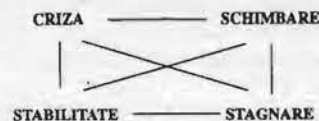
The project is a priority of the center for strategic studies and comparative analysis. Starting from the interdependence between crisis, change, stability and stagnation - which all define the structural potential of transition in postcommunist societies - the study aims at identifying a set of features and evaluation criteria for the various orientations and strategic options competing in the last years.

"The Sphere of Politics" will publish studies and reports of on-going projects, as well as the various standpoints expressed in the interdisciplinary debates organized by the

autoritare" avansat în Rusia- reclamă analize mai ample, ce depășesc însă obiectivele acestui studiu.

Sfîdările tranziției

3. Potențialul structural al tranziției se concretizează în patru situații tipice (criză, schimbare, stabilitate și stagnare) ce rezultă din combinarea dinamică a unui ansamblu de stări, mutații, bariere și restricții strategice. De aceea, aceste situații se impun și ca teme obsesive ale elaborării și aplicării politicilor.

Din punct de vedere sectorial, ele pot fi permanente identificate, cu ponderi și influențe diferite. Totuși, la nivel global fiecare din aceste patru categorii de fenomene, devin predominante la un moment dat și definesc caracterul intervalului. Astfel, dacă în cazul României, perioada ianuarie-februarie 1990 a reprezentat ieșirea din Criza declanșată de evenimentele din decembrie 1989, eforturile de instalare a Stabilității necesare pentru organizarea alegerilor din mai 1990 au eșuat datorită Crizei din iunie.

Intervalul de Schimbare instalat de guvernarea Roman (iulie 1990-august 1991) a fost blocat de Criza din septembrie 1991. Guvernarea Stoloianu a avut ca notă dominantă eliminarea consecințelor Crizei și reînnoșarea Stabilității în vederea organizării alegerilor locale și apoi, în septembrie 1992, a alegerilor legislative și prezidențiale. Caracterul încă neprecizat al intervalului postelectoral constituie particularitatea perioadei actuale. Dacă acesta nu reprezintă deja un semnal al instalării, pe termen mediu, a Stagnării, atunci guvernarea Văcăroiu - luînd în considerare declarațiile semnificative, măsuri în curs de aplicare și suportul politic de care depinde - se înscrie în limitele unui interval de Schimbare moderată în căutarea unui echilibru anticriză.

Natura sincopală a procesului datorită schimbărilor de interval și a dominantei globale ce-l definește pe fiecare (criză, schimbare, stabilitate, stagnare) reprezintă, de asemenea, o caracteristică a tranziției în societățile postcomuniste. Surprinderea ei reprezintă o problemă cheie pentru efortul teoretico-explicativ și pentru planificarea politico-strategică. Aceasta se referă la oportunitatea, adesea imprevizibilă, pentru schimbarea direcției de evoluție, a raportului de forțe și nu rareori la centrului de greutate al jocului politic.

În condițiile tranziției, miza esențială a acestei permanente posibilități de răsturnare a priorităților o constituie preluarea inițiativei politice în disputa pentru reversibilitatea sau ireversibilitatea

transformărilor.

În acest context, este necesară identificarea și evaluarea sfîdărilor ce presează asupra conținutului proceselor și factorii implicați în orientarea acestora.

4. Decalajul - manifestat atît la nivelul comportamentului cotidian cît și în acțiunea și oferta publică, instituțională - dintre problematica tranziției și stadiul de elaborare a modelelor operaționale ale schimbării sociale. Distanța este redusă în cazul opțiunilor reducionistas sau restauratoare (în primul caz, atingerea stării de dorite depinde de abordarea și soluționarea unui singur aspect, considerat determinant iar al doilea caz, beneficiază de proceduri standard verificate). Decalajul menționat se amplifică în cazul orientărilor reformiste și se concretizează în câteva situații tipice, referitoare la fundamentarea doctrinară, opțiunile strategice și instrumentalizarea sectorială. Acestea sînt cîmpurile elaborării politicilor în care stadiul incipient al formării noilor sisteme politice se reflectă în limite și carențe costisitoare, atît pentru eficacitatea guvernării, cît și pentru consolidarea credibilității reformei. Se află aici una dintre principalele surse ale declinului, la prima vedere surprinzător, al echipelor reformiste, survenit după unu-doi ani de la declanșarea tranziției. Fără a justifica unele din erorile politice "la vîrf", aceste cîmpuri au oferit totuși o șansă semnificativă componentelor și factorilor reziduali ai sistemului comunist care au supraviețuit momentelor de ruptură istorică. Șansa unei temporizări în aplicarea schimbărilor radicale și complete, a ratării unor momente cruciale pentru consolidarea reciprocă a noilor grupe de interese, favorabile reformei.

Ceea ce apare cu o mai mare claritate este faptul că societățile postcomuniste nu se pot înșănătoși cu adevărat decît evoluînd. Dacă acest adevăr a fost mai puțin convingător și mai rar împărtășit în primii ani ai tranziției, aceasta s-a datorat în mare măsură capacității reduse a factorilor politici de a elabora, iniția și susține un viitor accesibil.

5. Cristalizarea lentă a opțiunilor politice specifice sistemelor pluraliste, democratice. Nu este întîmplător că în majoritatea societăților postcomuniste schema analitică clasică (stînga-centru-dreapta) este nerelevantă în clasificarea ofertelor politice. Nu este întîmplătoare nici "marea aglomerare la centru" a zeci de partide ce proliferază, apar și dispar într-un paralelism adeseori deplin cu evoluțiile sociale, economice, politice și culturale din aceste societăți. Nu este, de asemenea, întîmplătoare nici dominantă charismatică a vieții politice care marginalizează oferta programatică a partidelor și fixează viața politică în sfera unor conflicte interpersonale provocate frecvent de simple vanități, orgolii sau gesturi de circumstanță.

Faptul că asistăm la un impas major este

probat de costurile strategice, de frînarea sau chiar blocarea unor procese sociale și politice fără de care dezvoltarea noilor instituții democratice rămîne o simplă formă fără fond. În acest cadru, pot fi menționate:

- fundamentarea doctrinară a unor programe articulate de guvernare;
- asigurarea culturii politice indispensabile constituirii unor partide moderne, active și eficiente, atît în asumarea administrării tranziției, cît și în vederea constituirii unor alternative credibile și competitive la oferta guvernamentală;
- stimularea constituirii unui suport public la nivelul noilor grupe de interese, ca resursă strategică atît pentru stabilitatea socio-politică cît și pentru a solicita schimbarea în numele unor trebuințe reale și orientate spre diversitate și dinamism.

6. Oscilații în stabilirea obiectivelor strategice. În contextul experienței acumulate de țările central și est-europene în ultimii trei-cinci ani s-au impus două tipuri de situații, din perspectiva orientărilor strategice specifice tranziției. Ele se referă la oscilația între regimuri care predominant au inițiat și susținut programatic și prin politici efective schimbarea și regimuri care, implicit ori explicit, au promovat politici, instituții și mecanisme ale stagnării. Trebuie adăugat faptul că, în condițiile tranziției, stagnarea constituie, de cele mai multe ori, antecamera restaurației. Totodată, atît schimbarea cît și stagnarea se pot produce în condiții de criză sau relativă stabilitate.

Fără a intra într-o analiză mai detaliată, trebuie subliniat faptul că stagnarea și schimbarea sînt procese strategice - deci, inițiate prin opțiuni politice și concretizate în acțiuni sistematice - iar criza și stabilitatea sînt procese structurale - țin de realitatea socială, de starea sistemului instituțional de climatul și reacțiile sociale. Totuși cînd criza devine majoră ea se impune ca obiect dominant al politicului. Gestiunea crizei nu poate fi însă substituită reformei și nici asigurarea stabilității nu poate fi impusă ca obiectiv strategic decît în calitate de alibi al stagnării. Fenomenele de criză și instabilitate intră însă în costurile schimbării iar o stagnare prelungită amorsează criza.

Studiul politicilor comparate, ca domeniu al sociologiei tranziției, se concentrează asupra alternativelor majore desemnate de schimbare și stagnare. Reformismul și contrareformismul se conturează astfel ca alternative pe termen lung.

7. Insuficiența instrumentalizării obiectivelor strategice în programe sectoriale. În acest domeniu, mai vizibil în viața publică și mai costisitor în planul competiției politice, decalajele sînt amplificate de factori și condiționări cu efecte de frînare adeseori decisive. Experiența guvernării tranziției în diferitele societăți est-europene evidențiază câteva obstacole importante:

- cantitatea mare de necunoscut și creșterea sa explozivă odată cu amplificarea mediilor sectoriale abordate; chiar dacă starea finală a proiectului global poate fi echivalată cu standarde recunoscute în alte societăți contemporane ("stat de drept și economie de piață"), procesele concrete de schimbare constituie experiențe inedite în majoritatea ipostazelor sectoriale;
- experiența redusă în managementul public și privat la nivel macro și microsocial;
- rezistența difuză a eșaloanelor intermediare din administrație și economie precum și a factorilor formatori de atitudine și comportament.

La nivelul orientărilor strategice în intervalul dintre 1989 și 1991, evoluția inițiată de rupturile de sistemul comunist, indiferent de variantă, s-a impus în direcții predominant reformatoare. Totuși, granița dintre opțiunile la vîrf și aplicațiile sectoriale a constituit un "nou zid al Berlinului". Acesta nu mai este plasat între sisteme opuse ci între nivele ale tranziției încorporate de societățile posttotalitare. Efectele de separare sau diminuare a impulsurilor reformiste determinate de această "interiorizare a zidului" constituie una din resursele principale ale fenomenelor de recul. **Sindromul iranian** amenință frecvent modernizarea

(continuare în pagina 10)

SP nr.2 ianuarie 1993

(urmăre din pagina 9)

structurală și desprinderea de comunism, îndeosebi în societățile în care reforma este percepută și incriminată drept ploconire în fața Occidentului.

8. **Rapiditatea transmiterii crizelor între economic, social și politic precum și de la nivel local la cel național, de la nivel sectorial la cel global și invers.** Reforma a produs și produce, de asemenea, beneficii sociale al căror efect individual și cumulativ nu poate fi ignorat, inclusiv în sensul diminuării presiunii exercitate de costuri. Totuși, prioritatea acordată crizelor manifeste și latente în caracterizarea situației existente în țările din Europa Centrală și de Est este legitimă deoarece raportul costuri-beneficii este în prezent favorabil primului termen (recesiune economică, pauperizare, instabilitate politică, tensiuni sociale). Totodată, percepția socială a costurilor și potențialul lor de mobilizare antisistem sînt mai puternice. Una dintre sursele de vulnerabilitate a guvernelor reformiste o constituie decalajul dintre costuri (imEDIATE, certe, relativ omogen repartizate) și beneficii (ipotetice, necunoscute în ceea ce privește cuantumul și distribuția, manifestare probabilă pe termen mediu și lung).

9. Un alt aspect al problematicei crizei se referă la decopertarea unor tensiuni latente și reacții inhibate anterior de structurile autoritar-represive.

Crizele interetnice au căpătat, îndeosebi în procesul destrămării statelor federale (Iugoslavia și URSS), dimensiuni care - cel puțin pentru moment - au copleșit impulsurile reformatoare. În zonele unde complexitatea și acuitatea proceselor nu au atins praguri critice, tensiunile etnice au generat și au fost utilizate pentru constituirea și lansarea în competiția politică a unuia dintre cei mai reductibili factori antireformă - naționalismul.

Caracteristică pentru societățile post-totalitare, creșterea semnificativă a activismului social al populației reprezintă o ipostază a democrației precum și un factor de evaluare și corecție a deciziilor politice. Totodată, însă, participarea socială a fost deturnată uneori spre extremism și anarhie.

Infraționalitatea reprezintă o altă specie de fenomene disfuncționale, relativ inhibată anterior prin metode autoritare. În prezent, se constată o tendință de proliferare, inclusiv în forme apte să paralizaze prin corupție un sistem instituțional în formare, să se conecteze la structurile internaționale ale terorismului, traficului de arme și stupefianțe.

10. Implicațiile crizelor pentru elaborarea orientărilor strategice se înscriu, în principal, în următoarele direcții:

- constituie obstacole suplimentare pentru efortul reformist, ca blocaje și costuri ce împovărează gestiunea tranziției;
- favorizează utilizarea demagogică a riscului politic în variante conservatoare de sorginte populistă, orientate spre atenuarea schimbării, sau autoritare, orientate spre obiective restauraționiste, sub pretextul recuperării stabilității și ordinii sociale;
- amplifică reticiența guvernelor occidentale în adoptarea de politici favorabile integrării continentale a societăților post-comuniste.

11. O altă sfidare majoră a tranziției se referă la **resurse limitate ale sistemului de a genera schimbarea reformistă și capacitatea redusă de a satisface revendicări.** Una dintre cele mai importante ambiguități ale noului mediu politic o reprezintă faptul că - instaurându-se ca regim democratic - acesta se bazează pe **resurse de legitimitate ambivalente** și, în anumite intervale contradictorii.

Motivația socială a răsturnării regimurilor comuniste est-europene reprezintă o problemă a cărei clarificare, în primul rînd publică va mai dura probabil mulți ani marcați de polemici dezvăluiri și revelații, unele dureroase și contrariante. Care a fost tipologia crizelor și a frustrărilor care au condus la falimentul sistemului și la colapsul regimurilor care îl guvernau? Ce profunzime și arie de răspîndire au avut, în aceste condiții interesele anti-sistem, cristalizarea lor în opțiuni asumate de actori politici autonomi și acționînd consecvent în cadrul unor mișcări radicale? Simpla enumerare anterioară pare să evoce o viziune maximalistă, chiar utopică. În fapt, nu reprezintă decît o sumară înșiruire ce aproximează dimensiuni indispensabile unui sistem capabil să-și asume schimbări de anvergură reformei.

Pe de altă parte, gama extrem de largă de nemulțumiri și tensiuni sociale care au constituit masa critică a momentelor de ruptură din fostul

bloc sovietic, asigurînd energia socială pentru înlăturarea de la putere a conducătorilor comuniste, continuă să rămînă una din marile probleme ale intervalului post-revoluționar. Această masă critică este profund ambivalentă, în funcție de conjunctură și de raportul de forțe de pe "piețele politice" în formare. Ea poate constitui materia primă pentru continuarea rupturii politice în procese de reformare profundă a tuturor componentelor sistemului global. Totodată, este posibil să rămînă o simplă masă de manevră pentru oferte de tip latent sau explicit conservatoare de sorginte populistă, naționalistă sau egalitarist comunistă.

Iată de ce, una dintre cele mai neliniștitoare interogații pentru destinul societăților est-europene se referă la **cît de mult doresc cetățenii, de fapt, schimbarea?** Cît de departe și mai ales în ce direcție vor sprijini emanciparea mediului lor de viață de capcanele și mecanismele acaparatoare ale sistemului totalitar? Cîtă energie individuală și

testatare sau de politici ce au produs unele modificări funcționale și ameliorări structurale, acestea au avut mai curînd un efect de adaptare la competiția globală dintre cele două sisteme opuse existente în secolul XX. În nici una dintre aceste țări cu excepția unor intervale scurte (revoluția ungară din 1956, "Primăvara de la Praga" din 1968 și criza poloneză din anii '80) forțele schimbării nu au dobîndit "drept de cetate", nu au avut un statut recunoscut. Ele nu au avut posibilitatea unei existențe instituționalizate în condiții de pluralism politic în sensul autentic și prin aceasta eficient al termenului.

Pe de altă parte, factorii, mecanismele și instituțiile contrareformismului se bazează în principal pe componente reactivitate ale vechiului regim. Aceasta nu exclude procese relativ ample de adaptare și reconducere, în urma amputărilor drastice rezultate din prăbușirea sistemelor comuniste. Mai mult, în structura și motivația lor, aceste forțe nu pot fi apreciate și considerate doar din perspec-

și a organizării interne. P.p. apropiere candidații de aceeași tendință, le uniformizează orientările, ordonează problemele și soluțiile în fața electoratului. Funcția de selectare a oamenilor politici. Această selectare începe în partid, alegerea parlamentară fiind ulterioară și consecință a celei din p. Funcția de reprezentare a alegătorilor se exercită inclusiv în perioada dintre alegeri cînd p.p. formalizează cerințele numeroase, dezordonate, contradictorii, le conferă coerență și ierarhizîndu-le le transmite spre guvern sau parlament. Sistemul de partide se structurează în funcție de numărul, forța, posibilitatea coalizărilor și disciplina internă a p.p. Importanța considerării partidelor "în sistem" este extremă întrucît sistemul de partide condiționează funcționarea politică. Poziția și gradul alienării alegătorului în raport cu jocul politic depinde de sistemul de p. din țara respectivă și, în ultima instanță, chiar regimul juridico-instituțional în funcționarea lui, este determinată de acesta.

Între structura internă a p.p. (alegători, membri, conducători) și cultura politică legătura este strînsă.

LEXICON

Partid politic

Trăsătura esențială a p.p., definitorie în raport cu celelalte grupări agregate în corpul social, indiferent de natura acestora, este acțiunea sa în perspectiva cuceririi și exercitării directe a puterii și realizarea obiectivului prin solicitarea sprijinului popular. P.p. se organizează în timp și spațiu de manieră să depășească influența personală a liderilor săi ("speranța de viață politică"). Aceste trăsături ridică problema fundamentării, organizării, misiunii p.p. El coagulează un segment din interesele durabile reflectate în doctrine înrudite sau în aceeași doctrină. Introducere o specificitate a organizării care îl definesc ca p.p. și îl "personalizează" între rivali. Între poziția p.p., aceea de intermediar între putere și populație și funcția sa esențială care este "concurența pentru formarea voinței politice a populației" (v. art. 21 din Constituția Germană) există o strînsă și stabilă legătură.

Diversitatea elaborărilor teoretice asupra p.p. își are originea în special în explicarea funcțiilor, a sistemului de p.p.

colectivă sînt dispuși să investească în reconstruirea și modernizarea acestui mediu? În ce punct critic al transformărilor se epuizează impulsul inițial de reacție antitotalitară? În ce circumstanțe, sub influența căror valori și mecanisme socio-politice, nevoia de schimbare se înnoiește și se amplifică? În ce context energia socială se materializează în inițiativă civică și privată, competență electorală, control public, autonomie, exigență calificată față de guvernanți, asumare pentru sine și acceptare la ceilalți a diversității, dinamismului și competiției?

Una dintre limitele ce a devenit rapid și o sursă principală de vulnerabilitate a primului val reformist a constituit-o, în condițiile inerente ale disponibilității în formare a populației pentru schimbări structurale, modelul "reformei de sus în jos". Primele demersuri reformatoare, în ciuda conținutului antitotalitar și adeseori anticomunist, au indus de sus instituții, politici, reguli și mecanisme sociale. Această similitudine cu abordarea proprie și tipică "socialismului real" - în ciuda diferențelor substanțiale de conținut - a limitat semnificativ potențialul și credibilitatea guvernelor reformiste, a favorizat instituirea unui joc politic pe un teren avantajos forțelor conservatoare, ieșite treptat din carantina post-revoluționară.

Profilul protagoniștilor

12. **Reformismul și contrareformismul** reprezintă protagoniștii competiției în curs de desfășurare. Diferitele variante particulare de existență a celor două cîmpuri opționale nu sînt echivalente în ceea ce privește obiectivele, resursele mobilizate sau impactul social (în ambele cazuri există proiecte marginale, utopii, transferuri ilegite).

Aparent paradoxal, una dintre cele mai semnificative caracteristici ale tranziției din Europa de Est o constituie faptul că agenții schimbării sînt, în principal, însuși produsul acesteia.

Astfel, chiar dacă în unele țări central și est-europene tranziția a fost anticipată de mișcări con-

tiva tendințelor restauratoare. Deoarece încorporează dimensiuni, resurse și obiective caracteristice noii problematice economice, politice și sociale în care funcționează și încearcă să prolifereze, contrareformismul se exprimă și prin populism, naționalism, autoritarism, autarhism.

De asemenea, în însuși procesul tranziției, se constituie treptat și raporturile dintre forțele reformei și ale contrareformei, conform unor modele și variante destul de clar conturate de stadiile evoluției diverselor societăți post-comuniste. Ambiguitățile inițiale cedează locul, odată cu primele teste electorale, unor clarificări tot mai evidente și, astfel, asistăm treptat la instituționalizarea acestor raporturi în cadrul diferitelor componente și mecanisme ale puterii. Această configurație specifică a regimurilor post-comuniste va reprezenta, probabil pe termen lung, una din notele lor distinctive în context european.

13. Retorica tranziției determină ca, în sine, schimbarea să nu fie suficientă pentru diferențierea orientărilor politico-strategice. În mod evasiv, se recunoaște caracterul tranzitoriu, incomplet și disfuncțional al stării actuale și se promovează depășirea acesteia. Astfel, **definirea minimală a reformismului** drept ofertă de schimbare nu este operațională și satisfăcătoare. În același context, conotațiile statice ale conservatorismului au impus utilizarea termenului de contrareformă.

De asemenea, reformismul și contrareformismul prezintă similitudini în structura formală internă:

- un nucleu dur specific, apărut cu fermitate (în cazul reformismului este compus din: economia de piață, proprietate privată, societate civilă, stat de drept); explică unitatea obiectivelor esențiale ale fiecărui cîmp opțional;
- o centură protectoare mai flexibilă (ipoteze auxiliare);

- o mașină elaborată și puternică de rezolvare a problemelor (asimilează anomalii, le transformă uneori în dovezi pozitive); explică diversitatea și variabilitatea existentă în interiorul fiecăruia dintre cele două cîmpuri opționale (tipologia variantelor reformiste: liberală, social-democrată, creștin-democrată, tehnocrată; tipologia variantelor contrareformiste: populism, restaurație, naționalism, autoritarism/militarism).

Similitudinile formale între componentele cuplului polar reformism-contrareformism reprezintă un factor suplimentar de agravare a confuziei din competiția politică și din receptarea ofertelor programatice.

Astfel, reformismul și contrareformismul dispun atît de variante globale cît și sectoriale. Deși ipostazele sectoriale furnizează resurse, avînd în acest sens o funcție autonomă importantă, **miza principală o constituie asigurarea controlului asupra schimbării globale.** Acest obiectiv îi amplifică importanța deoarece obținerea unei schimbări dezirabile, conforme cu proiectul global, într-un subsistem este ineficientă și vulnerabilă în condițiile în care coordonatele sistemului global nu se modifică compatibil (de exemplu, autonomia administrației locale în absența unei reforme a sistemului de taxe și impozite).

Există o ierarhie a obiectivelor pe care și le propun ambele opțiuni deoarece impactul diferitelor schimbări nu este echivalent. În acest sens, identificarea punctelor strategice, a acelor modificări ce asigură **irreversibilitatea** procesului constituie dominante ale ambelor demersuri.

Alt reformismul cît și conservatorismul nu reprezintă proiecte statice ci dinamice atît în ceea ce privește conținutul, mesajul public și exponenții. Astfel, îndeosebi pentru cîmpul reformist se impune observația că promovarea unei opțiuni reformiste într-o anumită perioadă nu reprezintă o garanție a menținerii capacității reformiste și în viitor.

Ambele proiecte reprezintă structuri integrate în care elementele componente nu sînt aleatoare. Această interdependență generează configurații reformiste și antireformiste. Totuși, considerăm că în prezent antireformismul reprezintă o structură mai coerentă. Configurația orientării reformiste este mai eterogenă în sensul menținerii unor elemente parazitare sau al existenței unor structuri contradictorii.

Un ultim aspect pe care îl vom aborda în această secțiune se referă la **impactul social** al reformismului și contrareformismului. Faptul că reformismul reprezintă un program progresiv - are capacitate de expansiune pozitivă - iar contrareformismul un program degenerativ - operează cu selecții favorabile ale datelor empirice, propune pseudosoluții pentru probleme reale - nu se reflectă automat într-un avans al primului proiect în termeni de audiență socială, credibilitate, autoritate. Performanța nu depinde numai de conținutul intrinsec ci implică, concomitent, capacitatea de comunicare socială, reacțiile sociale, configurația mediului intern și internațional.

Dimensiuni și criterii de evaluare

14. Experiența tranziției acumulată în plan practic precum și evoluțiile reale din societățile est și central-europene furnizează, deci, suficiente repere pentru diferențierea reformismului de contrareformism. Pentru a fi operaționale acestea vor trebui să satisfacă o serie de exigențe euristice: să diferențieze global cele două orientări și să permită identificarea variatelor ipostaze particulare; să fie măsurabile prin seturi de indicatori empirici; să poată fi corelate deoarece considerate izolat fiecare dintre reperele propuse nu descriu satisfăcător reformismul sau contrareformismul. Va deveni, astfel, mai puțin frecventă autodesemnarea/autoperciperea reformistă ce reprezintă o sursă de legitimare semnificativă dar nu și o garanție de performanță.

În stadiul actual al cercetării au fost identificate cinci grupe de criterii ce permit evaluarea orientărilor strategice referitoare la tranziție.

15. CONFIGURAȚIA SCHIMBĂRII

a) **Conținutul schimbării.** Analiza va identifica opțiunile referitoare la structura sistemului politic, natura proprietății, mecanismele economice, configurația structurii sociale, raporturile față de mediul natural, s.a. Dacă prin unele programe se încearcă salvarea esenței și a idealurilor sistemului anterior de deformări și restricții pe care doar tendințele totalitare le-ar fi indus, compromițînd astfel valori considerate autentice, altele pornesc de la postulatul că însuși sistemul a reprezentat cauza principală a an-

(continuare în pagina 11)^s

(urmăre din pagina 10)

amblului de alienări ce atinseseră, înainte de 1989, niveluri intolerabile. Desigur, există și variante opționale ce scapă acestei polarități, centrind oferta pe reînnoirea la un trecut idilic legat de fondul etnic sau pe alte tipuri de obiective.

b) **Direcția schimbărilor.** Deoarece tranziția reprezintă practic o succesiune de schimbări operate pe termen scurt, în care sensul mișcării nu este întotdeauna explicit sau ușor de evaluat, setul de indicatori empirici referitor la direcția transformărilor va permite raportarea obiectivelor strategice asumate la politicile concrete, desfășurate cotidian. Această dimensiune oferă și posibilitatea de a identifica cazurile de autodesemnare abuzivă sau aberantă. Totodată, direcția schimbărilor descrie și consecințele unor influențe neanticipate ce modifică, în practică, sensul politicilor intenționate.

c) **Complexitatea schimbării.** Decurge din capacitatea de abordare concomitentă a mai multor domenii, reflectată în modificări masive spre deosebire de mobilizarea unilaterală a resurselor în vederea realizării unei schimbări sectoriale definite drept prioritară, determinată sau stringentă datorită presiunilor existente. Faptul că reformismul nu constituie un proiect reducător, unidimensional reprezintă și o vulnerabilitate semnificativă.

d) **Ritmul schimbării.** Descrie durata intenționată a fiecărui stadiu și a întregului proces de schimbare, rapiditatea succesiunii diferitelor etape. Problema ritmului a constituit una dintre temele dominante ale dezbaterii publice din societățile postcomuniste, adepții reformismului propunând terapii de șoc sau dimpotrivă terapii stadiale. Necesitatea unor schimbări stadiale, care să conecteze permanent modificările operate cu resursele și starea opiniei publice, reprezintă totodată o opțiune caracteristică unor variante contrareformiste.

16. RESURSELE SCHIMBĂRII.

e) **Baza ideologică a schimbării.** Specifică reperul doctrinar al opțiunilor strategice. Anterior, fiecare dintre acestea au produs efecte ce pot fi evaluate din perspectiva reformismului și contrareformismului. În societățile est centrale europene se constată, însă, o tendință tipică la nivelul ofertei publice de legitimare printr-o pseudoidentificare ideologică. Aceasta reprezintă o strategie de camuflaj într-un mediu extrem de fluid și riscant pentru formațiuni politice aflate într-un stadiu incipient de organizare.

f) **Baza socială a schimbării.** Identifică grupurile sociale interesate în sprijinirea și succesul diferitelor opțiuni strategice. Analiza teoretică și experiența tranziției a oferit informații în legătură cu atitudinea anti sau proreformă a diferitelor categorii sociale. Problema ce trebuie elucidată este în ce măsură evoluția tranziției va consolida baza socială a reformei sau costurile acesteia vor amplifica tendințele conservatoare.

g) **Baza politică a schimbării.** Se referă la formațiunile politice ce aparțin fiecăruia dintre cele două cîmpuri opționale, precum și la influența acestora asupra structurilor instituționale.

h) **Baza instituțională a schimbării.** Precizează ansamblul instituțiilor caracteristice societăților postcomuniste ce reprezintă instrumente ale promovării orientărilor strategice alternative. Ca principală resursă strategică a tranziției, sistemul instituțional este direct influențat de procese caracterizate de asemenea prin ambivalență (alegeri, schimbarea personalului, management, legislație). De aceea, instituțiile reprezintă o țintă de sine stătătoare a competiției politice în vederea amplificării schimbărilor reformiste sau a recuperării și reînnoirii structurilor autoritare.

i) **Personalitățile.** Cu deosebire în faza incipientă a tranziției, cînd sistemul instituțional nu este deplin construit iar oferta programatică este în curs de elaborare, identificarea orientărilor strategice prin personalități este preponderantă. Charisma, opțiunile, mesajul public și activitatea personalităților reprezintă, de aceea criterii de diferențiere semnificative.

17. MECANISMELE SCHIMBĂRII.

j) **Relația de reprezentare.** Reprezentarea intereselor în cadrul diferitelor structuri instituționale constituie unul dintre mecanismele cele mai eficiente de promovare a schimbărilor. În absența acestei legături, demersul este amenințat să redevină o simplă aplicare a unui model prestabilit. În societățile postcomuniste, relația de reprezentare este insuficient dezvoltată. De aceea, reformismul ce se instituie prioritar de sus în jos, dinspre model și centru de decizie spre realitate, este vulnerabil comparativ cu orientările, cel mai frecvent contrareformiste de tip populist, ce se legitimează prin instrumentalizarea reacțiilor sociale la costurile tranziției.

k) **Instrumentele schimbării.** În abordarea reformismului și contrareformismului, această dimensiune descrie cuplurile polare autonomie-centralism, competiție-egalitarism, individualism-colectivism, inovație-conformism, inițiativă-subordonare. Considerate în ansamblu, ele configurează moduri specifice de operare în regimurile democratice sau autoritare.

l) **Instrumentele de control și evaluare a schimbărilor.** Criteriul de demarcație este oferit de modul de constituire și funcționare a sistemului de garanții instituționale. Sistemul de garanții instituționale reciproc între cetățeni și autorități definește ofertele de tip reformist iar constituirea sau reconstituirea unui sistem de garanții unilateral, bazat pe subordonarea individului și preeminența statului, redă variante de inspirație autoritară. Aceste sisteme se concretizează prin mecanisme de control și evaluare specifice (în cazul reformismului: autonomie locală, control public asupra funcționării instituțiilor, libertate de expresie, caracterul public al datelor ce descriu performanța instituțiilor; în cazul contrareformismului: control birocratic, administrativ, centralist,

politicizarea instituțiilor publice, ș.a.).

18. EFECTELE SCHIMBĂRII.

m) **Eficiența schimbării.** Orientările strategice nu cuprind doar un nivel discursiv, doctrinar. Ele se concretizează în palierul soluțiilor practice avansate, ce pot fi analizate din perspectiva cuantumului și distribuției costurilor și beneficiilor, a modalităților de acces la resurse. Un alt aspect al eficienței se referă la viabilitatea structurilor, la capacitatea acestora de a-și îndeplini autonom rolul în contextul arhitecturii instituționale globale; prin aceasta, ele reprezintă, din punctul de vedere al promotorilor, o achiziție ce contribuie la dobîndirea echilibrului general și sectorial al sistemului, ca finalitate a procesului de tranziție.

n) **Reacțiile sociale la schimbare.** Indicatorii empirici vor identifica, pe de o parte, gradul de utilizare a schimbărilor preconizate sau realizate iar pe de altă parte, fenomenele de respingere a schimbărilor ca atare sau a modalităților concrete de realizare. De asemenea, analizele diferențiate vor evidenția variabilitatea atitudinilor în funcție de caracteristicile socio-demografice ale populației.

o) **Imaginea publică a schimbării.** Relevanța acestei dimensiuni derivă din noul rol al presei de factor autonom de influențare a instituțiilor și cetățenilor. Discriminarea reformismului de contrareformism se realizează nu numai prin analiza mesajului lor public, ci și prin însăși atitudinea față de comunicarea socio-politică (independența mass-media, stimularea profesionalismului în vederea transmiterii de informații nedistorsionate și semnificative, utilizarea presei ca sursă de semnale referitoare la impactul schimbării versus controlarea mass-media, favorizarea presei de apologie).

19. COMPATIBILITATEA SCHIMBĂRII CU MEDIUL EXISTENT, INTERN ȘI EXTERN.

p) **Modelul schimbării.** Atît reformismul cît și contrareformismul dispun de cadre de referință proprii (de exemplu, democratismul liberal occidental, perestroika, România interbelică etc.). Totodată, în procesul de elaborare strategică, ele realizează, în grade diferite, compatibilitatea dintre model și datele realității din societățile postcomuniste. Redefinirea interesului național reprezintă de aceea nivelul cel mai cuprinzător de acomodare a celor două planuri.

r) **Compatibilitatea cu sistemul mondial dominant.** Există compatibilități diferențiate în care fiecare orientare beneficiază de un corespondent extern; acesta reprezintă o sursă de legitimare și de suport (de exemplu, Occidentul pentru partizanii economiei de piață; cel puțin pînă la sfîrșitul anului 1991, proiectele "socialismului cu față umană" au fost compatibile cu opțiunile din fosta Uniune Sovietică). Raportarea la structura dominantă pe plan mondial, independent de particularitățile și variațiile generate de contexte socio-istorice specifice, este însă mai semnificativă pentru spațiul est și central european deoarece conține cadrul de referință funcțional. În acest sens, se manifestă o incompatibilitate a majorității

proiectelor antireformiste cu acest reper ceea ce determină ca eventuala lor instituționalizare să genereze costuri sociale semnificative pe termen scurt, mediu și lung. Integrarea europeană devine astfel nu o simplă adaptare mimetică sau cedare cosmopolită în contextul noului raport de forțe pe plan continental și global. Ea decurge din răspunsul la întrebarea referitoare la capacitatea societăților postcomuniste de a genera autonom resurse necesare dezvoltării sociale. Problema este acutizată de competiția dintre țările fostului bloc comunist în vederea obținerii unor poziții cît mai avantajoase în raporturile cu Occidentul.

s) **Capacitatea de adaptare la consecințele schimbărilor realizate.** Reformismul reprezintă o structură deschisă, nedogmatică, cu potențial de înnoire atît în ceea ce privește fundamentele teoretice cît și aplicațiile concrete. Contrareformismul constituie, dimpotrivă, o structură închisă, dogmatică, ce ignoră sau respinge fenomenele in-comode, încearcă să mistifice semnificația schimbărilor sau să orienteze reacțiile sociale la costurile tranziției în sens antireformist.

t) **Raportarea la opțiunile alternative.** Pluralismul opiniilor și pluripartidismul reprezintă achiziții definitorii pentru societățile postcomuniste. Acceptarea sau respingerea la nivelul dezbaterii și competiției politice, al construcției instituționale și al vieții publice a diversității opțiunilor oferă indicii pentru diferențierea reformismului de contrareformism.

Fiind expresia unei etape preliminare cercetării, lista dimensiunilor nu este nici completă, nici pe deplin explicitată și aprofundată. Scopul principal al demersului întreprins a vizat, însă, identificarea și precizarea unui necesar domeniu de analiză interdisciplinară sistematică.

Dorel SANDOR graduated from the Faculty of Philosophy of the Bucharest University in 1973. Specialized in political sciences, his research and teaching concerns have mainly focused on comparative analyses of the political systems in Central and East Europe. The doctorate paper he is working on proves his interest in the field of political sociology. Between 1990-1991, as state secretary, he was the chief of the department for socio-political structures at the government of Romania. At present, Dorel SANDOR is the director of the Centre for Strategic Studies and Comparative Analysis from Bucharest, Romania.

Andrei MUȘETESCU, graduated from the Faculty of Sociology of the Bucharest University in 1976. He has expertise in the fields of industrial sociology, youth sociology and public opinion. Between 1990-1992 he worked at the Department for Socio-political Structures. At present, he is Deputy Director of the Centre for Strategic Studies and Comparative Analysis.

(urmăre din pagina 7)

exprimat, ea nu spune ce este, ea spune ce nu este.

În schimb, logica aceasta este complet răsturnată în cazul partidelor care manifestă alergie de dreapta. Există, firește, și aici o paradigmă a satanizării asemănătoare (comunism versus fascism), dar ea este palidă, folosită mai mult ca pretext sau ca alibi atunci cînd este pusă în chestiune semnificația periculoasă a stîngii. În realitate, sensul mai adînc al aplicării acestei etichete nu poate să nu trimită la o subtilă reabilitare și, implicit, la o reînregimentare. Căci sugestia perfect întreținută de adepții încadrării la stînga este aceea că precedentă înregimentare comunistă avea un caracter inevitabil, ceea ce anulează din capul locului orice culpabilitate posibilă. Mai mult, se sugerează mai departe, statutul de membru al partidului comunist nu era incompatibil cu asumarea unor valori acceptabile, onorabile, cum ar fi unele valori social-democrate ce ar fi subzistat în doctrina și, mai ales, în morala comunistă.

În fine, se sugerează adesea, cîteodată chiar se afirmă deschis, că a nu fi fost în partidul comunist echivala, la rigoare, cu o dezertare de la îndatoririle cetățenești, căci numai dinăuntru se putea face totuși ceva, nicidecum din afară. Iată cum, departe de a fi fost un păcat de neiertat, apartenența comunistă a fost o virtute. Dacă unul sau altul n-au înțeles acest lucru, e treaba lor, dar

comuniștii au fost, în genere, niște buni cetățeni, puși pe muncă și pe propășirea țării; că aspirațiile lor nobile au fost uneori dejucate de politica partidului, aceasta este o altă problemă, de care răspund cei care s-au aflat la vîrf, nu simplii membri ai partidului. Cei ce susțin această stîngă subliniază onorabilitatea morală a trecutului lor politic ca pe un argument irefutabil: n-au făcut niciodată rău, ci numai bine, iar omenia le-a fost principala trăsătură de caracter. Evident, nu acest lucru este neapărat contestabil, ci silogismul ascuns pe care aceste afirmații îl antrenează: că binele îl puteai face doar din partid, mai mult, că **partidul unic nu numai că nu împiedica pe cineva să-și păstreze onoarea, dar îi permitea chiar să-și-o manifeste.** Mesajul acesta a fost foarte bine recepțat de o populație care se simțea culpabilizată de celelalte forțe politice dar care, în sine ea, nu avea ce-și reproșa. El echivala nu numai cu un puternic sentiment de confort, atunci cînd nu era direct un colac de salvare, ci și cu un perfect mecanism de drenare a sprijinului electoral. Căci aceia care lansau și lansează mesajul acesta de legitimare a trecutului erau și sînt beneficiarii recunoștinței celor salvați.

Miza electorală a acestui mesaj s-a dovedit uriașă. Au arătat-o alegerile din mai '90 și cele din septembrie '92. Așa că înghesuiala sufocantă a partidelor în acest flanc este explicabilă. F.D.S.N.,

P.U.S.D., P.S.D.T., P.S.M., P.R.M., Partidul Socialist-Democratic, Partidul Reconstrucției Naționale și cine știe cîte altele, toate cu o filiație comunistă, rude de grad mai mare sau mai mic cu fostul partid unic, își fac un titlu de glorie din a se așeza retoric la (centru-)stînga, mai precis în zona social-democrației. Lăsînd la o parte cacofoniile izbicioare care se debitează uneori (gen "noi sîntem un partid social-democrat de centru-stînga"), este de remarcat că evaluarea acestui plasament este strict propagandistică, calchiată după tehnicile de amăgire socială folosite de partidul comunist. Discursul populist este de departe caracterul cel mai pregnant. De la fagăduința protecției sociale și pînă la flateria naționalistă, acest discurs exploatează, prin temele lui obsedante, angoasa socială firească din fața schimbării, angoasă cu atît mai puternică la o populație pauperizată și cu amintirea vie a egalitarismului dinainte (care, la o adică, avea aspectele lui reconfortante în plan social).

Suspiciunea de criptocomunism la adresa acestor partide nu este deci lipsită de temei. Ea se naște nu numai din observarea unor comportamente politice specifice partidului unic, ci și din ceea ce ele comunică fără voie prin aceste mesaje-halou. Despărțirea de comunism, în ciuda declarațiilor ritoase, nu este chiar atît de categorică din moment ce trecutul este legitimat prin aceste tehnici perverse. Impresia pe care o lasă asemenea

partide este aceea că, deși ele nu manifestă toate caracterele partidului unic, aceste caractere există încă în stare latentă sau recesivă, reapariția lor fiind o chestiune ce ține de împrejurări.

O concluzie nu poate să lipsească la sfîrșitul acestor însemnări: în România stînga și dreapta sînt niște simple etichete care nu spun ceea ce ar trebui să spună. Dacă partidele se încăpățînesc să le folosească este pentru că astfel, cred ele, sînt mai arătoase și mai atrăgătoare. Doar că această situație amintește de acele mărfuri-pirat ce abundă prin magazinele noastre, dîndu-se drept ceea ce nu-s și înșelînd cumpărătorii. Altminteri, totul ar fi O.K.

George VOICU, (born in 1950,) graduated in 1974 from the Sociology Department of the Faculty of Philosophy of the University of Bucharest. Then he worked as research fellow in the field of sociology of law and criminology. He has published a number of political essays in independent weeklies ("22", "Epoca", "Astra", "Contrapunct"). He received in 1991 a NATO grant (Democratic Institutions Fellowship).

DOCTRINA NATIONALISTA

VICTOR NEUMANN

The article is an attempt to bring into life a few essential aspects of the nationalist doctrine practiced by extremist parties in Romania: the 'Great Romania' Party, the Socialist Labour Party, the National Union Party. Only those groups that have polled enough to enter the country's Parliament are taken into account; these are political groups born directly from Ceausescu's totalitarian ideology, those supporting the communist party's restoration, equivalent to the restoration of fascism. The author is the first to point out to the Romanian version of the conspiracy theory of ignorance.

Ce este naționalismul? Foarte pe scurt, am risca să-l definim ca fiind o replică dată raționalismului, universalismului, cosmopolitismului. O negare a Declarației Drepturilor Omului, a posibilei armonii între grupurile sociale, un mod de existență în interiorul căruia dominantă devine tradiția, arhetipul, amintirea sacralizată. Mai putem face însă și o remarcă deloc neglijabilă, anume, că vreme se situează pe poziții defensive, înțelegând apărarea valorilor unei colectivități determinate, naționalismul poate fi socotit ca având o componentă de stînga. Ceea ce nu e nociv. Doar cînd se confundă cu exclusivismul, deci cu agresivitatea, cînd ceea ce este specific este supraevaluat, iar ceea ce aparține alterității este respins, atunci el devine patologic. Tocmai această patologie, prezentă în doctrina unora din partidele politice românești de astăzi, este problema pe care o supunem atenției.

Simpla etichetare sau dezavuare, atît de des întâlnită în ziarele noastre, nu e suficientă; a spune despre Partidul România Mare, Partidul Socialist al Muncii, Partidul Unității Naționale Române, despre reprezentanții lor că practică "antidemocratismul", "șovinismul extremist", insulta și calomnia, "obsesia paranoică" a complotului internațional nu înseamnă și o autentică preocupare pentru dezvoltarea fenomenului. S-ar putea răspunde că adevărul în legătură cu atitudinea partidelor în cauză se descoperă singur. Și, totuși, deîndată ce doctrina naționalistă în forma ei extremă are în spate un electorat destul de numeros, e necesară explicația.

Ofensiva extremismului, vizibilă cu ocazia propagandei electorale, dar și după alegeri, în luările de poziție ale liderilor din amintitele partide arată utilitatea descifrării și, deci, înțelegerii corecte a ideologiilor de sorginte nazistă sau comunistă. Jaspers spunea despre gînditorii științei totalitare că "au în vedere altceva decît știința. Ei visează o gîndire, care este ea însăși deja credință... Dogmaticul marxist crede că are cunoaște mersul necesar al istoriei, iar național - socialistul legea obiectivă a supraviețuirii celui mai tare".

Pe ce se bazează doctrina? Pe prejudecățile sădite de educație și de tradiție, pe influențele nefaste care pervertesc spiritul, în genere, pe prejudecăți ca surse ale ignoranței. Publicațiile ce promovează doctrina naționalistă: "România Mare", "Politica", "Vremea", "Europa", servind partidele în discuție, aduc în prim plan o practică des uzitată de regimurile totalitare, în speță de acela al lui Ceaușescu. Ele sînt generatoare de voite confuzii și construiesc sau reconstruiesc număr de număr doctrina așa-numitei partide naționale. Teoria conspirațională a ignoranței a funcționat foarte bine de-a lungul istoriei; forma protestantă a conspirației Bisericii romane sau, varianta ei marxistă, posibil de observat în formula: "presa capitalistă denaturează și înăbușă adevărul, umplînd mințile muncitorilor cu ideologii false" sînt promotoare ale credințelor eronate. Ele au născut mituri, supraviețuind adeseori în pofida experienței (Popper). În istoria statelor naționale, în perioada formării lor, dar și mai tîrziu, s-a instituit o regulă a întoarcerii continuu spre trecut pentru a justifica o acțiune a prezentului, o ideologie a prezentului. Spre a realiza fuziunea între populism și xenofobie (una dintre marile tentații politice ale partidelor extremiste din România), ideologii apelează fie la discreditarea fașșă a valorilor democrației universale, fie la învinovățirea minorităților etnice sau a reprezentanților lor, fie se întorc la istorie transpunînd-o după bunul plac, selectînd controverse fizionomii politice (ignorante de istoriografia oficială comunistă) sau, și mai grav, confiscînd adevăratele valori ale culturii naționale. Propagatori ai egalitarismului, ei sînt oportuniști care încearcă să facă legătura dintre criza socială și criza națională. De fapt, aici este cheia doctrinei

profesate în cunoștință de cauză de Vadim Tudor și Adrian Păunescu. Spre a se instala la putere în varianta partidului monolitic, ei recuperează caracteristicile partidului comunist, de care, se vede bine, o parte însemnată a populației este dependentă. Mă refer la utilajul mental prin care operează omul de rînd și nu numai acesta. P.R.M. și P.S.M. nu reprezintă altceva decît orientările fundamentale ale Partidului Comunist Român din perioada 1965-1989. Schema de gîndire este asemănătoare și cu a partidelor extremiste care au ajuns la putere în anii interbelici. Cu alte cuvinte, restaurarea P.C.R. poate însemna deopotrivă restaurarea fascismului; cît privește P.U.N.R., înclinațiile spre o asemenea direcție politică sînt și ele vizibile. Există și diferențe, dar, în esență, doctrina este aceeași.

Provocările, insinuările propagandistice ale P.U.N.R. se pot lesne observa în discursul politic. Presărat cu acuze la adresa minorității maghiare din România, el se apropie ca nivel și conținut de acela al reprezentanților Partidului România

filosofie, trebuie adăugat că a știut cel mai bine să o transforme în lozinci cu impact asupra populației profitînd de reacțiile circumstanțiale ale unor segmente sociale mai puțin formate ori educate tocmai în sensul izolării, al fricii de alteritate. Procentajul relativ ridicat al votului pentru P.U.N.R. se explică prin faptul că o parte a electoratului transilvan de azi nu este originar din Transilvania (deci nu e deprins cu o conviețuire multietnică pe o perioadă mai lungă, nu cunoaște specificul minorităților maghiară și germană) sau prin aceea că propaganda comunist-naționalistă s-a prevalat constant de așa-numitul pericol maghiar, ceea ce a stimulat emotivitatea unui segment social; erorile bine inoculate în conștiința oamenilor de către activiști au fost îndepărate susținute de un număr important de intelectuali, în genere, din rîndul acelora dornici de afirmare. Nu e mai puțin adevărat că tensiunile create atunci, ca și acum, au venit și prin intermediul unor politicieni de la Budapesta ori al unor oameni de cultură (istorici, mai ales) ce refuzau (refuză) să

*Il est clair que le Roumain Regime importe la Balance
Au 1. la Pute a la Guerre 3 la Pagine
de Pătrășcu Nicolae Chir. H. 1987 N° 203*

Mare. Există și situații defensive, atitudini mai culante, îndeobște din partea unor oameni de cultură. Ele sînt secundare față de ofensiva dirijată de cei doi lideri de la Cluj, Ioan Gavra și Gheorghe Funar, reprezentînd principala orientare în sinul partidului. Pornirile, altminteri subiective, conțin sau vin dinspre aceeași teorie conspirațională a ignoranței. Să intrăm în concretizarea faptelor, prevalîndu-ne de exemplul notoriu sugerat de activitatea omului politic Ioan Gavra. Ideolog din studenție, absolvent al Facultății de Filosofie din Cluj, pregătît îndelung la școala jocului politic al P.C.R., deșine a coordona o instituție politică, Ioan Gavra este principala figură politică a P.U.N.R. În realitate, el a fost cel mai în măsură să formuleze doctrina partidului său; și dacă aceasta nu prezenta o dificultate pentru un absolvent de

înțeleagă o realitate complexă, adică o civilizație în cadrul căreia românii au avut rolul și ponderea ce nu poate fi pusă la îndoială decît prin ignorarea valorilor create în durata lungă a istoriei. Reciproca în cazul istoricilor (și politicienilor naționaliști) rămîne valabilă; pe un asemenea fond, ieșirile șovine, xenofobe uncori, nu erau greu de provocat. Mă îndoiesc că leaderul Gavra este victima procesului de propagandă comunist, chiar dacă l-a slujit ani de-a rîndul; el știa foarte bine ce înseamnă diversitatea, ce înseamnă convergențele între culturi, educații și formații diverse. Nu putea fi strălucim de aceste și, prin originea sa ardelenă, prin prezența sa în mediul universitar clujean, a învățat să gîndească și în sensul căutării adevărului; a transforma filosofia în mijloc de satisfacere a pretențiilor egoiste duce inevitabil la dispută.

Apoi, a văzut cu proprii săi ochi celebra revistă de cultură "Echinoc", ce apărea în limbile română, maghiară și germană, avînd o redacție plurietnică, a beneficiat de izvoarele culturii europene aflate în excelențele biblioteci de la Cluj. Și, atunci, ce s-a întîmplat? Exact ceea ce bănuim, metamorfozarea pregătirii culturale în mijloc de satisfacere a dorinței de putere. De unde și pericolul, de îndată ce un asemenea om se situează pe o extremă. E vorba de vînzarea identității. Războiul propagandistic pe care îl poartă cînd e vorba de minoritatea maghiară întreprinde posibilele punți de legătură, situarea pe pozițiile de dialog. E un refuz conștient al căutării, al discuției, al realei confruntări a spiritelor în favoarea intrigilor, a uniformității limbajelor. Prin urmare, nu avem de-a face cu o neputință, cît mai ales cu un gen conspirativ bine condus spre a cîștiga terenul mentalului colectiv; nu în ultimul rînd, doctrina naționalistă a P.U.N.R. cuprinde și un spectacol (a se vedea hotărîrile primarului Funar, venind în întîmpinarea acestei afirmații) care permite totalitarismului să-și mențină privilegiile conferite de puterea politică. În detrimentul cui? Al unei țări care așteaptă (cu răbdare încă) semnele democrației sub toate aspectele, așteaptă intrarea pe calea diversității, a concurenței, a manifestării libere a posibilităților.

Pentru că teoria partidelor amintite este privită cu oarecare îngăduință, pentru că replica politică (la nivelul conducerii statului) și culturală se mai lasă așteptată, surpriza este ca structurile dictate de populism să cîștig teren. Nu e cazul să nu vedem sau să trecem fără exigență peste anomalii. Tot atît de adevărat este că lipsa de calm și de echilibru în analiza ideologiilor comunistă și naționalistă, stimulează acțiunea și chiar fundamentarea doctrinelor. Ceea ce cred că trebuie să ne apropie de normalitate este ținerea sub control a manifestărilor emoționale, a gesturilor, cuvintelor și faptelor iraționale. Accidentele gen Tîrgu-Mureș, pot fi preîntîmpinate deîndată ce o parte a problemelor sociale sînt rezolvate. Este nevoie, spre a evita reinstaurarea oricărui extremism, de o recapitulare lucidă a istoriei, ceea ce, să recunoaștem, nu s-a făcut nici individual și nici colectiv (înțelegînd aici rezultatele cercetărilor fundamentale). Puținele excepții în privința aparițiilor trec neobservate; formarea conștiințelor și a mentalității este o problemă morală importantă, iar știința istoriei, științele umaniste sînt cele mai în măsură să evidențieze corect și detaliat principalele teorii totalitare, ca și dezastrul aplicării lor. Dacă nu apar contribuțiile istoricilor, politologilor, psihologilor, sociologilor, se persistă în improvizație jurnalistică, în scrierea impresiilor despre unul sau altul dintre fenomenele la care condeierul a asistat, respectiv, participat. În cazul situației pe palierul filozofic, se uită că foarte mulți oameni sînt incapabili să adopte o manieră filozofică de abordare a problemei. Dintr-o regîndire a strategiilor cunoașterii, jurnalistul va avea de cîștigat. Pornind de la noile lecturi, el va dobîndi pregătirea necesară influenței asupra opiniei publice, operînd din mers schimbările către o înțelegere corectă a lucrurilor. Pedagogizarea societății presupune să reușești să-i faci pe oameni să-și dorească singuri schimbarea în bine. Alminteri, tranziția se va face de la un totalitarism la altul.

Victor NEUMANN. Research-Fellow at the Institute of Social Theory of the Romanian Academy. His Ph.D thesis was "The evolution of the history of civilisation in the European civilisation (1992, Faculty of History, at the University of Bucharest).

Liberalismul economic nu are alternativă

ILIE ȘERBANESCU

In the Prime Minister's view, the neo-liberal policy is unsuitable for the economic life of Romania.

The Government will try to consolidate a social type of economy. Setting out from a theoretic and historic perspective, the author shows that social economy is a stage of the developed capitalism. Applied to a climate of crisis, social economy becomes socialist economy.

Neo-liberalism and social economy do not exclude each other. They are forms of the two fundamental principles of social organization: efficacy and equality.

Neo-liberalism focuses on efficacy, but one cannot define the former without equality as to law, democracy and equality of chances. Social economy promotes equality, but it cannot do it if not supported by efficacy.

Moreover, if it is inefficiently supported, equality turns to egalitarianism which represents the foundation of dictatorship.

În reconstrucția economiei românești - pentru că despre o reconstrucție este vorba - ar fi imposibil să nu se pornească de la realitatea că experiența comunistă prin care țara a trecut timp de peste patru decenii a fost un eșec, indiferent de ceea ce gîndesc nostalgicii trecutului. În lumea noastră atît de "materialistă" a contat zdrobitor că, poate înainte de toate, comunismul a fost un eșec în plan economic. Un eșec la nivel național și deopotrivă la nivel mondial. Ceașismul a reprezentat doar îngroșarea maladiivă a unui sistem care nu a reușit niciunde. Prosperitatea ca fenomen de masă nu a fost cunoscută în nici o țară comunistă. Mai micile sau mai marile succese, inclusiv cel notabil al Chinei din zilele noastre, sînt legate de fapt de abdicări semnificative de la sistemul economic comunist falimentar.

Deci prima reflecție care se impune este aceea că direcția spre care trebuie să se afirme deschis că ne îndreptăm este capitalismul. Căutarea unei a treia căi este o himeră.

Dacă nici măcar pentru nostalgicii comunismului n-ar trebui să constituie o problemă "învîrsarea" sensului istoriei (mergîndu-se de acum de la socialism spre capitalism), rămîne însă o preocupare generală căreia dintre experiențele capitaliste avem șanse de a-i accede. Căci dacă, într-adevăr, reușite economice n-au existat decît în capitalism (și deloc în comunism), reciproc nu este strict valabilă, capitalismul neînsemnînd automat reușită economică. Dimpotrivă, aceasta poate fi consemnată, ca o excepție istorică, doar într-un număr restrîns de țări, vădit minoritare din punctul de vedere al populației, ca o insulă de prosperitate și democrație într-o mare de sărăcie și autocrație (pentru a nu spune dictatură).

Ca atare, o a doua reflecție necesară este că, dacă țările capitaliste dezvoltate nu pot fi copiate - și nici n-ar fi de folos - experiența lor se cere a fi studiată și luată în considerare.

Cîteva constatări din această experiență nu ar putea fi trecute cu vederea. Indiferent de drumul istoric parcurs și de doctrina care influențează în prezent organizarea lor economico-socială, există un fond comun în țările respective: preponderența netă (istorică și actuală) a proprietății private; existența liberală a instituțiilor și mecanismelor economice de piață; rol al statului de reglator al proceselor economico-sociale. Nu există țară occidentală care să nu fi traversat experiența liberalismului și care să nu se bazeze pe acesta ca filozofie de existență și practică economică. După cum nu există țară occidentală în care piața să fie complet liberă, avînd de fapt de-a face peste tot cu piețe reglementate, diferite fiind doar gradul și mijloacele reglementării.

Realitățile concrete din țările occidentale resping confundarea liberalismului ca filozofie de existență și stare de spirit cu diversele curente asociate acestei filozofii care s-au manifestat în diferite perioade istorice influențînd politicile economice, ca și opunerea liberalismului în mod forțat intervenționismului statal. În nici o țară occidentală intervenționismul statal, indiferent de doctrina sau curentul de gîndire economică în numele cărora a fost promovat, nu a constituit o negare a fondului liberal al organizării economico-sociale, după cum practica liberalismului, indiferent de varianta propovăduită de curentele sale, nu a refuzat un rol al statului și cu atît mai puțin nu a dus la "diluarea" sau înmormîntarea acestuia. Astfel, din punctul de vedere al experiențelor capitaliste reușite, opoziția liberalism-intervenționism statal este falsă, întrucît, în societățile occidentale moderne dezvoltate, nu există vreun caz în care intervenționismul statal să afecteze fondul de esență liberală al

proprietății, instituțiilor și mecanismelor economice sau, dimpotrivă, liberalismul să fi fost împins pînă acolo încît să nu mai opereze un intervenționism statal, care reprezintă de fapt politicile fiscală, monetară, financiară etc.

Din observațiile făcute se poate trage concluzia că, dacă se acceptă că România se îndreaptă spre capitalism și urmărește o experiență reușită, atunci nu are alternativă la liberalismul economic, cu tot ceea ce presupune acesta în societatea modernă, inclusiv rolul statului de reglator al proceselor economico-sociale prin politicile fiscală, monetară, bugetară, valutară, vamală, socială, regională etc. Protecția socială este parte integrală a acestui rol și ea nu este respinsă nicidecum de liberalism.

În primul rînd, România nu are alternativă la liberalismul economic, ca filozofie de existență, stare de spirit și practică socială. Nu trebuie insistat prea mult asupra acestui aspect. Rolul proprietății private este încă marginal și nu va fi niciodată altfel dacă nu vor fi încurajate atît transferul de proprietate de la stat spre particulari (privatizarea), cît și dezvoltarea sectorului privat prin înființarea de întreprinderi noi. Dacă într-o măsură s-au pus baze ale cadrului legal al economiei de piață, aproape nimic din cadrul instituțional nu operează sau nici măcar nu există. Exemplul notoriu îl oferă faptul că nu s-a constituit mecanismul instituțional de mobilizare pentru investiții a fondurilor disponibile pe piață - bursa, societățile financiare specializate - ceea ce, într-o țară care n-a cunoscut decît investiția de stat dictată de la centru, a dus la prăbușirea investițiilor și deci

a creșterii economice de îndată ce primele fisuri au apărut în fostul centralism excesiv.

Abia după crearea fondului liberal al economiei naționale se poate discuta efectiv despre modelul "liberal" sau "social-democrat" spre care România ar urma să se îndrepte. Prăjitura întîi se face, apoi se împarte. Economia de piață de tip social-democrat corectează doar efectele pe linia unor inegalități sociale flagrante ale liberalismului economic, lăsînd de fapt mecanismele de piață ale acestuia să opereze.

În al doilea rînd, modul însuși în care a fost concepută și înfăptuită reforma - pe baza jumătăților de măsură în abandonarea preceptelor economice comuniste - a dus paradoxal la restrîngerea în chiar spațiul liberalismului a opțiunilor pentru ieșirea din situația creată. Faptul că hăturile centralismului au fost slăbite înainte ca tocmăi cu acestea să se diminueze măcar cu ceva gravele dezechilibre moștenite din perioada voluntarismului economic (deficitul energetic, oprirea agriculturii etc.) lasă acum doar în seama mijloacelor liberalismului depășirea indispensabilă a acestor dezechilibre. În măsura în care, încă în prima parte a anului 1990, a fost demolat, datorită unor porniri populiste, vechiul mecanism investițional, convertindu-se fostele alocații pentru investiții absurde nu în alte investiții folositoare, ci direct în salarii, nu mai există acum nici o altă șansă de a se redresa investițiile decît aceea de a pune pe rol mecanismul specific economiei de piață în domeniu. Cu cît se va întîrzia elaborarea și aplicarea unui program, sub controlul statului, de restructurare a industriei (prin

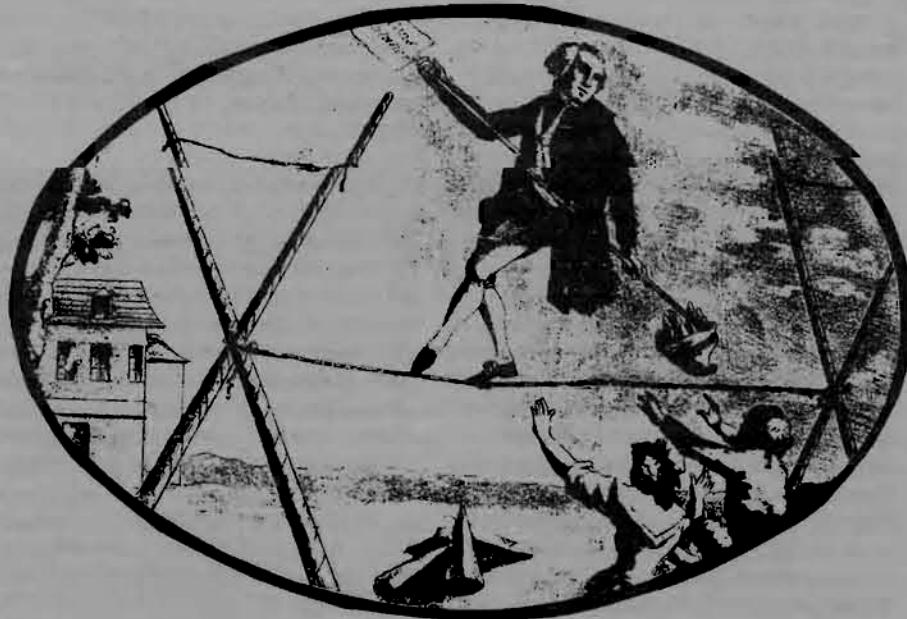
abandonarea părții sale neviabile pentru a o salva pe celaltă), cu atît acest proces inevitabil se va realiza mai dur pe piață, prin mijloacele neiertătoare ale liberalismului. În fond, succesul acestui program depinde de faptul dacă reușește să îndulcească economic și social, prin anticipare și stăpînire efectelor, tocmai transformările pe care liberalismul le-ar opera oricum pe piață.

În al treilea rînd, există, de ce n-am spune-o deschis, determinări altele decît cele strict economice care fac din liberalismul economic, cel puțin pentru o bună bucată de vreme, singura opțiune realistă și profitabilă. Numai prin liberalismul economic căruia îi sînt asociate inițiativa și spiritul întreprinzător vor lua locul colectivismului egalitarist și paternalismului statal, complet contraproductive, pe care le-a sădit doctrina comunistă. Și nu trebuie ignorat faptul că, în lipsa motivației muncii din trecut - generată de proprietatea nimănui, de tratamentul egal față de lenes și harnic, față de incompetent și competent - constrîngerea politică fusese cea care opera în procesul muncii. Această constrîngere politică a căzut. Și numai cea economică, asociată liberalismului, o va putea înlocui înainte de schimbarea mult mai dificilă a mentalităților și de crearea întregului sistem complex de motivație a muncii.

Promovarea liberalismului economic în România nu poate fi concepută în afara unui rol bine definit al statului în reglarea proceselor economico-sociale. În ce constă concret acest rol este o temă ce depășește cadrul însemnărilor de față. Problema de esență este că, în perioada de tranziție, statul trebuie să sprijine prin toate mijloacele crearea fondului liberal al economiei naționale, de la proprietatea privată la instituțiile și mecanismele economiei de piață.

Statul poate și chiar este necesar să intervină pentru a opri o eventuală alunecare a economiei românești spre experiențele capitaliste de tip latino-american, dar statul nu trebuie să acționeze pentru a-și păstra predominanța în cadrul proprietății și pentru a bloca formarea și funcționarea instituțiilor și mecanismelor de piață, întrucît se riscă prăbușirea spre experiențele falimentare de tip african.

În conceptul alunecos al "economiei sociale de piață" - propovăduit acum de adepții sfîngismului economic românesc - periculoasă nu este cîtuși de puțin sublinierea rolului economic și social al statului (căci acesta este normal și necesar), ci nostalgia față de trecut materializată în tentativa de a folosi statul pentru blocarea procesului spre crearea fondului liberal al economiei naționale, pentru menținerea unui sector public cu misiune de conducere, pentru prezervarea abordărilor colectiviste și egalitariste, cu priză încă la populație, toate în iluzia existenței unei a "treia căi". Spunem în iluzie fiind de bună credință pe adepții "economiei sociale de piață", deși nu este exclus ca mulți din ei să promoveze conceptul doar ca o diversivă, căci numai centralismul, sub masca sloganurilor colectiviste și egalitariste, permitea omnipotența unei oligarhii incompetente.

Ilie ȘERBANESCU, (born in 1943,) doctor in economy, he has been working in the press for over 20 years.

Before 1989 editor for "LUMEA" (The WORLD). Now he is editor-in-chief of the weekly EXPRES where he writes editorials on economic and political topics.

He is the author of several studies such as "International Corporations" or "Terra, a Black and White Portrait", which estimate the world resources and their use in the 80's.

EXPLAINING (DIS)EQUILIBRIA IN TRANSFORMING POST-COMMUNISM ECONOMIES

DANIEL DĂIANU

New phenomena such as open inflation, open unemployment connote new forms of operating disequilibria in the emerging market economies. They still coexist with substantial hidden unemployment and price controls, making up complex and intricate combinations of imbalances. We can think also of other genres of disequilibria, which go out of the strict realm of conventional economics, and which can help us in understanding better the functioning of economies (societies) in transition. I have in mind something that could be called "organizational disequilibrium" meaning the shortage of market-required organizational capital. Another prime candidate for discussion can be the gap between people's expectation and what governments can deliver in the short run - ("expectational disequilibrium", or excess expectations). Under close scrutiny can also be the micro-foundation of macro-disequilibria: the extent to which Say's principle operates and hard budget constraints are imposed. The paper attempts to provide some conceptual insights into these issues.

Recently there has been a flurry of research activity obsessed with the brutal falling of economic activity in the transforming economies. Why so large and so persistent is this fall? To give an answer to this question one needs first to define the potential performance of these economies.

I remember R. Portes during a conference in Luxembourg (in February of 1991) asking rhetorically "why have we overestimated so much the actual and potential performances of the former centrally planned economies". If we admit this "performance illusion" - similar to Fr. Holzman's "saleability illusion" - then part of the similar fall in output can be seen as a normal depreciation at world market values, of production. "The Midas-touch effect" (1) in reverse explains the damage caused to the economy in a dynamic sense, to its performance potential. Otherwise said institutional rearrangements (turning the system into a market based economy) would not lead to that increase of performance which might be suggested by the past flows of inputs (accumulated capital and human stock) and macrostructural changes (2). Another way of looking at this issue is by exploring missing factors in an extended (multifactor) production function. And here the finger could be put on "organizational capital" (P. Murel, 1991) (3) and on critical institutions (4) which can not be built overnight. And let us not forget that imports are not a solution since the aforementioned factors can not be, essentially, but home-grown. From this perspective the proper set of property rights - that not be decreed and enforced by authorities at will - appears as a structural constraint affecting potential performance.

What about the rest, or the corrected - after depreciation - J-curve (or L-curve) effect mirroring aggregate disequilibrium seen, in a broad sense. Taken as outcome, the performance deficit of these economies can be related to structure, policy and environment (Th. Koopmans, J.M. Montias, 1971).

Structure is not meaningless in explaining performance deficit when its major flaws can be dealt with in a timely fashion, i.e. by not inviting criticism that the required changes are developmental in nature - that they take time (and *Natura non facit saltum*) and should rather be put under the already used roof of performance depreciation.

The reform of property rights shows that drawing the conceptual dividing line is not an easy task. Where private property rights can be quickly enacted and enforced and they actually drive individuals' actions and enhance efficiency (land reform and active privatization are examples) structure is very much alive as a target for transfor-

mation policy. But when the texture of property rights is harder to define and the governance issue clouds the sky, one, easily, trespasses into the territory of developmental matters. Nonetheless, it is clear that when fuzziness about property rights is policy-related, action is urgently required. And I will give an example from Romania's experience. Law 15 of August 1990 on "Restructuring of State Economic Units" devolves power by creating confusion as to the owners of enterprise assets. In this way collusion phenomena are encouraged, management contracts (to monitor the performance of managers) are easily avoided by managers and, ultimately, the attributes of the state (as the owner of the still unprivatized property) are devoid of substance.

Admittedly, the fuzziness created by this law has been embedded in a climate of "citizens rebellion" against any kind of authority, but the fact remains and gives much concern to policy-makers. Together with "citizens rebellion", fuzziness about property rights can explain the rise in X-inefficiency and the nonprofit centered objective function of enterprises, which strive to boost wages and preserve jobs.

My contention is that as long property rights will not be well defined and enforced, budget constraints will be soft enough to undermine efforts to stabilize the economy; the softness of budget constraints represents the Achilles' heel of stabilization policy.

Underlining the weak micro-foundations of macroeconomic policy in transforming economies does not mean that the remedy is around the corner. Clamoring in favor of privatization does not help much when the real process is slow and cumbersome. Notwithstanding, all available means must be used in order to impose a modicum of financial discipline. Structure can help us in understanding why it is so hard to impose financial discipline - apart from the general climate in the economy and inadequate property rights - by focusing on the given distribution of resources (assets) in society. Transformation sets in with an initial endowment of resources that spans the whole spectrum of enterprises: negative value added, non-profitable, but still positive value-added and profitable units. "The power of the weak" (the loss-market enterprises) is the power of the structure over those which can make ends meet financially, but are trapped into the network. Inter-enterprise arrears are - perhaps, the most relevant embodiment of this *épreuve de la structure* (Fr. Perroux, 1968): the higher are the discrepancies in real performances and the larger is the share in total output held by giant loss-making units, the more overwhelming is the power. The events in Roumania ("the global compensation" in December 1991), in Russia, and in other transforming economies fit, I think, this description. A way out of this mess would be to devise a sort of industrial policy that would buttress stabilization policy by means of an effective incomes-control policy and enterprise reform.

This initial endowment with resources, as legacy of communist industrialization, can bring fortune to some, and misery to others; it lies at the roots of what can be construed as a distributional struggle within society between potential haves and have-nots. In so heavily monopolized, and monopolized economies inflation is practically unstoppable and a vicious circle can be at work: because of external and internal shocks social pie shrinks, pressure groups ask for and get higher wages to keep pace with rising prices, the wage-price spiral is given a further twist, monetary and fiscal policy get tighter, output shrinks further and the vicious circle goes on. This scenario is more plausible the less mobile resources are, and the less

competitive markets are, and when governments are weak.

The policy impact on aggregate disequilibrium (performance deficit) makes us automatically direct attention towards the efforts deployed to combat inflation - on stabilization policy and its effects on aggregate supply and aggregate demand which show up as an abrupt and seemingly persistent decline of output and a slowly, but steadily rising unemployment.

What would be the theoretical underpinnings of the macroeconomics of transition? A way to proceed is to link stylized theoretical explanations with the two competing visions within the paradigm provided by neoclassical analytics (equilibrium economics). One of them, that is best represented by the New classical macroeconomics, rejects any state intervention in the economy, since agents, as rational beings, - it is argued - optimize using all available information, in contrast, for example, with agents "bounded rationality" (H. Simon 1958); this optimization would secure full price flexibility and, thereby, sufficiently fast allocation of resources. According to this vision any rate of unemployment is natural since it expresses agents' preferences. The other vision starts from the assumption that prices are rigid to an extent that induces adjustments through quantities as well, so that aggregate demand equilibrates aggregate supply below full employment; there is talk then of non-Walrasian equilibrium, which would invalidate Walras' Law. The two visions look at the functioning of a market economy. If the transforming system is viewed as a pathological form of market economy, wherein structural disfunctionalities and rigidities are extreme, a hypothesis can be submitted: implementation of shock treatments would lead to significant drops in production; at least in a first phase. In this stage of the process of transformation the entrenched structures are being broken and changed, which means that the quantity of friction inside the system goes up considerably and important energies (resources) are consumed in order to accommodate, adjust, change; a lot boils down to a change of the organizational behaviors of economic actors, to the build-up of new organizational capital. In this phase of the transition there exists a territory over which both commands and markets - as regulatory mechanism - do not function according to their logic, and at the congenial inefficiency of the old (to a large extent, still existing) system is added the net inefficiency caused by friction. Over this territory "market coordination failures" combine with the "abandoned child" feeling of many enterprises, which are no longer able

to rely on central allocation of both suppliers and customers. For these enterprises information and transaction costs skyrocket. This perspective can get interesting insights from "structuralist macroeconomics" (L. Taylor, 1983, 1991) that can help highlight perverse effects of "orthodox" policies undertaken during transition (5).

What none of the two visions can adequately tackle is the weak microfoundation of macroeconomic policy in a transforming system, wherein budget constraints are still soft and short-term economic rationality of many units and individuals clashes with the need to reallocate resources. Monetary and fiscal policies can hardly be effective when market discipline is weak. The temporary quasi-money represented by arrears, as a symptom of weak market discipline, shows the relative ineffectiveness of tight monetary policy under the circumstances.

An issue that, in my opinion, has not been put under proper scrutiny is "implementation of stabilization policies in freefalling economies". It is clear that much of the decline in output is due to what was named depreciation of potential performance, to structure and external shocks (like the collapse of CMEA and foreign competition). The crux of the matter here is not apportioning the

blame for the drop of output (6), but realizing the impact of stabilization on rapidly falling aggregates.

Another way of looking at the impact of policy on the dynamics of output is to consider the process of market destruction and construction. In this respect I would use the term "network deconstruction" which connotes delinkages produced in the system because of its functional opening. A command system relies on chain links whereas a market system is based on connections. The opening of the economy perturbs entrenched relationships and it starts a process of delinking whose outcome is that a growing number of domestic players may be out of the game; this process can be viewed as a short-run market coordination failure that leads to falls in aggregate effective supply and aggregate effective demand. For the delinked parties information and transaction costs see exceedingly high. It can be argued that delinking puts pressure on inefficient units and speeds up restructuring. But this does not necessarily compensate the undesirable effects on aggregate domestic supply. Within such a framework hysteresis phenomena can and should be dealt with. Let us only think about rising unemployment and the effects of an overly open (too unprotected) economy in a world with imperfect markets and fierce competition.

The discussion can be broadened and led in terms of a "dual economy", with a healthy and dynamic sector and a retrenching, declining sector. As long as the declining sector has the upperhand economic aggregates would follow downward-shaped curves. The recovery sets in when the growth sector goes over a threshold as to the share of output held in GDP. Four key variables can be thought of as influencing the dynamic of aggregate supply: the shares held initially by the two sectors, the speed of growth and that of decline and the metamorphosis speed. The last speed indicates the restructuring of parts of the declining sector resource reallocation; these parts join the healthy sector. The metamorphosis speed affects both other speeds, but cannot be identified with either of them. Different situations can be imagined by manipulating the key variables. A situation can involve rapid and brutal downturn, quick recovery and intense metamorphosis, hopefully brought about by substantial inflows of foreign investments (7). A J-curve like situation means less brutal decline than in the first case, but still impressive, whereas the upturn is not in immediate sight; metamorphosis is less strong. A L-curve like situation denotes strong imbalance between market

destruction and market construction with the upturn remote. The intensity of metamorphosis (of resource reallocation) determines the scope of hysteresis phenomena and, broadly speaking, the dynamics of "social equilibrium"; the fewer are the losers, the smoother transformation will unfold. Obviously, foreign investment has a major role to play in helping restructuring, metamorphosis in general. Mentioning social equilibrium allows me to say a few words about the **expectational shock** the transforming economies have got. People expect governments to deliver the goodies after decades of communism and in the Roumanian case, after a terrible shock-therapy. Expectations are high whereas output - even it corrected for the increase of variety, quality and availability of goods - has been going down dramatically. Expectations should be related to moral goods seen as public goods. What makes also the post-communist transition difficult is a legacy of pervasive moral crisis. It is hard to build new institutions when truth-telling, trust, loyalty are very scarce commodities. As K. Arrow said: "They are goods...they have real, practical, economic value; they increase the efficiency of the system, enable you to produce more

(continuare în pagina 15)

NEOLIBERALISM SI ECONOMIE SOCIALA

VARUJAN VOSGANIAN

In his speech delivered in front of the Parliament, following the investiture of his cabinet, Prime Minister Nicolae Vroiu assumed that the neo-liberal policy is unfit for present-day realities of Romania and that social economy would represent a better choice. This paper produces evidence in support of the fact that this assumption is purely propagandistic since both theoretically and practically speaking, neo-liberalism and social economy are not only compatible, but also largely interfering with one another. While neoliberalism is cultivating efficiency, the social-type economy is foused on equality. Dealing with social-type economy in today's Romania without considering the neo-liberal component of it, i.e., promoting egalitarian principles lacking the support of efficiency would result in egalitarianism, become anti-democratic and would become a source of totalitarianism.

În timpul dezbaterilor prilejuite în fața Camerelor reunite ale Parlamentului de acordarea votului de încredere actualului Guvern, primul-ministru desemnat, domnul Nicolae Văcăroiu, a afirmat că o politică neoliberală nu este adecvată realităților economice românești. În schimb, a considerat domnia-sa, cu mult mai potrivită ar fi economia socială. Aceasta nu duce la contradicții în sfera relațiilor de proprietate și asigură un nivel sporit de protecție socială.

Nu este pentru prima oară, în acești ultimi trei ani, când anumite concepte sînt folosite impropriu, în scopuri demagogice. În al doilea rînd, dihotomia dintre economia socială și neoliberalism nu este reală.

Formele incipiente ale economiei sociale au apărut pe fundalul capitalismului dezvoltat. Este exclusă orice asociere între economia socială și tipologiile utopice de organizare a societății, între ideologia de tip social și cele trei mari variante socialiste din secolul XIX (socialismul utopic, marxismul și socialismul de catedră). În stadiul inițial, economia socială a fost o modalitate de a se diminua decalajele datorate capitalismului liberal, accentuate de apariția monopolurilor, printr-un sistem de asigurări sociale. Astfel, ea a debutat pe tărîm legislativ. Pentru prima oară, o astfel de legislație a apărut în Marea Britanie, în 1911, la inițiativa lui Lloyd George, devenit ulterior, între 1916-1922, prim-ministru. O asemenea legislație a introdus și Germania, în 1927, precum și Statele Unite, la nivelul federal, începînd cu 1935.

Îmbinarea acțiunilor în domeniul legislativ,

privind securitatea socială, cu cele din domeniul economic, în sensul implicării statului în economie, cu deosebire prin pîrghiile monetar-fiscale, pe piața capitalurilor și pe cea a forței de muncă, a dus la apariția în forma sa consacrată, a economiei de tip social. Teoreticienii ei sînt prekeynesienii suedezi (Kurt Wicksell, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Eric Lindhal, Dag Hammarskjöld — secretar general ONU între 1953-1961 —). Apariția teoriei keynesiene și diversele sale variante ulterioare, au creat suportul teoretic, iar consecințele celui de-al doilea război mondial au creat condițiile practice ale răspîndirii în Europa a acestei forme de organizare macroeconomică. Una din expresiile sale tipice a fost politica economică a Germaniei din perioada mandatului cancelarului Ludwig Erhard (1963-1966).

Economia socială lipsită de o dezvoltare de tip capitalist este un nonsens. Într-un sistem economic în care proprietatea aparține aproape în exclusivitate statului, orice încercare de constituire a economiei de tip social eșuează, inevitabil, în refacerea la o economie de tip socialist.

Relația dintre neoliberalism și economia socială — pe tărîm doctrinar și real — nu este dihotomică, în sensul că nu se exclud reciproc. Ea este, totuși, contradictorie. Baza reală a acestei contradicții este raportul, el însuși contradictoriu, dintre egalitate și eficiență. Modul de combinare a celor două principii este esența oricărei ideologii. Cultivarea eficienței dusă la extrem devine antisocială, creînd falii și perturbații în societate. Așa cum promovarea egalității fără suportul eficienței duce la egalitarism cu reflectările sale în domeniul ideologic și cu consecințele practice pe

care, din păcate, le cunoaștem atît de bine.

Liberalismul dinamizează societatea. Apărut într-o perioadă de dezvoltare cvasi-neîngrădită a umanității, liberalismul pune accentul, în primul rînd, pe eficiență. Ca esență, neoliberalismul nu trebuie disociat de liberalism și nu trebuie să i se atribuie caracteristicii reacționare și elitiste pe care nu le conține. Neoliberalismul, însă, nu are nici o rațiune fără aplicarea celui alt principiu, al egalității. Este vorba, cu deosebire, despre egalitatea în fața legii, despre democrație și despre egalitatea de șanse.

Economia socială reasază, redistribuie valorile, în primul rînd pe cele materiale. Decalajele nu apar atît datorită imperfecțiunilor sistemului democratic capitalist, cît mai ales datorită inegalităților genetice și comportamentale dintre oameni ca și factorilor stohastici (ca, de exemplu, șansa). Dar, precum am arătat, fără suportul eficienței, economia socială este inadecvată din punct de vedere teoretic și devine antidemocratică, putînd forma și consolida tendințe dictatoriale.

Varujan VOSGANIAN, 34 years.
Graduate of the Academy of Economic Studies (Department of Commerce), and of the University of Bucharest (Department of Mathematics). V.Vosganian is currently in a Ph. D. program. He has authored over 200 articles on political economy, politics and various essays.

(urmare din pagina 14)

goods or more of whatever value you hold in high esteem" (1974, p.23). Two ideas can be put forward in this respect. First, production of intangible goods — understood as moral reconstruction of society — is a must for helping a recovery of the output of material goods and services; the former "crowds in" the latter. Secondly, trust, truth-telling and loyalty can substitute tangible goods to a degree which is particularly important when depression is a dangerously unshort affair. Anyhow, an excess of expectations can easily perturb the fragile social and political equilibria and undermine stabilization policy.

The bottom line is: how quickly overall growth can be resumed? The answer is not easy to give; a pessimist would point out the success story in Latin America — Chile, that needed over 15 years to embark on a sustainable growth path (8) — and would doubt that people in Eastern Europe and the CIS will be so patient. An optimist would, perhaps, stress the major comparative advantage of these economies — an abundance of highly-trained labor and considerable R&D capabilities — which, from a "neo-growth theory" perspective might trigger a miracle in the not too distant future.

How to stabilize the economy — achieve aggregate equilibrium in the narrow sense — how to stop the fall of output and, eventually, resume growth are daunting tasks for policy makers in the transforming systems.

In these economies the policy-mix of stabilization can not use the classical tools only; fiscal and monetary policy, exchange rate policy and trade policy, incomes-control policy, need to be complemented by an industrial policy that should help tackle the crucial issue of enterprise reform and impose market discipline.

When stabilization policy overshoots and takes the economy outside an assumed optimal state (mix) of disequilibria, at fault is not necessarily the decision-maker but the weaponry at his disposal. Policy-makers always overshoot, or undershoot, as markets do — which means that they can rush things above the natural rate of adjustment (9) of society, or underestimate the potential for change of the social body. Since policy over (under) — shooting is practically unavoidable, the problem lies with reducing as much as possible the deviation. Another interesting question to answer is an

which side policy erring is to be preferred by assuming that the goal of keeping the deviation at a minimum is kept in sight. Here one deals with both objective and subjective elements for making a judgement. In my opinion industrial policy (that means more than enterprise reform) has been given a too low profile or neglected, which has crippled economic policy, in general, and stabilization in particular. Industrial policy can reduce the costs of stabilization, can help policy-makers deal with the three major constraints — the foreign exchange gap, the budget deficit and the low level of savings — in making choices about the trade-off between external disequilibrium and internal disequilibrium, the latter with its many facets. It can also help dealing with the Big trade-off (A. Okun, 1975) which has come into the open in post-communist societies: efficiency vs. equality.

A complete "hands-off" reform policy on the part of the governments is unjustified not only by the lack of institutional prerequisites for market forces to operate effectively, but also, by the simple fact that these forces, alone, would impose unbearable costs on the social body. In Central and Eastern Europe we deal with markets in their infancy, which need to be nurtured in a world of imperfect information and competition. There is need and scope for industrial policy which should aim at helping restructuring as it is suggested by market signals, and at protecting the main asset of these societies which is made up of segments of highly skilled labor and a large pool of scientific and technical intelligentsia. A paradox of these societies is that striking ignorance coexists with tremendous intellectual and labor capabilities: this combination obscures potentialities for progress by a possible across the board over-depreciation of the factors of production. Capital and technology inflows as well as the functional opening of the economies could counteract this overdepreciation for certain segments of the economy, but they could also impose undue hardships on it and stalemata reforms.

Industrial policy is critical for bridging the gap between the effectiveness of controlling demand and that of stimulating supply. Supply responsiveness is so low that stabilization is hardly sustainable. When I mention industrial policy I refer to a combination that correlates incomes-control measures with industrial restructuring (including privatization) initiated by public authorities which

process information provided by markets. The goals would be put a lid on high inflation, alleviate unemployment (to cope with the hysteresis phenomena) and promote exports. Such a policy is more urgently needed when social pie is considerably smaller, redistribution effects impact negatively on many people and safety nets are not adequate. A possible schema would be to link incomes with the dynamics of saleable output, in the vein of what M. Weitzman proposed in a well known book (1984). Thus, assuming that market-clearing price operate (and that optimal size for producing units are observable, or can be estimated), enterprises can be split into the mentioned categories: negative value-added units, unprofitable (but yet, positive value-added producing) units and profitable enterprises. Negative value-added should be closed down without any delay; it is less costly to pay workers unemployment benefits and retrain them than to keep these enterprises running. Profitable units do not present any problem since they are in good business. The zone of concern for policy-makers is represented by unprofitable enterprises which, under normal conditions (with sufficient flexibility of resources), would have to be done away with. The idea is to resort to a phased in elimination according to a timetable that pursues reducing the costs of adjustment. There are two key variable in the whole scheme; one is the unemployment benefit and other is the additional income provided by the state to workers so that they have an incentive to continue working in an enterprise instead of preferring to accept unemployment benefits.

Unprofitable enterprises would be targeted for a gradual phasing-out so that unemployment be attenuated and its cost redistributed over time. At the same time, public authorities would have an easier time in securing resources for a safety-net and for facilitating labor reallocation through training programs. The problem lies in convincing workers about the benefits of this scheme for the economy as a whole and for each and every one of the targeted enterprises. And this can be achieved as part of a social compact within the framework of an industrial relations agreement that sees workers as an active voice in the management of transformation. It could be argued that this scheme may slow down restructuring, that is a valid statement if social and political

constraints are dismissed. But for the sake of process sustainability there are many reasons for advocating an industrial policy.

Finally, a few words about contrasting the equilibrium approach with the evolutionary approach. It can be argued that transformation is a process with a pronounced social and cultural dimension, that involves overcoming inertia changing mentalities and psychologies (the creation of a new social ethos adequate for a market economy) a fierce struggle among "coalitions of interests" (M. Olson, 1982), some of which support change whereas others withstand it. The clash of various interests in society raises the degree of autonomy of process in the sense of reducing the room to maneuver of decision-makers, should they want to force the pace of change. In order to have a fair chance of progressing smoothly, the process needs to be backed by a strong coalition of interests — social basis — and this "reform constituency" can not be built overnight. Seen under this light transformation should not be conceived as a sort of a "one stroke policy"; since as a real process change can not be but evolutionary, policy would have to be shaped appropriately. Stabilization itself would have to be understood as a process most likely to show a stop and go (including setbacks) dynamic.

However there is a reality that brings closer policies derived from the different approaches; it is the time pressure exerted by the disintegration of old institutional structures, by the previously mentioned "rebellion of citizens". This pressure include policy-makers, who have to cope with the "free fall" syndrome, to be bold and try to resort to the presumed effectiveness of the impersonal disciplining power of market forces.

Daniel DĂIANU, (born 1952 in Bucharest,) Ph.D (economics); President of the Romanian Institute for Free Enterprise (I.R.L.I.) and Chief Economic Advisor at the National Bank of Romania. Between 2/92 - 7/92, Secretary of State at the Ministry of Finance; 9/90 - 2/92, Visiting Scholar at the Harvard Russian Research Center. His most recent publication is the book "Functioning of Economy and External Equilibrium", Bucharest, Editura Academiei (1992).

ANATOMIA COMUNISMULUI

Particularitățile comunismului românesc

SILVIU BRUCAN

Într-o lume cu mari discrepanțe între state în materie de mărime, putere și bogăție, orice ideologie transnațională este modelată de dinamica luptei și conflictelor dintre state. Dealungul istoriei sale zbuciumate, creștinismul, mai precis biserica creștină, s-a divizat și organizat în jurul centrelor de putere din Europa și a reflectat în sine lupta pentru supremație dintre aceste centre. Comunismul a reflectat și el conflictele și luptele dintre state și dat fiind că s-a afirmat mai întâi în sine unei mari puteri, Rusia, el a devenit instrumentul ideologic al hegemonismului moscovit. Aceasta a influențat în mod hotărâtor formele și metodele răspândirii comunismului în lume și chiar ideile sale de bază.

(1) Principala particularitate a Partidului Comunist Român rezidă în afirmarea pe plan național a unei concepții și activități - interne și internaționale - independente și chiar opuse dominației Uniunii Sovietice în lagărul socialist și Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în mișcarea comunistă internațională. Au mai existat în țări socialiste și în mișcarea comunistă atitudini și acțiuni, inclusiv conflicte politice și chiar militare, având acest caracter, dar niciuna ca în România nu au dobândit o dimensiune atât de cuprinzătoare - de la încercarea formulării teoretice a comunismului național și a legitimității sale istorice până la politica economică și culturală, politica externă și doctrina militară.

Comunismul național românesc a avut contradicțiile și inconsecvențele sale, asupra cărora ne vom opri mai târziu, dar el a marcat atât de puternic viața și cultura politică românească, încât partidele naționaliste create după decembrie 1989 (PUNR și PRM) sînt obligate să-și declare, direct sau indirect, originea în comunismul național și să activeze ca continuatori ai săi în noile condiții istorice.

În perspectivă istorică, însă, poziția PCR în începuturile sale a fost cu totul alta, iar ulterior a urmat o linie sinuoasă care merită să fie analizată. La înființarea sa, în mai 1921, Partidul Comunist din România a hotărât afilierea la Internaționala a III-a, iar la Congresul al II-lea din octombrie 1922 a fost adoptat Statutul PCR inspirat de tezele și hotărârile Internaționala III-a, care prevedea că PCR este o secție a Cominternului, hotărârile acestuia fiind obligatorii pentru partid și membrii săi. Era un adevărat salt de la Internaționala I-a creată de Marx ca "o uniune mai degrabă decât o forță de

The author considers as the main particular feature of Romanian communism the assertion of a conception and activity independent of and even opposed to the dominant position of the Soviet Communist Party in the world communist movement. He argues that although there have been other attitudes and activities with such character, nowhere as in Romania did they acquire a dimension so comprehensive - from the attempt to formulate a theory of national communism and its historical legitimacy to economic and cultural policy, foreign policy and military doctrine. Since at its very foundation, the Romanian Communist Party started as an obedient section of the Comintern, totally devoted to the Soviet Union and to Stalin, prof. Brucan describes briefly the tortuous evolution of the party and its turning points. Other particularities analyzed are: the manipulation of the national symbols and Ceausescu's efforts to reconcile his nationalism with the ideology of internationalism; the merger of party and state leadership from top to bottom, institutionalized as never before in Soviet history; the anti-intellectual attitude and policy, applied on a scale larger than anywhere in the East - from wage policy and selection of dignitaries to the whole gamut of education, science and the arts, in particular Ceausescu's hostile reaction to the computer and information revolution; finally, the contrast between the rigid-sectarian attitude in domestic policy and the flexible opening to the West in foreign policy is examined and explained. The author's conclusion is that the particularities of Romanian communism did not deviate it from the essence of the communist system, but constituted rather an extreme form, sometimes aberrant, of that system. Only in foreign policy, the success of Romanian communism must be attributed to attitudes and behaviour deviant from the typical standard model of communist states and their leaders.

Este interesant să reamintim aici luciditatea cu care ziarul socialist Lumea Nouă (3 feb. 1922) dezvăluia esența Cominternului: "Internaționala a III-a constituită în Rusia după revoluția din Octombrie, a fost puternic influențată de interesele republicii sovietice, cum era și fatal".

La Congresul al III-lea din februarie 1924, la care au participat Ana Pauker și Pavel Teacenco, PCR a făcut un pas și mai departe, trecînd de la leninism la stalinism. S-a adoptat o rezoluție de adeziune fermă la linia promovată de Stalin "împotriva uleiurilor contrarevoluționare și antisovietice ale troțkiștilor", care a fost apreciată de Stalin ca un "ajutor tovarășesc", ceea ce mai târziu îl va determina să facă demersurile necesare pentru "schimbul de prizonieri" româno-sovietic între Ana Pauker, aflată în închisoare în 1940 și țăranul basarabean Zubcu Codreanu, închis în URSS.

Copierea mecanică a modelului sovietic s-a manifestat atât în problema agrară cît și în problema națională, PCR declarîndu-se pentru colectivizare și pentru definirea României ca "stat multinațional", greșeli ideologice corectate mai târziu. În problema caracterului și sarcinilor revoluției în România, PCR a adoptat în mod mecanic teza leninistă cu privire la cele două etape ale revoluției ruse, burghezo-democratică și apoi socialiste, deși Rusia păstra structuri feudale atât în organizarea de stat și sistemul politic, cît și în economie, unde domina marea proprietate moșierească, în timp ce România cunoscuse revoluția din 1848 cu dezvoltarea ei capitalistă, afirmarea libertăților politice și a sistemului politic multipartid. Că ulterior burghesia română a încheiat cu moșierimea, acea "monstruoasă coalitie", care a permis supraviețuirea unor forme feudale în agricultură, nu schimbă datele fundamentale ale problemei, în speță deosebirea marcată între societatea rusă și cea românească la începutul secolului XX. De fapt, strategia leninistă a fost părăsită în momentul venirii la putere a Partidului Bolșevic, care a uitat de revoluția

etapa socialistă a revoluției. A uitat și PCR de etapa "desăvîrșirii revoluției burghezo-moșierești" cînd a venit la putere, desființînd libertățile politice și partidele politice și trecînd numai după cîțiva ani de la reformă agrară care dădea pămînt țăranilor la colectivizarea forțată a agriculturii și la forma etatistă de conducere a ei.

Stalin nu se rezuma la impunerea liniei politice și ideologice a PCR. El decidea și oamenii care să-l conducă, iar dacă unii din aceștia nu corespundeau exigențelor sale, el nu ezita să dicteze eliminarea lor fizică. În memoriile mele, eu relatez scena din Kremlin în ianuarie 1945, cînd Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej și nu Ana Pauker (sprijinită de Molotov și de KGB) să devină conducătorul PCR, așa cum mi-a redat-o Dej:

"Te-am chemat ca să discutăm problema conducerii partidului vostru și am să trec direct la subiect" - a spus Stalin, s-a oprit din mers și s-a apropiat doar la un pas, privindu-l pe Gheorghiu în ochi, ca și cum voia să afle ce e în capul lui. Pe moment, spuse Dej, mi-am simțit ca în fața procurorului militar, dar Stalin a seziat situația și, coborînd tonul, a zis: "Sîntem doar între tovarăși și aș vrea să ne spun care crezi că este sarcina cea mai urgentă în fața partidului vostru?"... S-a așternut apoi o perioadă lungă de tăcere, pe care Stalin a spart-o: "Dragă Viaceslav Mihailovici, Ana e tovarășă bună, de încredere, dar vezi tu, ea este evreică și de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rîndurile clasei muncitoare, un adevărat român". Apoi a venit spre mine și mi-a întins mîna: "Am decis. Îți urez succes, tovarășe Secretar General". Și cu asta, s-a încheiat întrevederea. (p.58-59)

Formidabilă scenă, demnă de o antologie a momentelor semnificative din istoria mișcării comuniste. A urmat în perioada 1945-'52 o luptă ascunsă în conducerea PCR între "grupul exterior" venit din URSS, condus de Ana Pauker și Vasile Luca, și comuniștii rămași în țară, în frunte cu Gheorghiu-Dej. În acești ani, Dej se va dovedi un vrednic discipol al lui Stalin prin modul în care se va descursa în fața adversarilor săi din Biroul

Momentul de răscruce a fost, însă, 1956, cînd Gheorghiu-Dej a fost solicitat de Hrușciov să meargă la Budapesta pentru a reorganiza partidul comunist sfărșit în fîndări de revoluție, cu ajutorul a 2000 de activiști ai PMR de origine ungară din Transilvania, și pentru a-l instala pe Kadar ca secretar general al partidului comunist ungar:

"Gheorghiu-Dej luase cu el doi tovarăși care știau bine ungurește: pe Valter Roman și pe poetul Mihai Beniuc. În ziua critică, după ce în seara și în noaptea precedentă, prin ziare, afișe, și mai, ales posturile de radio, Comandamentul Sovietic făcuse apel la cetățenii Budapestei ca să se prezinte la lucru, să deschidă magazinele și să reia viața normală a orașului, Dej, împreună cu Valter și Mihai, pe la ora 8 dimineața, a pornit cu o mașină pe arterele principale să vadă cu ochii lui efectul apelului. Bulevardele erau goale, nici țipenie de om. A cerut apoi șoferului să dea o raită pe la uzinele Csepel în cartierul fabricilor. Nici o mișcare. Totul rămînea încremenit." (p.73)

Concluzia lui Dej la întoarcerea la București a fost clară și categorică: "Dacă nu facem o cotitură de 180 de grade în relațiile noastre cu sovieticii, sîntem pierduți". Cu tactul și răbdarea carel caracterizau, Dej a început atunci opera de desatelitizare a vieții publice românești. Totul a fost făcut pe baza unui program de măsuri, de la schimbarea numelor rusești sau sovietice ale străzilor și a "orașului Stalin", devenit din nou Brașov, pînă la formarea unei atitudini mai independente în politica externă și în mișcarea comunistă internațională. Dar desatelitizarea era de neconceput atîta timp cît aveam în țară trupe sovietice. În memoriile mele povestesc scena discuției Dej - Hrușciov la o vîntătoare în nordul Transilvaniei în 1958, în care Dej l-a convins pe Hrușciov să-și retragă trupele din România. (p.75-76).

Revirimentul național în politica PCR poate fi înțeles mai bine în contextul mutației care avea loc în politica mondială la încrucișarea anilor '50 cu anii '60. Dat fiind că m-am ocupat pe larg de acest fenomen în cartea mea, aici am să subliniez pe scurt, că o dată cu oprirea valului revoluționar în Europa, centrul său de greutate s-a mutat în Sud, în Africa, Asia și America Latină. Pe fondul renașterii naționale care a cuprins țările lumii a treia, protestul președintelui de Gaulle împotriva hegemoniei americane în Vest și izbucnirea polemicii chino-sovietice în Est au marcat trecerea

conflictul ideologic a început să joace un rol secundar în politica mondială.

Principalul document programatic al poziției independente a PCR a fost Declarația din Aprilie 1964, iar fraza cheie era următoarea:

"Dat fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă, nu există și nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just și ce nu pentru alte țări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor și metodelor construcției socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist".

Am numit acest fenomen politic desatelitează stalinistă, deoarece desprinderea din îmbrățișarea

ursului sovietic nu a afectat cu nimic caracterul stalinist al regimului politic din România și nici ideologia stalinistă a PCR. Nici măcar "dezghețul" lui Hrușciiov în cultură, literatură și artă nu a avut ecou în politica PCR. Dimpotrivă, Gheorghiu-Dej a adoptat o poziție critică față de Raportul Hrușciiov la Congresul XX, prin care se dezvăluiau crimele și abuzurile lui Stalin, și a luat măsuri severe pentru a împiedica efectele "dezghețului" hrușciovist în România. Această trăsătură se va accentua la Ceaușescu, a cărui strategie s-a bazat pe împletirea a două laturi aparent contradictorii: accentuarea anti-sovietismului mergea mână în mână cu întărirea caracterului stalinist al sistemului politic. Trebuie subliniat, însă, că elementul anti-sovietic din politica lui Ceaușescu era limitat de conștiința că, într-o lume bipolară dominată de cele două superputeri, SUA și URSS, comunismul român nu putea exista fără puterea militară și politică a Uniunii Sovietice și nici fără participarea la Tratatul de la Varșovia și la CAER. De aceea, "raportul de forțe între capitalism și socialism" a rămas o componentă esențială a ideologiei ceaușiste, meru reafirmată în documentele de partid.

(2) Manipularea simbolurilor naționale, inițiată timid de Gheorghiu-Dej, a fost ridicată de Ceaușescu la rangul unei politici de stat. El s-a străduit să se prezinte nu numai continuator al marilor domnitori Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, dar și al figurilor legendare ale regiilor Burebista și Decebal din epoca formării poporului român și a primelor structuri statale în spațiul danubiano-carpatic. La un moment dat, a sărit chiar peste cal în rescrierea istoriei prin reliefarea semințiilor băștinașe și diminuarea rolului Romanilor în formarea poporului român, exagerare atât de scandalosă încât a fost nevoit să o rectifice în mare grabă.

În general, Ceaușescu s-a zbatut multă vreme să împacă naționalismul său cu ideologia internațională a comunismului și, cum el se voia un "purist" ideologic, însoțea fiecare act politic naționalist cu o puternică reafirmare a devotamentului său pentru cauza internaționalismului socialist. Mari dificultăți în reconcilierea celor două ideologii antagonice le-a avut Ceaușescu în momentul cînd a început să cochetze cu dreapta șovin-antisemită grupată în jurul revistei Săptămîna și al Suplimentului Literar al Științei Tineretului. El s-a dovedit foarte iscusit în a mulge de dolari finanța evreiască din America și era foarte sensibil la reacțiile businessmenilor și

rabiniilor din New York, care se puteau potolice destins la președintele României și veneau să protesteze împotriva ieșirilor antisemite din cele două publicații. Am menționat această latură a strategiei ceaușiste, deoarece o găsim într-o versiune adaptată în cîrdășia electoral-parlamentară dintre FDSN-ul președintelui Iliescu și partidul-revistă România Mare. Singura diferență rezidă în aceea că, pe timpul lui Ceaușescu pornirile șovinist-antisemite erau temperate de exigențele internaționaliste ale comunismului românesc, în timp ce acum ele se pot dezvălui fără nici o restricție de fond sau formă.

(3) Mixajul Partid-Stat a cunoscut sub

Ceaușescu forma extremă a sistemului politic comunist, depășind în această privință sistemul stalinist. De fapt, istoricește, statul, destinat în utopia comunistă să dispară cu totul, a început să joace un rol primordial încă din timpul lui Lenin. În lipsa agentului social al revoluției, proletariatul, Partidul Bolșevic ajuns la putere nu putea opera în vid, fiind nevoit să se bazeze din ce în ce mai mult pe stat și pe aparatul său pentru a-și consolida puterea și a-și pune în practică deciziile politice. Sub Stalin, birocrăția de stat va fuziona treptat cu birocrăția de partid, dînd naștere nomenclaturii și noii "clase conducătoare" din URSS. Dar între Soviete și Comitetele de Partid s-a păstrat o delimitare funcțională și nominală.

În România, după ce criticase practica lui Gheorghiu-Dej de a cumula funcția de partid cu cea de stat ca o "încălcare a democrației socialiste", Ceaușescu, secretar general al PCR, a devenit în 1974 și președinte al Republicii. Pentru a arăta că e vorba de un principiu și nu de o veleitate personală, el a declarat mixajul dintre conducerea de partid și cea de stat ca trăsătură fundamentală a sistemului politic, pe care a extins-o de sus și pînă jos, la sat și cîtun. Secretarul local de partid devenea automat prefect de județ sau primar al orașului și satului. Alegerile organelor puterii locale deveneau astfel o mascaradă, prefectii și primarii fiind de fapt numiți de partid. Într-un

cuvînt, Ceaușescu l-a întors pe Marx cu capul în jos.

(4) Anti-intelectualismul a constituit o altă particularitate a comunismului românesc în era Ceaușescu. Politica anti-intelectuală a fost aplicată pe o scară mult mai largă decît oriunde în Răsărit - de la politica salariilor și de cadre la toate domeniile învățămîntului, științei și artei. Măsurile de partid și de stat menite a reduce sau degrada activitățile culturale au venit una după alta. La început a fost decizia de anulare a stipendiului special acordat celor mai de frunte savanți, membri ai Academiei, pentru a-i scuti de griji materiale zilnice. Au fost reduse apoi drastic drepturile de autor pentru cărți și articole, au fost tăiate la sînge subvențiile de stat pentru teatre, film, operă, or-

prîn care puteau pătrunde în țara înrîmăni asupra ultimelor descoperiri în știință și tehnică - de la accesul la publicații periodice și cărți străine pînă la participarea specialiștilor români la congrese și seminarii internaționale. În anii '80, nici un student român nu urma cursuri la universități străine. Elena Ceaușescu a mers pînă la epurarea Ministerului Afacerilor Externe de un mare număr de diplomați care cunoșteau limbi străine.

Explicația politicii anti-intelectualiste este mai adîncă decît agramatismul Ceaușesților. Muncitorul industrial de origine țărăneasă constituia baza socială ideală a partidului comunist. Iar Ceaușescu refuza să sacrifice preeminența muncitorului manual pe altarul revoluției tehnologice și să acorde intelectualilor acea poziție socială fruntașă pe care această revoluție o reclama.

(5) În sfîrșit, o particularitate interesantă a Ceaușismului a constituit-o contrastul dintre sectarismul rigid al politicii interne și flexibilitatea cu largă deschidere spre Occident a politicii sale externe. În timp ce în politica internă, Ceaușescu se călăuzea după o deviză care suna cam așa: Cine-i comunist e bun, cine nu-i, e rău, în exterior el se îmbrățișa și săruta cu toate căpeteniile "statelor imperialiste", se simțea fericit în palatele lor și mîncă cu poftă la dîneurile de la Casa Albă sau Palatul Buckingham. Nici un conducător comunist nu a reușit să stabilească relații atât de bune și intime cu conducătorii occidentali, care după temerara declarație de protest împotriva invadării Cehoslovaciei din august 1968 au început un adevărat pelerinaj la București.

Ceaușescu a fost primul șef de stat comunist care a stabilit relații diplomatice cu R.F.G. și singurul care a menținut relații strînse cu statul Israel, și tot el a făcut aranjamentele necesare pentru vizita lui Kissinger la Beijing. În convorbirile cu lideri occidentali, le furniza acestora prețioase informații "de la prima mînă" despre conducătorii sovietici și adevăratele lor intenții, cum nici un alt conducător comunist nu îndrăznea să o facă.

Desigur, în anii '80, cînd principala metodă a lui Ceaușescu a devenit represiunea, iar Securitatea pilonul de bază al dictaturii, toate bunele relații cu Occidentul s-au prăbușit și România a fost obiectul celei mai cumplite izolări internaționale.

În concluzie, particularitățile comunismului românesc nu l-au îndepărtat de la esența regimului comunist, ci au fost mai curînd o formă extremă, adesea aberantă, a acestuia. Numai în politica și activitatea externă, succesele comunismului românesc s-au datorat unor abateri de la normal, de la comportarea tipică a statelor comuniste și a liderilor lor, atît ca strategie, cît și ca stil de comportare. Aceasta se explică prin aceea că, în relațiile internaționale, considerentele național-strategice capătă precădere asupra deosebirilor ideologice.

Citatele sînt din lucrarea "Generația irosită" de Silviu Brucan, Editurile Universul - Calistrat Hogaș, dec 1992.

Silviu BRUCAN. (born in 1916)), has published five books in English: The Dissolution of Power, A Sociology of International Relations (Knopf, 1971), The Dialectic of World Politics (Macmillan, 1978), The Post-Brezhnev Era (Pasager 1983), World socialism at the Crossroads (Praeger 1987), and Pluralism and Social Conflict (Praeger 1990). His recent book of memoirs was published in Romanian under the title "The Wasted Generation" and will appear in English in the United States and in the United Kingdom, in Japanese, in Spanish etc.

NOTE ASUPRA PCR IN ANII 40 - 50

PAVEL CÂMPEANU

Orice inovație socială presupune negarea - .fotoldeauna.incompletă a stărilor care precedeau. Nici o negație nu este suficientă pentru întemeierea unei autentice inovații sociale. A caracteriza mișcarea istorică din Estul Europei de după 1989 drept "anti-comunistă" înseamnă a o fixa teoretic și practic, la remorca fenomenului pe care este pe cale de a-l depăși. Mersul ei nu este dat de ceea ce neagă, ci de ceea ce vizează. Esența acestui sens constă, după mine, în eminența unei dezvoltări democratice, generată de confluența dintre valorile dominante ale epocii și aspirațiile populare.

Dubioasă nu este numai negația, dubios este și obiectul ei. Asimilind termenul de "comunism" asimilăm de fapt o noțiune cheie a limbajului de lemn, combatem stalinismul folosind modul în care el însăși se auto definește. Modelul acestei confuzii îl constituie formula "socialismul realmente existent". Pe bună dreptate formula opune realitatea existentă ficțiunilor ideologice dar o face dînd acestei realități numele pe care îl poartă ficțiunea ideologică. Distincția nu mai separă doar realitatea de ficțiune, ci separă un socialism fictiv de unul real. Dar singurul motiv pentru care această realitate i se recunoaște natura socialistă este că așa a fost caracterizată de ideologia stalinistă.

Invocarea comunismului este cel mai direct articulată la onomastica și programul acelor organizații care s-au numit - și pe care le numim - partide comuniste. Ilegitimitatea acestei denumiri este în același timp evidentă și disimulată. În realitatea sa de utopie, nepăsătoare, comunismul poate fi considerat ca o expresie a aspirației spre egalitate. Orice partid comunist de tip stalinist are o identitate antinomică, rezultată din incompatibilitatea celor două roluri fundamentale pe care și le atribuie:

1. **Primul rol** - singurul militant consecvent pentru instaurarea unei societăți a veritabilei egalități.
2. **Al doilea rol** - cel de forță conducătoare, care face din inegalitatea între conducători și conduși fundamentul relațiilor sociale își găsește expresia simbolică în cvasi-sacralizarea șefului mesianic. Ceea s-a numit "cultul personalității" reprezintă cultul inegalității, instrument cu ajutorul căruia utopia societății egalitare este practic înmormântată. Reluat cu discreție sau cu stridență de toți cei care l-au repudiat, acest cult nu constituie o aberație, ci concluzia logică a condiției antinomice semnalate mai sus. Anti-comunismul contemporan nu dezarmează astfel egalitarismul congelat în stare de proiect, ci inegalitatea hiperbolizată, ilegală și intolerabilă.

Funcția istorică efectivă îndeplinită de partidele comuniste nu constă prin urmare în instaurarea egalității, ci în înlocuirea inegalității de proprietate printr-o inegalitate universală. Firește, acestea sînt caracteristici comune partidelor comuniste de tip stalinist. În această parte a Europei ele și-au îndeplinit funcția istorică generală în circumstanțe și pe căi de o mare varietate. După numai trei ani de la revoluțiile din 1989, realitățile economice și mentale în mijlocul cărora trăim aparțin în continuare, cu preponderență, operei istorice a partidelor comuniste. Noi ne putem ridica din ruinele acestei opere istorice mulțumindu-ne să o repudiem; ea se cere studiată și înțeleasă atît în esență, cît și în particularitățile sale.

Din păcate, în această privință istoricii, politologii, sociologii, au făcut la noi pînă acum prea puțin. Între timp sursele documentare ar putea fi supuse unei degradări deliberate iar martorii, și așa puțini la număr, devin, prin forța împrejurărilor, tot mai rari. Tentativele întreprinse în această direcție peste hotare par mai consistente, deși avînd de învins substanțialul dezavantaj al distanței. Printre autorii care au explorat acest filon pot fi amintiți Vlad Georgescu, Katherine Verdery, Claude Kharooh, Gail Klogman, Kenneth Jowitt, Daniel Chirot s.a. - precum și Vladimir Tismăneanu la al cărui articol din "Sfera politicii" No.1 mă refer cu precădere în continuare. Ca Modzelevski în Polonia, ca Haraszy în Ungaria și ca alții alții din generația lui, Tismăneanu este un critic al stalinismului care descinde dintr-o familie de vechi stalinisti. El are, în această privință, atît o

experiență directă cît și una îndelungă alături de un prin cărți. Indiferent de motivațiile ei, stăruința lui în efortul de a descifra oameni și fapte din istoria PCR este notabilă - să sperăm că va deveni și incititoare. Productivitatea lui remarcabilă ar câștiga însă în substanță dacă rigorile analizei ar ceda mai puțin impulsurilor pamfletare și dacă înștiințarea lui apetență pentru detalii s-ar acomoda mai realist la potențialul informativ real al surselor de care dispune. În stadiul actual cercetarea istoriei PCR poate fi benefică nu numai dînd răspunsuri, ci și formulînd întrebări.

Iată, pentru exemplificare, două asemenea întrebări pe care le socotesc importante, dar cărora nu le pot propune nici un răspuns:

- 1 - Se vorbește insistent, pe bună dreptate, despre rolul lui Bodnăraș în procesul de pregătire a loviturii de la 23 august 1944. Se omite însă că el nu ar fi putut juca acest rol dacă nu s-ar fi bucurat de un tratament preferențial din partea regimului Antonescu. După iunie 1941 deținuții politici condamnați pentru activitate comunistă a căror pedeapsă expira, nu erau puși în libertate ci pur și simplu transferați în stare de arest de la închisoare la lagărul din Tîrgu Jiu. Așa s-a petrecut cu Gheorghiu-Dej, cu Ceaușescu, în fine, cu toți cei care își terminau condamnarea - dar nu cu Emil Bodnăraș. Care poate fi explicația acestei excepții?

- 2 - Noiembrie 1957, la Moscova se pregătesc festivitățile celei de a 40-a aniversări a revoluției din octombrie - de fapt o largă reuniune a șefilor comunisti din toată lumea care urmează să-și afirme sprijinul pentru dezghețul inițiat de Hrușciiov. Avionul care transportă delegația românească are un accident la aterizare: Grigore Preoteasa moare, Chivu Stoica scapă nevătămat, Leonte Răutu rănit va rămîne spitalizat multă vreme etc. Printre pasagerii acestui zbor nefericit nu se află însă secretarul general al PCR, rămas la

București din motive de sănătate. Toate încercările mele de a afla detalii despre această coincidență au rămas infructuoase.

Revenind la articolul menționat, el reclamă două genuri de rectificări: unele la nivelul informațiilor, altele la cel al interpretărilor. În privința informațiilor, nu mă refer decît la cele pe care le dețin în mod direct. Sursele mele se bazează pe faptul că între 1941-1944 am fost închis la Penitenciarul Caransebeș (unde se găsea majoritatea viitorilor conducători ai PCR), iar între 1944-1956 am făcut parte din aparatul central, avînd în cea mai mare parte din timp misiunea legăturilor cu P.C. Grec (a cărui conducere era instalată la București), cu războiul civil din Grecia și cu emigrația greacă din România, iar ulterior și cu emigrația din Yugoslavia.

Cîteva observații privind informațiile:

- 1 - Despre Pantușa: în corpul articolului se arată că a condus "Securitatea pînă în 1960; la nota nouă se precizează că a condus Securitatea pînă în 1952, cînd a fost numit șef al miliției, de unde a fost pensionat în 1961. Pantușa nu a fost niciodată șef al miliției. După raportul lui Hrușciiov din februarie 1956, cînd Gheorghiu-Dej s-a plîns public că se interceptează convorbirile telefonice, lui Pantușa i s-au retras toate efective, menținîndu-i-se toate competențele, atribuțiile formale, funcția, gradul, biroul, șeful de cabinet, mașina, retribuiția. Această stare a durat cîtiva ani, luînd sfîrșit la o dată pe care nu o cunoașc. Ceeace cunosc, este că intrînd în 1958 în cabinetul lui de la MAI, m-a ținut de vorbă circa o oră, ca un om care se plictisește, răstimp în care telefoanele nu au sîmărit în vînt și sîmărit în vînt au descîntărit.

- 2 - Pe șeful lui nu îl chema Vania, cum se susține în aceeași Notă 9 ci Mitea-Necin Dumitru, moldovean, militar în Armata Roșie care îl detașase în serviciul lui Pantușa.

- 3 - Valter Roman nu a fost general politic, ci șef al Marului Stat Major.

- 4 - Predecesorul lui Ceaușescu la comanda politică a armatei nu a fost Petre Borilă, ci Dumitru Petrescu, singurul condamnat în procesul utemiștilor din 1933 care fusese anterior membru al Partidului Social Democrat.

- 5 - În ce-l privește pe Borilă, el nu a fost niciodată un "clase asociat" al lui Gheorghiu-Dej care l-a numit în Biroul Politic împreună cu D. Colin în 1952, adică după eliminarea Anei Pauker și a lui Vasile Luca. Era vorba de o mișcare compensatoare menită să dovedească Moscovei că liderul român, excluzînd doi "deviaționiști" pentru a promova în locul lor alți foști activiști ai Kominternului. Lui Borilă i-a încredințat de pildă, responsabilitatea culturii, a misiune deliberat ridicolă pentru un om cu totul străin de acest

domeniu, soția lui Borilă, Ecaterina, fusese scoasă din conducerea mișcării studentilor Gheorghiu-Dej personal refuzînd să-i încredințeze altă funcție. În sfîrșit, Borilă nu a rămas membru al Biroului Politic pînă în 1965, fiind scos la finele anilor '50 din orice activitate, chiar și formală, dar păstrîndu-și toate privilegiile de membru al celui mai important organism al PCR.

- 6 - Fraziei prin care Miron Constantinescu îl acuza pe Gheorghiu-Dej de "metode bizantine" (ceea ce nu e lipsit de adevăr) îi pot opune fraza pe care același Miron Constantinescu mi-a adresat-o mie: "Toți ne străduim să urmărim idealul moral pe care îl întrușipează Ghiță" (Gh. Gheorghiu-Dej).

- 7 - Locurile de detenție ale acestuia nu au fost, așa cum se spune în articol, în Dofțana și apoi "lagărul de deținuți politici Tîrgu-Jiu". Între ele, adică în 1941-1942 a fost închisoarea de la Caransebeș, iar statutul celor închisi la Tîrgu-Jiu nu era de "deținuți", ci de "internați" (am fost eu însumi "internat" acolo din iunie pînă în octombrie 1941, cînd am fost preluat de siguranță, apoi judecat și condamnat la 25 de ani muncă silnică).

- 8 - Este inexact că Gheorghiu-Dej "beneficia de o autoritate absolută - cel puțin printre colegii săi de închisoare". Autoritatea lui era enormă, dar nu și necontestată - iar contestatarii ei proveneau de regulă dintre ceferiști. La Caransebeș asemenea contestatari au fost în primul rînd Ion Mețiu - tratat ca un "dușman de clasă", apoi Tănase Bratosin și Fulgescu Virgil. Ultimii doi au schițat chiar o acțiune pentru a prelua conducerea

organizației de pîrșă din închisoare. Înlocuind-o pe cea instituită de Gheorghiu-Dej înaintea transferării lui la Tîrgu-Jiu. Am fost solicitat de inițiatorii acestei acțiuni să iau parte la desfășurarea ei - care a fost însă oprită din start.

- 9 - Vasile Luca nu "a adoptat cetățenia sovietică", ci i-a fost acordată ca oricărui locuitor al teritoriilor ocupate de Armata Roșie în iunie 1940, moment cînd el se găsea sub stare de arest la Cernăuți.

- 10 - Fiecare dintre noi are, ca ființă politică, dreptul la convingeri și resentimente. Un politolog care se lasă condus de resentimente riscă însă să ia formulările care îi convin drept informații, să-și distorsioneze informațiile autentice ce și, pe această cale, să ajungă la construcții teoretice care în loc să micșoreze confuzia o sporesc. Observații de genul: Bodnăraș ar fi fost pe jumătate german, pe jumătate ucrainian, sau: Ana Toma ar fi fost metresa lui Gheorghiu-Dej, se situează evident în registrul zvonurilor și chiar al cleveților. La fel de neconcludentă, dar mult mai serioasă, este sugestia despre o rivalitate Teohari Georgescu - Gheorghiu-Dej. O astfel de rivalitate este la fel de imaginară ca și cea dintre Ceaușescu și Drăghici pe care excelentul specialist american Kenneth Jovitt crezuse că o descoperă în anii '60.

Pentru Gheorghiu-Dej, Georgescu a fost și a rămas un om de încredere. Lui i-a încredințat conducerea organizației de la Caransebeș înainte de a fi trimis la Tîrgu-Jiu, organizarea alegerilor din 19 noiembrie 1946, a procesului Maniu în 1947 s.a. Epurarea lui Georgescu în 1952 avea diverse motivații - dar nu aceasta. Mai presus de orice, ea trebuia să demonstreze Kremlinului că "deviaționiștii" de la București nu se află numai printre cei veniți din emigrație, ci și printre figurile cele mai proeminente din interior.

În acest tip de organizații, care convertesc în-

Idea înlăturării lui Foriș a început să se prefigureze în mintea acestuia din 1942. În acel an urmau să plece de la Caransebeș în urma expirării

Les 3 ordres, dédié à l'Assemblée Nationale de la France
Clergé, Noblesse, Et le 1er Etat
du 17 Juillet 1789.

de l'Année de la Liberté

Procedînd la izolarea lui Foriş, Bodnăraş execută instrucţiunile lui Gheorghiu-Dej. Arestarea s-a produs pe data de 4 aprilie 1944, ziua marelui bombardament american asupra Bucureştiului. Foriş, Bodnăraş şi Ranghet se întîlniseră într-o

Prin relativa lor coerență, asemenea episoade participă la preludiul aceluși proces la capătul căruia ultra-stalinistul PCR avea ca să devină purtătorul cel mai activ al stalinismului antisovietic, adică a acelei platforme care a favorizat ascensiunea lui Ceausescu.

Pavel CÂMPEANU, born in 1920, from 1935 member of the UTC (the Union of the Communist Youth). In 1980 published under the phony name Felipe Garcia Casals, the book "Sincretic Society", also in the '80 published the trilogy "Sociologia stalinismului". In 1990, "Exit" at the publishing house M.E.Sharpe. Mr.Pavel CÂMPEANU is a founder member of the Group for Social Dialogue.

Relațiile României cu Comunitățile Europene

NAPOLEON POP

În contextul actual asistăm tot mai mult, pe plan european, la adâncirea procesului de integrare economică, aceasta concretizându-se, în principal, prin: semnarea recentă a Acordului de la Maastricht cu privire la formarea uniunii monetare și financiare între țările membre ale Comunității Europene; realizarea, de la 1 ianuarie 1993, a pieței unice comunitare; crearea spațiului economic european între țările membre ale C.E. și ale Asociației Europene a Liberului Schimb.

Paralel cu această evoluție asistăm la o nouă concepție comunitară privind relațiile Comunităților Europene cu țările din Europa Centrală și de Est, care a luat în considerare schimbările profunde care au avut loc, începând cu 1989, în țările din această zonă geografică.

Această concepție are în vedere apropierea graduală a țărilor din Europa Centrală și de Est de structurile europene, fiind promovată în relațiile cu aceste țări, unele tipuri de acorduri bilaterale, considerate ca etape intermediare obligatorii impuse de necesitatea adaptării economiei statelor respective la exigențele rezultate din legislația C.E.

Principalele acorduri negociate, pînă în prezent, reglementează: comerțul cu produse industriale, altele decît textile și siderurgice; comerțul global, cooperarea comercială și economică, asocierea la Comunitățile Europene.

În ceea ce privește relațiile economice ale României cu țările membre ale Comunităților Europene apreciem că ele trebuie să fie în concordanță cu locul deținut de C.E. în schimburile noastre comerciale, pe de o parte și cu avantajele pe care le prezintă piața comunitară, pe de altă parte. În acest context, merită să fie subliniat faptul că țările membre ale C.E., luate în ansamblu, reprezintă principalul partener comercial al țării noastre, relațiile cu majoritatea acestor țări avînd un caracter tradițional. În același timp, dezvoltarea schimburilor comerciale bilaterale reprezintă o serie de avantaje determinate, în mod deosebit, de: apropierea geografică, dimensiunile pieței comunitare, condițiile mai favorabile de comercializare în C.E.E., pentru unele produse, în raport cu alte țări industrializate.

Transformările profunde care au avut loc în societatea românească după 22 decembrie 1989, asistăm la o noastră de a participa efectiv la procesul de integrare europeană, aspectele menționate mai sus, precum și concepția promovată de C.E. În relațiile cu țările din Europa Centrală și de Est au constituit elemente esențiale care au permis așezarea pe baze noi a relațiilor României cu Comunitățile Europene. Astfel, la începutul anului 1990, s-a procedat la recunoașterea oficială a acces-

In the present European framework we witness the deepening of the process of economic integration, mainly represented by the recent concluding of the Maastricht Agreement that will give birth to the monetary and financial union of the European Community Countries.

Concomitantly with this process we face a new communitarian concept on the E.C.'s relationship with Central and Eastern Europe, after 1989, in particular. In this context the objective Romania aims at is to become a full member of the European Community.

tei organizații economice și la acreditarea primului ambasador român pe lângă Comunitățile Europene. În luna iunie 1990 a fost negociat și parafat Acordul de comerț, cooperare comercială și economică care a intrat în vigoare la 1 mai 1991. Odată cu aplicarea prevederilor acestui acord și ca urmare a evoluțiilor din România pe calea democratizării vieții politice, sociale și economice, țara noastră a fost inclusă printre beneficiarii de asistență financiară PHARE acordată de C.E. pentru statele din Europa Centrală și de Est și a beneficiat de un regim liberal de import în Comunitatea Economică Europeană ca urmare a eliminării restricțiilor cantitative nespecifice aplicate la importul din România și a suspendării celorlalte limite cantitative.

În condițiile în care unele țări est-europene (Polonia, Cehoslovacia și Ungaria) începuseră deja negocierile pentru asocierea la Comunitățile Europene și în care integrarea europeană se adîncea tot mai mult, există riscul pentru produsele românești de a fi puse într-o situație concurențială negativă în raport cu ceilalți exportatori ceea ce, pe termen lung, conducea fie la excluderea de pe piața comunitară, fie la reducerea sensibilă a încasărilor valutare.

Pentru evitarea unui tratament diferențiat aplicat produselor românești pe piețele comunitare și avînd în vedere concepția C.E. privind dezvoltarea relațiilor cu țările din Europa Centrală și de Est, a apărut oportunitatea negocierea unui Acord European de asociere a României la Comunitățile Europene. În acest context, au fost făcute demersuri pentru demararea procesului de negocieri în urma cărora, în luna decembrie 1991, s-au desfășurat, la București, discuțiile exploratorii pe această temă. Negocierile propriu-zise pentru încheierea Acordului au început în luna mai 1992 și au fost finalizate, odată cu parafarea textului convertit, în luna noiembrie 1992. Semnarea Acordului respectiv este prevăzută la sfîrșitul lunii ianuarie 1993.

Nu ne-am propus examinarea detaliată a conținutului Acordului European de asociere a

României la Comunitățile Europene, analiză care ar presupune un spațiu mult mai larg și de aceea ne vom limita la prezentarea obiectivelor și principiilor care stau la baza Acordului, punctînd, totodată, în acest context unele aspecte de interes.

Acordul European de asociere a României la Comunitățile Europene are o arde de cuprindere foarte largă, el reglementînd ansamblul relațiilor economice bilaterale, dialogul politic, cooperarea financiară și culturală.

Principalele obiective ale asocierii, se referă la:

- asigurarea unui cadru adecvat pentru dialogul politic, care să permită dezvoltarea unor legături politice strînse;
- promovarea dezvoltării comerțului, precum și a relațiilor economice armonioase între părți, sprijinind astfel dezvoltarea economică a României;
- asigurarea unei baze pentru cooperarea economică, socială, financiară și culturală;
- sprijinirea eforturilor României de dezvoltare a economiei, de desăvîrșire a tranziției spre o economie de piață și de consolidare a democrației;
- stabilirea instituțiilor adecvate printru a se face asocierea efectivă.

Obiectivul final urmărit de România în relațiile cu C.E. este de a deveni membru cu drepturi depline al Comunităților Europene, asocierea fiind concepută ca o etapă intermediară necesară pentru atingerea acestui scop.

Asocierea României la Comunitățile Europene urmează să se realizeze într-o perioadă de maximum zece ani și se va concretiza prin asigurarea liberei circulații a mărfurilor, serviciilor, capitalului, și forței de muncă, prin dezvoltarea cooperării economice, culturale și financiare, precum și prin crearea cadrului instituțional adecvat dezvoltării unui intens dialog politic între părți, inclusiv la nivel înalt.

În plan economic, o importanță deosebită revine realizării zonei de comerț liber prin eliminarea, în cadrul perioadei de tranziție, a barierelor tarifare și netarifare din calea

comerțului reciproc. Aceasta urmează să se concretizeze de o manieră asimetrică prin concesii mai importante din partea C.E. în prima parte a perioadei de tranziție, urmînd ca România să-și asume majoritatea angajamentelor stabilite prin Acord, în ultimii cinci ani ai tranziției. Natura și nivelul concesiilor convenite reciproc prin Acord s-au bazat pe interesele specifice ale părților și pe gradul de sensibilitate, corespunzător fiecărui sector economic (produse industriale, produse textile, produse agricole). Prin tipurile de concesii astfel stabilite, s-a urmărit ca România să beneficieze, pentru produsele sale, de același tratament cu cel aplicat în relațiile cu celelalte țări care au încheiat asemenea Acorduri cu Comunitățile Europene.

Pentru a evalua cît mai exact avantajele care rezultă din acest Acord apare necesară sublinierea caracterului dinamic al acestuia concretizat prin posibilitatea convenită între părți de a examina anual evoluția asocierii și de a accelera realizarea obiectivelor propuse prin Acord. În evaluarea respectivă, un lucru este foarte important și anume acela că odată cu intrarea în vigoare a Acordului European, România trece din categoria țărilor terțe în categoria celor față de care C.E. aplică un regim privilegiat.

După semnare, Acordul urmează a fi supus ratificării parlamentelor celor două părți, inclusiv a parlamentelor naționale ale țărilor membre, procedură care poate dura cca. un an. În acest context, paralel cu Acordul European, a fost negociat un acord interimar, pentru care se recurge la o procedură simplificată de intrare în vigoare. Acest acord interimar va permite aplicarea anticipată a prevederilor privind realizarea zonei de comerț liber, la două luni după avizarea sa de către Parlamentul European și cel al României.

Napoleon POP, born in 1945. Graduate of the Faculty of Commerce, the Academy of Economic Studies, 1967, Ph.D. degree in economics. Research fellow in the World Economy Institute, 1967-1976. Director of the Centre for Economic Information and Scientific Director of the World Economy Institute, 1989-1990. At present, State Secretary, Head of the Foreign Trade Department in the Ministry of Trade.

De veghe în bairamul occidental

RADU BUDEANU

Imediat după răzmerița din decembrie 1989 două lozinci au spintecat eterul politic românesc: "nu ne vindem țara" și "să reintrăm în Europa!". Ambele aveau un caracter oportunistic și utopic. Mai mult: ele anunțau polarizarea unei societăți care paruse pînă atunci împăcată într-o mahmură coerență. Robotizată la maxim, supusă unui dresaj permanent și ambițios, menținută în datele elementare ale unei supraviețuiri de pe o zi pe alta, societatea românească nu a avut exercitiul opțiunilor majore. Ea a fost obligată să se complacă într-o unitate evazivă, să execute un balet mecanic dirijat de o baghetă unică. Imbecilizarea centralizată de stat și plasa gigantică de fire coercitive a devitalizat într-un mod cu adevărat impresionant elita decizională sau, mai exact, potențial decizională a României năruind eșantionul cel mai important al societății românești, "clasa" care după 1989 ar fi putut în mod profesional, dinamic și abil să ia în mîini pîrgile transformării societății. "Nu ne vindem țara" a reprezentat o sinteză a importanței bine orchestrate, a imobilismului... "reparator", boicotul prin continuitate. Celălalt slogan, privind mutarea cu grabă a României în Europa exprimă concis

dar somatic poziția contrară. Dar și în acest caz era vorba de o alternativă mai degrabă melancolică decît de geopolitică tragică. În "sistemul" European (nu în plasa indiferentă a așezării continentale) nu ne primea nimeni. Geografia ideală a Europei rămăsese în urmă, articulații severe și mecanisme îndelung șlefuite compunea acum în zonă filtre subtile și rațiuni funcționale complet insensibile la delirul nostru preistoric, balcanic, fundamental confuz.

Năzuința reintegrării în Europa avea resurse antebelice ramificate și viguroase. Balcanică prin așezare și tabieturi România era, înainte de cel de al doilea război mondial, europeană prin experiența dezvoltării și printr-o capacitate culturală ieșită din comun. Conexiunile noastre diplomatice erau europene. Clasele superioare pendulau între Paris, Londra, Berlin și Roma. Vivacitatea noastră latină se conjugă ideal într-un mediu care, în fond, ne adoptase. Unde să-și fi înfipt ancora "micul Paris" dacă nu în Europa?! Și mai era ceva. După mai bine de patru decenii de prostire comunistă mai întîi rusofonă și apoi african-asiatică entuziasmul revenirii între popoarele lumii albe avea caracterul igienic al scăpării de coșmarul tălăresc.

România s-a decis, la nivelul opoziției intelectuale, să reintre în Europa cînd aceasta se despărtea de imaginea ei tradițională. Dacă sîntem de acord că Europa începe pe coasta portugheză și se încheie în Urali, atunci în iarna cînd granițele noastre vestice s-au deschis larg pe continent se naște un ocult delir al recroșetării europene. De la echilibrul strict și intangibil dintre est și vest garantat militar de Pactul de la Varșovia și NATO și amenajat economic de CAER și CEE s-a ajuns în pas accelerat la o debalansare paradoxală: Europa occidentală continuă să fie servită de mecanisme strategice complete iar Europa răsăriteană nu. CAER-ul și Tratatul de la Varșovia s-au pulverizat pe cont propriu lăsînd în urmă un vid gigantic, o dezordine liber consimțită care a absorbit tot estul. Indiferent de costuri RDG s-a alipit la sora mai puternică, Germania a devenit una și mare în timp ce alte elemente estice s-au descompus. Yugoslavia s-a desfăcut și a luat foc. Ceho-Slovacia s-a desfăcut catifelat. Dar mai presus de orice URSS a explodat ireparabil.

În acest bairam centrifugal în care răsăr printre mortiere și intrigi tot mai multe țări mici, înfometate și deloc afabile Europa occidentală s-a

tezut cu antecamerele pline de solicitanți agresivi. Obsesia Maastricht-ului într-un asemenea context dinamizat nu putea lua decît forme excesive. Cîmă este că apetitul Europei de a se păzi de restul lumii se combină cu mai noua poftă a europenilor de a se păzi de alți europeni. Xenofobia elocutoare din Germania, Italia sau Austria, harta în forme incipiente dar cu rezonanțe palpabile dintre polonezi și germani, slovaci și unguri, baltici și ruși, moldoveni și ruși, albanezi și sîrbi, croato-musulmani și sîrbi, ca să nu mai vorbim de buzderia de duceiri balcanice care implica, pînă la urmă și NATO reprezintă un spectru potențial de mini-răboaie clasice, regionale și, poate, mai mult. Disponibilitatea conflictuală cca mai impozantă o prezintă, desigur, Balcanii și CSI. Un oficiu de sinteză american releva de curînd că numai spațiul fostei Uniuni Sovietice poate asigura două duzini de confruntări severe avînd în regim de așteptare cîteva milioane de morți, 20 de milioane de refugiați și mai bine de 50 de milioane de înfometați la limita tolerabilului. Faptul că la sfîrșitul anului 1992 Polonia, România și Bulgaria au adoptat

(continuare în pagina 21)

IN CAUTAREA BUSOLEI

ADRIAN POP

Integrarea în marea "casă europeană", sintagmă care în timpul perestroikăi penetrase suficient de adânc și conștiințele românilor, li se părea, în decembrie 1989, multora dintre compatrioți un vis ca și împlinit prin însăși reîntrirea țării noastre în acea quasi normalitate socio-politică ce se spera a urma prăbușirii regimului dictatorial.

În fapt, dacă facem abstracție de integrarea țării noastre, ca membru asociat, în Consiliul Europei (februarie 1991) și, după crearea sa (noiembrie 1991), în Consiliul de Cooperare Nord Atlantic - organisme deschise democratic tuturor "esticilor" - primii pași concreți în direcția materializării sale aveau să se producă trei ani mai târziu, o dată cu includerea României în rândul statelor cu care Uniunea Europei Occidentale a hotărât să stabilească relații speciale (iunie 1992) și parafarea de către țara noastră a Acordului de Asociere la Comunitățile Europene și a Acordului cu țările AELS (noiembrie 1992).

Drumul către acest debut al integrării în structurile politice, de securitate și economice europene a fost nu doar lung, ci și adesea penibil, marcat de reculuri spectaculoase.

Cauzele în general se cunosc, iar între acestea consecințele pe plan extern ale pe cît de tumultuoase, pe aît de preocupantei noastre vieți politice interne - începînd cu ocolirea adevărului despre decembrie '89, continuînd cu evenimentele de la Tîrgu Mureș și continuînd cu cele două mineriade și sfîrșind cu îngrijorătoarea aderență în rîndul unor largi categorii ale populației a unui anumit mesianism naționalist de cea mai proastă factură - nu sînt dintre cele mai puțin însemnate.

Dincolo însă de împrejurările de ordin intern prin care ratăm de fiecare dată un alt șansa demonstrării capacității noastre de a fi în Europa, ci și pe aceea de a fi europeni, încetineala și bihăile noastre în a ne recupa locul pe care îl merităm în noua Europă s-au datorat și unor erori de percepere a direcției pe care o urma politica europeană după încheierea războiului rece.

Una din primele mari erori tactice a fost comisă în ianuarie '90, cînd oferta cancelarului Kohl de a veni în România avea să fie refuzată de noile autorități române, motivul fiind iminența vizitei la București a omologului său francez, Roland Dumas. Explicația acestei opțiuni prin sensibilitatea președintelui României față de modelul republicii prezidențiale franceze (confirmată, ulterior, de fizionomia noii Constituții) și a premierului român cu vădite simpatii și legături francofile față de o Franță în căutare de aliați naturali (latini), francofoni în fața unui posibil nou Drang nach Osten al puternicei Germanii reunificate rămîne, desigur, ca una dintre cele mai probabile. Ea însă nu absolvă prin nimic capacitatea politică a puterii de a nu fi văzut ceea ce era de domeniul evidenței: faptul că procesul unificării în jurul CE s-a realizat și continuă să se realizeze ca un proiect francez plătit de germani.

Departa de a fi fost marcat de rivalitatea istorică tradițională franco-germană, el s-a bazat totem pe colaborarea celor două state și a cunoscut, din acest punct de vedere, trei momente-cheie: 1950, cînd Franța și alte țări ale Comunității Europene acceptă Germania cu condiția ca aceasta din urmă să accepte procesul integrării în formula concepută de Franța; 1989, cînd Franța și alte țări ale CE acceptă unificarea germană cu condiția ca Germania să accepte unificarea europeană (vestică); 1991, cînd Franța și alte țări ale CE acceptă "expansiunea" Germaniei către răsăritul continentului cu condiția efectuării sale în

Three years later than the December 1989 Revolution, Romania's integrating process into the European economical, political and security structures is just at the beginning. The fact is due not only to the consequences its agitated domestic policy evolution had cast upon Romania's image outside, but also to a somehow false perception the Romanian foreign policy makers have about the directions followed by the European policy as a whole after the Cold War.

The wrong option towards certain political azimuths in the West (France) as well as in the East (the URSS) were to be corrected only starting with the summer and autumn of 1991, when the "odd man out" feeling started to prevail. Operated against a background characterized by the removal of this fear, once the new NATO partnership doctrine was launched and Romania's fair play concerning UN decisions during the Gulf War and the Yugoslavia crisis were acknowledged, the new trend of our foreign policy towards the Balkans, the Danube and the Black Sea area proved itself more successful.

The stress laid lately on the relationship with Germany and the USA seem to show that Bucharest has finally understood that road it has to go in order to become again the "Paris of the East" passes, paradoxically, at a glance, through Berlin and Washington.

The question remains whether the future Pan-European confederation will allow Romania to integrate itself at the "first class" level or, as it seems, it has been doomed for it after Maastricht, at the "second class", in a buffer zone between the EC on one hand and Russia and the Baltic former Soviet republics on the other hand. Provided that the latter, following the same pattern, are placed somewhere at the "third class".

beneficiul CE, al unificării europene în general. Fapt e că mesajul Bucureștiului a fost decodat corect și receptat ca atare de către diplomația germană. Cancelarul Kohl va sosi la București abia peste aproape doi ani și jumătate (în aprilie '92) și atunci într-o grabă pe cît de suspectă, pe aît de grăitoare (vizita a durat două cîteva ceasuri !) pentru a semna un tratat de "cooperare și parteneriat" cerut de necesitatea obiectivă a întăririi colaborării dintre cele două state în perspectiva deschiderii oficiale, în septembrie același an, a Canalului Dunăre-Main-Rhin (care, între altele, oferea comerțului german șansa de a debuta către sud-estul Europei și Mediterana estică).

Opinii publice internaționale, privilegierea anumitor azimuthuri politice în raport cu altele, la vest ca și la est, de către România post-ceaușistă avea să-i devină clară mult mai târziu, în aprilie 1991. Atunci s-a semnat de către președintele Mihail Gorbaciov și Ion Iliescu primul tratat politic între URSS și o fostă țară comunistă central-est europeană. Și tot atunci, președintele Franței, François Mitterrand devenea primul șef de stat occidental care vizita România după căderea regimului dictatorial.

În ceea ce privește tratatul româno-sovietic, chiar dacă în cele din urmă a rămas neratificat de Parlament și lipsit de obiectiv prin destrămarea URSS-ului, consecințele sale în planul imaginii României au fost dintre cele mai dezastruoase. În ochii mass-media internaționale și a multora dintre români, mai vechea temere (sintetizată în sintagma "de la Yalta la Malta") a rămîinerii României, sub o formă sau alta în sfera de influență sovietică (rusă) apăsătoare confirmată, iar bănuiala orchestrării căderii lui Ceaușescu cu acordul Kremlinului și concursul KGB-ului reieșea ca o urmare logică a celei dintîi. Încercările de raționalizare retroactivă a acestui act de politică externă nu rezistă decît într-un sens cu totul limitat (anume în acela că necesitatea de a pune relațiile dintre cele două state pe noile baze ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă a fost și rămîne reală). Nu se poate susține, însă, în nici un caz, la modul serios, că încheierea sa s-a făcut într-un moment în care destrămarea imperiului sovietic era departe de a fi fost previzibilă. Tocmai cursul inexorabil spre colaps al URSS-ului le-a determinat pe celelalte

state foste satelite să rămînă în expectativă. Așa cum acestea au așteptat circumstanțe mai favorabile negocierii și încheierii de tratate bilaterale cu fostul hegemon, tot așa am fi putut proceda și noi. Mai mult decît aîl, ni se pare perfect plauzibilă ipoteza potrivit căreia dacă am fi fost primii dintre țările foste comuniste est-europene - dar nu sîntem! - în situația de a încheia un tratat bilateral cu Federația Rusă, în loc de a fi blamați, am fi primit felicitările mass-mediei occidentale.

Cît privește vizita la București a președintelui Mitterrand, ea nu a făcut decît să întărească supozițiile (confirmate de altminteri, ulterior, prin fizionomia noii Constituții) că simpatiile vestice ale președintelui României se îndreptau către modelul republicii prezidențiale "trandafirii" franceze (de care, din noiembrie 1991, România va fi legată, de altfel, și printr-un tratat).

Accentuarea sentimentului de izolare și insecuritate, pe de o parte, întrevăderea necesității unei anumite solidarități subregionale, pe de altă parte, în condițiile în care teoria cercurilor concentrice (Jacques Delors, 1990) plasa Europa centrală și orientală într-un al treilea cerc de state (după CE și țările AELS și înainte de republicile sovietice), au determinat România să încerce, la începutul lui mai 1991, promovarea unei inițiative de securitate central-est europeană. Însă în condițiile în care țările Trilaterale de la Vișegrad (Ungaria, Polonia, Cehoslovacia) aveau deja privirile îndreptate mai mult către vest decît spre sud-est, eșecul său (doar reprezentanții Bulgariei, Turciei, Albaniei și Yugoslaviei dînd curs inițiativei Bucureștiului) era cu totul previzibil.

Momentul rămîne însă semnificativ tocmai din perspectiva reorientării și canalizării prioritare a eforturilor de colaborare subregională ale României spre zona Balcanilor, bazinelor Dunării și Mării Negre. De această dată, opțiunea de politică externă s-a dovedit a fi cu mult mai inspirată. Complementaritatea inițiativei turcești privind bazinul Mării Negre cu cea românească privind bazinul dunărean a fost privită nu doar ca o cale de întărire a colaborării - în primul rînd economice - pe plan subregional, ci și ca o șansă de apropiere a României de Occident, prin intermediul imensului coridor transeuropean (3 500

Km) format de Canalul Dunăre-Main-Rhin, ce leagă Marea Nordului de Marea Neagră, Rotterdam de Constanța.

Departa de a mai exprima, ca pînă în primăvara lui '91, frica situării României într-un "no man's land" între Yugoslavia și Uniunea Sovietică, această nouă asumare de către România a poziției sale geostrategice s-a făcut în condiții de calm sporit și pe etape întinse pe parcursul a aproape un an, începînd cu semnarea tratatelor de prietenie și cooperare cu Turcia și Grecia (noiembrie '91), continuînd cu semnarea, alături de celelalte state interesate, a Declarației de la Istanbul asupra cooperării economice în Marea Neagră și deschiderea oficială a Canalului Dunăre-Main-Rhin și sfîrșind cu susținerea instituționalizării sporite a inițiativei turcești privind Marea Neagră, prin crearea unei secretariet permanent la Istanbul.

Calmul de care pomeneam era înainte de toate, dincolo de circumstanțele interne, rodul noii politici de parteneriat, cu corolarul său instituțional, crearea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, decisă de statele membre ale NATO la Roma (7-8 noiembrie 1991) față de toate țările foste aparținătoare Tratatului de la Varșovia (și care, în cazul României, coincidea în chip fericit cu vizita exploratorie a unei delegații UEO la București). În al doilea rînd, el era dat de recunoașterea internațională a fair play-ului de care a dat dovadă România față de deciziile comunității mondiale în timpul crizelor și războaielor majore (Golf, Yugoslavia) ce au marcat perioada, în pofida pierderilor enorme suferite (3 miliarde dolari ca urmare a respectării sancțiunilor Națiunilor Unite împotriva Irakului, aproape 7 miliarde dolari ca urmare a respectării sancțiunilor economice față de Yugoslavia).

Deși tardivă, redescoperirea Germaniei și a potențialului său benefic în direcția integrării pan-europene (Canalul Dunăre-Main-Rhin), pe de o parte, a SUA (prin acceptarea în discursurile puterii a necesității integrării în instituțiile "euro-atlantice" și nu doar "europene", ca pînă atunci, precum și prin numirea semnificativă la Washington, în martie '92, a unui nou ambasador ce deținea, în timpul războiului din Golf, președinția Consiliului de Securitate ONU), pe de altă parte, pare să indice faptul că Bucureștiul a înțeles, în cele din urmă, că drumul către revenirea la "micul Paris" trece - paradoxal la prima vedere - prin Berlin și Washington.

Rămîne de văzut, însă, în ce măsură viitoarea confederație paneuropeană îi va permite României integrarea la "clasa întâi" sau, așa precum se pare că i-a fost hărăzit, după Maastricht, la "clasa a doua", într-o zonă tampon între Comunitatea Europeană, pe de o parte, și Rusia și republicele baltice foste sovietice, pe de altă parte, acestea din urmă plasate, potrivit aceluiași model, undeva la "clasa a treia".

Adrian POP, born in 1958 in Bucharest, graduated the Faculty of History - Philosophy from the University of Cluj-Napoca (1982). He is historian and journalist, senior researcher at the Association of International Law and International Relations, editor-in-chief of Romanian Review of International Studies (Revue Roumaine d'Etudes Internationales) in Bucharest. He published studies and essays concerning Romania's place and role in the history of the Cold War.

(urmăre din pagina 20)

măsuri vamale restrictive față de un eventual pom-paj de dezmoșteniți provenind din fosta URSS este cît se poate de simptomatic. Dar presiunea de la est spre vest se reglează prin legislații de frontieră în situația unui climat politic normal. "Retrocedarea" de către Germania a Țiganilor români este o înfrîngere diplomatică liniștitoare: este, încă, vorba de o transhumanță "amabilă". Ce se va întîmpla cînd refugiații vor deveni ireconciliabili, ofensivi, organizați în haite mari? Episodul albanezilor cărați în apă acasă de către italieni - în stil cinic și la grămadă - poate fi o soluție în cazul unor armate de auto-exilați?

Prinsă între două spasmuri majore - războiul din fosta Yugoslavia și anarhia din fosta Uniune Sovietică - România privește spre Europa cu o speranță minată de echivocuri. Cu sprijinul

necondiționat al Chișinăului unirea cu Basarabia a fost ratată. Ea se va clădi cîndva. Dar perioada cea mai adecvată, aceea a coctailului nebulos imediat post-1989 s-a dus. A apărut războiul frapant de bine articulat din Transnistria, bătutul pasului înapoi de către președintele Snegur, prudența rezervată a Bucureștiului, strania unificare a bisericilor imediat admonestată de guvernul moldovean care și-a lipit fruntea de glezne în fața patriarhiei moscovite. Acolada articulată de Teocrist insuficient comentată și repede pusă la congelator de analiștii cei mai febrili indică un cîmp magnetic alarmant. Raporturile Chișinăului cu Moscova și ale Bucureștiului cu Moscova par a fi de o docilitate bizară în contextul răbufnirilor de rutină din întreaga noastră zonă. Români de o parte și de alta a Prutului continuă să privească spre Kremlin ca spre singurul azimut posibil.

Despărțiți de Europa prin războiul din Yugoslavia și de Ungaria recalcitrantă români scufundați într-o viață social-economică abracadabrantă și-au luat un "respiro" în fuga lor dezorganizată spre Europa. Ei s-au împăcat să privească spre răsărit de unde nu le va veni niciodată verdictul de a se europeniza în fond. Înghețarea reformei din Rusia, scufundarea lui Elțîn într-o supă de compromisuri aparent inevitabile, dilatarea forței de șoc a dogmaticilor și naționaliștilor ruși și, pînă la urmă, degringolada economiei fostului imperiu va avea o influență de o enormă nocivitate asupra României. Prudența ei amplificată de jocul nostalgicilor, de clopoțelul lui Pavlov pe care cetele nomenclaturiste continuă să îl păstreze în cap într-un peisaj moral nou crează o stare de expectativă păguboasă. Europa a seizat această realitate și reacționează corespunzător. România, cu atuuiri de

placă turnantă, s-a înțepenit prin forțe proprii și riscă să devină o țară a nimănui în timp ce este îmbrîncită să joace o horă naționalistă...

Radu BUDEANU born in Bucharest, in May 21.1943 has graduated from the Faculty of Philology. Since 1968 he has worked for the Television, as well as in Journalism. He is the author of The Nuclear Defiance, The Armoured Peace, Intercontinental Projection, Subjective Travels, Zig-Zag in Babylon and other volumes. Founder and chief-editor of the Mondorama, Express magazin and Express International magazine. He has a permanent column in several news papers and magazines: Tineretul Liber, Express Magazin, Flacăra, Ora.

București - Bruxelles via Strassbourg

LIVIU MUREȘAN

1 ianuarie 1993 va rămâne în istoria "construcției europene" ca un moment semnificativ al deschiderilor pe vechiul continent. Al deschiderilor de care vest-europenii, oricum, nu duceau lipsă. În același timp, aceste deschideri între țările din Vest presupun noi bariere pentru cetățenii și autoritățile est-europene.

Maastricht semnifică astfel pasul făcut de "bătrânele democrații" care duc la mărirea distanței față de posibilitățile, dar, mai ales, speranțele "tinerelor democrații" din Est, de a ajunge în sfârșit, din nou acasă, "înapoi în Europa"...

Despărțirea Estului de restul Europei a fost făcută după 1945, brutal, de către marile puteri, tranșant, așa cum un chirurg operează fără anestezie. Țările est-europene au fost astfel decuplate de "Europa democratică" fiind aruncate, pentru jumătate de veac, drept hrană "balastrului comunist" în speranța deșartă de a-i potoli astfel poftele și de a lăsa vestul continentului să-și reclădească orașele și satele, visând că bunăstarea și liniștea au fost recucerite o dată pentru totdeauna de Occident.

Ridicându-se, în cele din urmă cu greu, în picioare, după zeci de ani de sfîngeroasă înghinunchere, popoarele estului s-au îndreptat cu ochii umeziți de lacrimile recunoștinței spre Occident, care pare a le face semne de chemare și de bucuria revederii. Dună cuforia "libertății totale"

a urmat însă o dureroasă trezire la realitate - semnele făcute de Occident se pare că exprimau, mai degrabă, o comunicare secretă cu "marele vecin de la răsărit", cît și o tentativă de oprire a unei posibile explozii de bucurie urmată de o năvălire disperată a popoarelor Estului spre Occident.

Dezghetul rapid produs începînd de la finele anului '80 a început să periclitizeze soliditatea terenului viitoarei "construcții europene" la care s-a lucrat cu atîta migală zeci de ani. Idei și instituții, oameni și acțiuni s-au contopit în ceea ce acum poartă numele generic de Comunitatea Europeană.

Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Paul-Henri Spaak, în principal, sînt socotiți părinți a ceea ce în prezent este marcat cu simbolul celor 12 stele aurii pe fond albastru.

Paralel cu un proces pozitiv, dar lent, de integrare, de stabilitate în Vestul continentului, în Est se desfășoară un proces negativ și rapid de dezintegrare, de multiplicare a instabilității, determinate de o multitudine de cauze, de o diversitate tot mai mare de forme de manifestare, de o creștere a numărului de participanți și o răspîndire a ariei geografice. Toate aceste fenomene tind să scape de sub controlul principalelor puteri și a instituțiilor internaționale responsabile.

Pericolul unui conflict dezastruos între cele două superputeri a făcut loc unui fenomen de multiplicare a conflictelor mici și mijlocii cu serioase implicații pentru securitatea națională și internațională. În această perspectivă, România poate să transforme handicapul în avantaj în ceea ce privește plasarea sa în zona sud-est-europeană atît de frământată.

Integrarea europeană reprezintă astfel pentru România, nu o oarecare șansă, ci o șansă unică de recuperare a decalajului creat de-a lungul anilor, dar și un factor multiplicator al forțelor de care dispune și al rezultatelor pe care le merită.

Dacă se pune întrebarea cît s-a făcut în ultimii trei ani în România în direcția integrării europene, răspunsul ar fi "mai mult decît s-a așteptat și mai puțin decît s-ar fi putut face".

Așteptarea a ceea ce s-ar fi dorit a trebuit să se adapteze permanent la evoluțiile și, mai ales, involuțiile construcției societății civile și a statului de drept în România. Momente ca martie 1990, iunie 1990 sau septembrie 1991 au fost mai repede depășite în țară cît și în străinătate decît se prevăzuse inițial.

"Mai puțin decît s-ar fi putut" înseamnă lipsa unor mesaje clare din partea principalelor instituții din țară privind disponibilitatea României de integrare europeană, precum și din lipsa unor structuri specifice și a unei responsabilități precise la

The author argues that European integration is for Romania not only one of the many problems of the transition that have to be solved, but a strategic objective to which the joined efforts of Government and Parliament, of the Presidency and political parties have to be subordinated.

For the near future Romania has to make in this direction determined political movements and have to establish the appropriate organizational structures.

In 1993 we have acquired a higher coherence of acts and actions of different governmental and non-governmental, political actors.

It is this year that Romania is going to become a member of the Council of Europe - a major step toward a higher integration in the European structures - and any effort should be done to active it.

nivelul șefului executivului, care să se ocupe, coerent și consecvent, de complexa problematică a integrării.

Este adevărat că în perioada post-revoluționară, participarea țării noastre la acțiunile unor instituții europene la Bruxelles Londra sau Paris s-a făcut atît de către executiv, cît și de către legislativ în plan politic, economico-financiar, militar, juridic, cultural ș.a.

Totodată, conducători ai unor instituții europene, cum ar fi președintele Adunării parlamentare a Consiliului Europei, Anders Björk, secretarul general al Consiliului Europei, Catherine Lalumière, secretarul general al Organizației Tratatului Nord-Atlantic, Manfred Wörner, au venit în țara noastră, s-au interesat de evoluția noastră spre o societate democratică, de

pregătirea și înțelegerea în vorbirea română a legătură cu disponibilitatea și sinceritatea autorităților de a angaja România în mod clar și definitiv pe drumul lung și dificil al integrării europene.

Nu de la început și nu ușor s-a înțeles la București de către principalii factori responsabili, că drumul spre Bruxelles - pentru a defini ca obiectiv strategic integrarea României în Comunitatea Europeană sau ce va fi ea peste unul sau două decenii - are multe puncte obligatorii de trecere.

Chiar dacă nu pare atît de evident, Consiliul Europei cu sediul la Strassbourg, este instituția europeană cea mai bine plasată în pregătirea și promovarea noilor democrații est-europene în complexul sistem al construcției noii Europe.

În acest context, primirea României ca membru cu drepturi depline în Consiliul Europei, încă în acest an, trebuie să fie un obiectiv prioritar al politicii noastre externe, urmărit cu atenție și abordat cu profesionalism de către Ministerul de Externe, dar și de către Parlamentul nostru.

Această primire este de dorit să se producă în prima parte a acestui an, nu numai datorită evoluțiilor înregistrate pe plan intern, a activității desfășurate începînd din 1990 în cadrul acestui organism internațional. Punct de reper trebuie luat "summit"-ul Consiliului Europei de la Viena, planificat să se desfășoare în toamna acestui an.

Iată de ce componența și apoi eficiența noii delegații parlamentare române în Consiliul Europei trebuie să preocupe în mod cel mai responsabil conducerea celor două Camere, precum și conducerea formațiunilor politice reprezentate în Parlament.

Departa de a servi ca recompensă pentru merite în "munca de partid", criteriile desemnării

componenței delegației trebuie să fie cele ale unei pregătiri profesionale multidisciplinare, al unei experiențe suficiente în activitățile internaționale, capabile de a utiliza cîteva limbi străine pentru a se exprima în ședințele plenare, comisiile de specialitate, în grupurile politice, la acțiunile de protocol și, nu în ultimul rînd, să poată comunica în contactele directe cu parlamentari, diplomați și funcționari internaționali de la Consiliul Europei.

Această delegație are o misiune dificilă. Ea nu va trebui să fie numai prezentă, ci va fi datorată să lupte să convingă și să câștige încrederea celorlalte delegații, pregătind primirea României ca membru cu depline drepturi la Consiliul Europei în cursul sesiunii din luna mai.

În ceea ce privește Comunitatea Economică, îmi amintesc că la 19 noiembrie 1990 în Parlament am propus, Guvernului român să se pronunțe oficial și fără rezerve pentru integrarea europeană a țării noastre.

Ezitățile Occidentului față de guvernările post-revoluționare, se datorează pînă în prezent și unor exprimări incomplete sau confuze, ale autorităților române, în legătură cu acest obiectiv strategic - angajarea României pe calea integrării europene.

O dată definit obiectivul strategic, la realizarea lui vor concura instituția prezidențială, Guvernul monocolor sau de coaliție, Parlamentul, principalele forțe politice, liderii partidelor.

Discursuri programatice ale președintelui țării și primului ministru, ședințe cu caracter extraordinar ale Parlamentului și Guvernului cu tema angajării irevocabile a României în procesul integrării europene, etapele pe care și le propune, termenii de realizare a acestora, măsurile specifice pe plan național și local, acțiuni internaționale ce urmează a fi întreprinse, precum și structuri speciale create în acest scop, se impun în prezent.

Pornind de la experiența internațională în acest sens și ținînd cont de complexitatea procesului tranziției, o structură de secretariat de stat pentru integrarea europeană la nivelul primului-ministru ar presupune încorporarea a trei sectoare specifice: organisme europene, programe de integrare și integrarea Moldovei.

Pentru a funcționa eficient, printr-o schemă de organizare suplă, acest secretariat de stat trebuie să dispună de corespondenți direcți pentru integrare europeană în ministere și la nivelul județelor, în administrațiile locale.

Plasarea acestui secretariat de stat la nivelul primului-ministru ar avea un dublu rol. În primul rînd, cu autoritatea sa, șeful executivului poate

impune în mod operativ în structurile aflate în trazație, pînă la ultimul nivel ierarhic hotărîrile luate, depășindu-se eventualele blocări din partea unor structuri puțin dispuse să accepte noutatea problematicii integrării europene. Totodată, se pot recepta și transmite "în sus" propuneri de promovare a unor noi inițiative legislative, eventuale corecții, hotărîri deja luate și altele.

Ținînd cont de experiența unor țări ca Grecia, Spania sau Portugalia, procesul de integrare a acestora în structurile comunitare a durat două-trei decenii și un astfel de drum anevoios va fi probabil și cel pe care se va înscrie România.

În al doilea rînd, secretariatul de stat pentru integrare europeană plasat la nivelul primului-ministru permite acestuia să comunice cu conducerea organismelor europene, cu omologii săi vest-europeni în problemele specifice, să contribuie la realizarea unei imagini coerente de reformă și integrare, benefice pentru țara noastră în această perioadă.

Este clar că România va trebui să depună un efort considerabil ani la rînd pentru a crește gradul de competitivitate al economiei sale pentru a ajunge să fie capabilă să beneficieze din plin de avantajele accesului la organisme și instituțiile europene.

Ample programe inițiate de către autorități, de educare a populației într-un spirit european de impunere a unor comportamente civilizate de nivel internațional trebuie însoțite de campanii ale organizațiilor neguvernamentale, ale asociațiilor profesionale, ale sectorului privat în favoarea deschiderii spre structurile europene.

În final, peste 20-30 de ani, accesul României alături de alte state est-europene ca membru cu drepturi depline într-o comunitate europeană post-Maastricht va însemna transformarea țării noastre, modernizarea ei, atingerea unui nivel de trai ridicat al populației, o economie prosperă care va trebui permanent să se impună într-un climat concurențial deosebit de exigent. Cu siguranță nici Comunitatea europeană din care vom face parte nu va mai semăna cu cea din prezent, suferind toate modificările necesare pentru a se adapta evoluțiilor din viața internațională de la începutul mileniului trei.

Sute de tineri specialiști români trebuie să ajungă să se pregătească și să lucreze în instituțiile comunitare pentru a se descurca apoi în labirintul reglementărilor și instituțiilor europene în folosul României. Este cunoscut faptul că efectul de "trompe l'oeil" al organizării instituțiilor europene poate duce pe cei neavizați la o greșită abordare a problematicii europene.

Instituții și factori politici care tradițional au avut un rol hotărîtor în viața internațională sînt înlocuiți pe neobservate cu alții noi, astfel încît cunoașterea celor de care depinde în mod real rezolvarea problemelor cu care ne confruntăm, este în prezent de o importanță considerabilă.

Acest drum spre integrarea europeană a României nu trebuie făcută oricum, ci într-un mod politic responsabil, este un drum pe care va fi necesar să se angajeze alături de executiv și Parlament, Președenția țării, dar și principalele forțe politice care conlucrează la promovarea interesului nostru național.

LEXICON

Comunitatea Economică Europeană (Piața Comună)

Formă de integrare economică a Europei occidentale care a pregătit în timp și alte forme de integrare (sociale, culturale, mentale etc.) în prezent fiind în curs și tranziția calitativ superioară cu puternice componente politice și chiar militare (v. procesul Maastricht). Originea se găsește în Tratatul de la Roma (25 martie 1957) între șase state occidentale: Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg la care, ulterior, s-au adăugat noi membrii Marea Britanie, Spania, Portugalia etc. Obiectivele principale vizau eliminarea tuturor obstacolelor din calea unei mișcări libere a bunurilor, serviciilor, capitalului și a forței de muncă între țările membre și stabilirea unei politici comerciale externe comune. S-a prevăzut, pentru aceasta o perioadă de tranziție concepută inițial la 10-15 ani și care, în ciuda unor crize provocate în special de problemele agricole, a fost accelerată. De asemenea, existau clauze care vizau protejarea unor anumite interese particulare ale statelor membre.

Sistemul monetar european (-ECU european currency unit, unitatea monetară europeană) a reprezentat principiul general al unei reale stabilități a unei monede față de alta.

Liviu MUREȘAN (born in 1946)

in Sibiu graduated the Academy for Economic Studies and worked at a journalist, scientific researcher and manager. He obtained a PhD in economics in 1978 with a paper on international public relations. He graduated the National College for Defence in 1992. Since December 1989 he worked as counsellor to the Prime Minister, he was member of the Parliament, leader of majority group in the Assembly of Deputies Member of the Romanian Delegation to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Vice President of the Formation "A Future for Romania."

Societatea civilă vs. stat

CĂLIN ANASTASIU

Cu o mare și regretabilă întârziere, cititorul român are acum ocazia să cunoască unul din textele fundamentale ale opoziției democratice din interiorul regimurilor comuniste est-europene.

Într-un domeniu ce părea definitiv adjudecat de analiștii politici occidentali - dedicat naturii și evoluției acestui tip de sisteme - ultimele două decenii au marcat o revigorare a reflecției teoretice autohtone, absolut remarcabilă sub aspect calitativ. Nume precum V.Havel, A.Michnik, M.Haraszti, G.Konrad, V.Benda, J.Urban, M.Vajda, J.Staniszkis, J.Kuron au devenit obligatorii în bibliografia oricărui cercetător al fenomenului est-european. Ceea ce particularizează aceste contribuții este combinarea de regulă a discursului analitic cu o perspectivă normativă care instituie valori și strategii de acțiune.

Intellectuali est-europeni au plasat dihotomia stat-societate civilă în centrul imaginii asupra regimurilor comunismului târziu. Ideea fundamentală era aceea a autoorganizării și protecției societății în fața unui (partid) stat caracterizat, în funcție de autor, în termenii totalitarismului sau post-totalitarismului. Puterea comunistă putea fi contracarată numai prin reconstruirea societății civile. Noul evoluționism, celebrul eseu scris de Michnik în 1976, a constituit nu numai una dintre primele elaborări coerente ale acestei idei, ci și lansarea unei noi strategii pentru detotalizarea societății poloneze. Opoziția trebuie să abandoneze iluzia că partidul sau statul ar putea deveni instanțe reformatoare ale sistemului. O schimbare reală trebuie începută de jos, dar nu printr-un moment insurecțional, ci de-a lungul unui proces de continuă auto-organizare și emancipare care să ducă la renașterea societății civile.

Strategia propusă de Michnik făcea înțeles că o alternativă la sistemul comunist era revoluția și reforma. El constata, pe plan istoric, eșecul amândouă și reforma. El constata, pe plan istoric, eșecul amândouă în cazul sistemelor comuniste. Experiențele Ungariei (1956) și Cehoslovaciei (1968) au demonstrat că atât schimbarea revoluționară de jos - calea insurecțională - cât și reforma inițială de sus - calea revizionistă - nu puteau duce la nici un rezultat. Concluzia lui Michnik a fost aceea că o schimbare radicală a sistemului este totuși posibilă, însă urmînd o a treia cale. Această strategie îngloba două componente principale: agentul schimbării trebuie să fie societatea organizată de jos, iar ținta urma să fie nu statul, ci societatea civilă însăși. Ambele componente se încadrau într-un program evoluționist, de lungă durată și autolimitativ în raport cu anumite tabuuri precum monopolul partidului asupra puterii politice și apartenența la sistemul de alianțe al blocului sovietic.

Această dublă reorientare produsă de Michnik trebuie explicată. În primul rînd, opoziția dintre societate și stat indică nu numai aliniamentele celor două părți, ci și o modificare a țintei procesului de democratizare, anume de la întregul sistem social spre societatea aflată în afara instituțiilor de stat propriu-zise. Cu alte cuvinte, deși concepția lui Michnik implică o reducere treptată a formelor administrativ-statale de penetrare a tuturor dimensiunilor vieții sociale, ea afirmă deschis ideea

autolimitării: rolul conducător al partidului în sfera statală nu este pus în discuție. În al doilea rînd, această strategie instituie ca subiect/agent al transformării o societate independentă, capabilă să se autoorganizeze pe anumite paliere, care urmărește nu o revoluție socială ci o reformă structurală ca rezultat al unei presiuni organizate de jos.

Aceste două aspecte apăreau deja în conceptul de "revoluție auto-limitată" lansată de J.Kuron în perioada de început a Solidarității și aveau să fie coerent articulate de "noul evoluționism" al lui Michnik, care îngloba, așa cum am văzut, ideea auto-limitării în noua strategie a opoziției poloneze. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că atât "revoluția auto-limitată", cât și "noul evoluționism" marceau o ruptură cu tradiția revoluționară, a cărei logică era considerată de intelectualii est-europeni ca fiind nedemocratică și incompatibilă cu dezideratul auto-organizării societății. Toate marile revoluții ale epocii moderne (franceză, rusă, chineză etc) nu numai că au demobilizat forțele sociale pe care s-au bazat inițial, dar au sfîrșit prin a impune condițiile dictatoriale tocmai pentru a bloca resurgenta acestor forțe. Noul proiect est-european avea un cu totul alt obiectiv: crearea de jos a unei societăți civile autonome, organizate și mobilizabile.

Impunerea legii marțiale de către generalul Jaruzelski părea să indice eșecul strategiei propuse de Michnik și alți membri ai KOR-ului. Peste cîțiva ani însă, într-un context de accentuată criză economică și de legitimitate a puterii comuniste, mobilizarea ceasindă a societății poloneze a impus Solidaritatea ca instituție oficială și reprezentant legitim al societății civile, cu care aprupa reformatoare a partidului a putut inițial un proces de negociere în vederea soluționării crizei.

Astăzi, atît limitele cât și meritele concepției lui Michnik sînt cu totul evidente. Retrospectiv, primele sînt circumscrise de imposibilitatea anticipării evoluțiilor din Uniunea Sovietică și de "efectul dominoului" propagat în tot blocul sovietic. Apoi, apare clar că aceasta strategie nu și-a atins scopul - unul "auto-limitat" - fie și pentru faptul că a produs mai mult decît și-a propus. Aceasta este, în mod paradoxal, și principalul său merit. Obiectivul minimal al articulării și emancipării societății civile a făcut posibilă maximalizarea sa ulterioară, în cursul evenimentelor, pînă la dezarticularea regimului comunist. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că în Polonia, ca și în alte țări ale Europei centrale, strategia societății civile a sfîrșitului prin a produce un interlocutor valabil pentru putere. Așa a putut funcționa "masa rotundă" ca instituție fondatoare a tranziției post comuniste. În România, această formulă nu a fost posibilă. Poate pentru că n-a existat o strategie a societății civile. Poate pentru că n-a existat o societate civilă. Poate și din alte motive.

Călin ANASTASIU (born în 1951), MA in Sociology, Univ. of Bucharest (1974). Former grantee of IREX and WOODROW WILSON CENTER în 1990 and 1991. Presently member of the Romanian Parliament.

UN NOU EVOLUTIONISM

ADAM MICHNIK

Evenimentele istorice din 1956, pe care noi le numim "Octombrie polonez", au născut speranța că sistemul comunist poate evolua. Această speranță își avea sursa în două viziuni, două concepții asupra evoluției, pe care le voi eticheta drept "revizionistă" și "neopozitivistă".

Concepția revizionistă se baza pe o perspectivă dezvoltată în interiorul partidului. Ea presupunea că sistemul de putere putea fi umanizat și democratizat și că doctrina oficială marxistă era capabilă să asimileze artele contemporane și științele sociale. Revizionistii voiau să acționeze în cadrul partidului comunist și doctrinei marxiste. Intenția lor era să transforme "din interior" doctrina și partidul în sensul reformei democratice și al bunului simț. Pe termen lung, acțiunile revizionistilor căutau să permită unor lideri luminați cu idei progresiste să preia conducerea partidului. Wladyslaw Bińkowski, unul dintre reprezentanții tipici ai acestui grup, a definit aceste idei drept despotism socialist luminat.

Stanislaw Stomma, exponent de frunte al celei de-a doua viziuni, evoluționiste, și-a numit orientarea "neopozitivism". În această perspectivă, strategia aleasă de Roman Dmowski, [1] la începutul secolului, urma să fie aplicată în condițiile istorice și politice actuale. Stomma se considera catolic și socotea catolicismul drept o componentă permanentă a vieții politice poloneze. Ca șef al grupării catolice Znak, el a încercat să repete manevra liderului și ideologului taberei naționale democratice și, la fel ca Dmowski care se alătură în 1906 Dumei țariste, Stomma și tovarășii săi au intrat în Parlamentul Republicii Populare Polone în ianuarie 1957. Gruparea catolică din jurul lui Stomma, a cărei concepție se baza pe

analiza situației geopolitice, tindea să creeze o mișcare politică ce ar fi putut, la un moment dat, să conducă națiunea poloneză. Pentru Dmowski, acest moment a însemnat izbucnirea primului război mondial; pentru Stomma, el putea fi descompunerea blocului sovietic.

Între 1956-1959, ideile lui Stomma au fost parțial susținute de Episcopatul, datorită concesiilor acordate Bisericii Catolice de către gruparea conducătoare a lui Gomulka. Concepția evoluționistă a lui Stomma era fundamental diferită de ideile revizioniste. În primul rînd, neopozitivismul accepta loialitatea Poloniei față de URSS, dar respingea doctrina marxistă și ideologia socialistă. Spre deosebire de acesta, revizionismul înclina către sentimente mai degrabă anti-sovietice decît anti-marxiste, așa cum se întîmpla în Ungaria. Comparînd metaforic statul sovietic cu Biserica și doctrina ideologică marxistă cu Biblia, putem spune că revizionismul a fost credincios Bibliei, pe care a interpretat-o în felul său, în timp ce neopozitivismul a susținut Biserica, nutrinde totuși speranța că aceasta va dispărea mai devreme sau mai târziu.

Cele două concepții împărțeau convingerea că schimbarea se va produce de sus în jos. Amîndouă contau pe o evoluție pozitivă în interiorul partidului, determinată de politicile raționale ale unor conducători înțelepți și nu de presiunea publică continuă. Amîndouă contau pe gîndirea rațională a "prințului comunist", nu pe instituții independente, care să preia controlul aparatului puterii. Este cît se poate de probabil că dacă nu făceau afirmații clare în acest sens, nici neopozitivistii, nici revizionistii nu ar fi putut desfășura activități publice, deși, după cum s-a

dovedit, adoptarea acestor principii i-a dus inevitabil la eșec politic și intelectual. Atît criticii revizionistii ai Bisericii, cît și oponenții neopozitivistii față de principiile Bibliei au fost învinși.

Orientarea revizionistă a avut în mod cert și caracteristici pozitive pe lîngă cele negative. Printre acestea trebuie să amintim atît roadele intelectuale ale revizionismului acelei epoci, cît și activitatea politică a unor importante grupări intelectuale inspirate de revizionism.

Cele dintîi sînt evidente: este destul să rememorăm cărțile importante scrise de Laszek Kolakowski, Oskar Lange, Edward Lipinski, Maria Hirsowicz, Włodzimierz Brus, Krzysztof Pomian, Bronislaw Baczko și Witold Kula. Revizionismul, în sensul cel mai larg, s-a manifestat pe frontul literar în lucrările lui Kazimierz Brandys, Adam Wazyk, Wiktor Woroszyński și Jacek Bochenski. Toate aceste cărți, dincolo de valoarea lor științifică sau artistică, au popularizat ideile de adevăr și umanism, care erau atacate de propaganda oficială. Publicarea fiecăreia dintre aceste cărți se transforma repede într-un eveniment politic.

Revizionismul a influențat pozitiv învîntămîntul și cultura în Polonia, dar a inspirat și activitatea politică cetățenească. Opuindu-se pasivității și exilului intern, revizionismul a pus bazele participării independente la viața publică. Încrederea în capacitatea de a influența soarta societății este o premiză obligatorie a activității politice. În cazul revizionistilor, această încredere depinde de convingerea că partidul poate fi reformat. Nouă ne e limpede, astăzi, că încrederea lor se baza pe o iluzie; și totuși, activitatea civică și demonstrațiile deschise de protest au fost rezultate

reale și pozitive între anii 1956-1968. Sursa majorității inițiativelor de opoziție în acea perioadă au fost aceste cercuri și nu anticomuniștii fermi și consecvenți. Este important să ne amintim acest lucru atunci cînd cîntărim responsabilitatea intelectualității poloneze de stînga pentru convingerile staliniste. Pentru că revizionistii, foști stalinisti, au inițiat și propagat opinii disidente în rîndul intelectualității - opinii care vor servi mai târziu renașterii vieții civile în Polonia în mijlocul unei realități dificile.

Totuși, revizionismul a fost întinat, de la început, de convingerea că strădaniile și țelurile aripii "liberale" din aparatul de partid erau identice cu cererile intelectualității revizioniste. După părerea mea, păcatul cel mai mare al revizionistilor nu a fost înfrîngerea lor în lupta pentru putere din interiorul partidului - unde nu puteau cîștiga - ci caracterul acestei înfrîngeri. A fost înfrîngerea unor indivizi eliminați de la putere și din pozițiile influente și nu eșecul unei platforme politice democratice de stînga, cu o bază largă de masă. Revizionistii nu au creat niciodată o asemenea platformă.

Revizionismul s-a încheiat odată cu evenimentele din martie 1968. La acea dată a fost tăiat cordonul ombilical care lega intelectualitatea revizionistă de partid și, niciodată după martie 1968, ideea existenței unei aripi progresiste și democratice la conducerea partidului nu va mai cîștiga teren. Unul dintre puținii care a continuat să nutrească această speranță politică a fost Wladyslaw Bińkowski [2], deși formulările sale au fost considerate mai degrabă mimetism decît raționament autentic.

(continuare în pagina 24)

De fapt, popularizându-și opera, Bienkowski a creat un stil complet nou de activitate politică. Până la el, "a rămașe în interiorul partidului" - adică a solicita sprijin numai membrilor de partid - era o lege nescrisă a revizionismului. Bienkowski a dat un nou conținut vechilor formule; revizionismul, conceput de el ca încredere în existența unei conduceri de partid înțelepte, s-a transformat într-o critică permanentă și necruțătoare a incompetenței conducătorilor. Pe de o parte, el propaga idei vădit ostile autorităților și un program în mod clar de opoziție; pe de altă, programul său se adresa autorităților și nu publicului. Cititorii lui Bienkowski, cei care nu erau membrii de partid, nu puteau învința din scrierile sale cum să trăiască, cum să "accepteze" și cum să "producă" norocul în democrație.

Tot în 1968, anul morții revizionismului, studenții democrați cântau: "Întreaga Polonie așteaptă un Dubcek al ei". Pentru o vreme, liderul comunist cehoslovac devenise simbolul speranței. Până în ziua de azi mitul lui Dubcek și al Primăverii de la Praga a jucat și continuă să joace un rol important în Polonia, iar semnificația acestui mit e departe de a fi simplă. El servește spre a justifica atât optimismul radios cât și pesimismul cel mai întunecat; el a folosit spre a justifica atât atitudini de conformism cât și gesturi de eroism. De ce?

În octombrie 1956, amenințarea intervenției sovietice în Polonia a făcut un erou național din Wladyslaw Gomulka - omul care avea să părăsească scena politică peste 14 ani acoperit de infamie și dispreț [3]. Exemplul său pune în lumină ambiguitatea care stă la baza mitului conducătorului de partid "erou". Sînt motive să credem că și în absența unei intervenții armate în Cehoslovacia, polarizarea și conflictul deschis între aripa progresivă a partidului și opoziția extrapartinică KAN (Clubul celor neangajați în partid) ar fi devenit manifeste. Este dificil să prezici viitorul, dar îndrăznesc să cred că o repetare a experienței Dubcek ar fi fost repede folosită pentru înblînzirea opoziției turbulente.

Mitul conducătorului de partid "bun" este în mod necesar ambiguu. Mulți dintre cei care s-au alăturat partidului Unit al Muncitorilor Polonezi (PUWP) și-au explicat decizia în felul următor: "În acest fel voi putea servi cauza democrației poloneze, pentru că numai în acest mod voi putea sprijini efectiv un Dubcek polonez, atunci cînd acesta va apărea". Pînă acum, un astfel de serviciu adus cauzei democrației a însemnat sprijinirea puterii totalitare. Cei care nu au intrat în PUWP, și care s-au declarat total anticomuniști, folosesc tot exemplul Cehoslovaciei pentru a-și justifica decizia de a se abține de la o atitudine de opoziție. Ei îi numesc pe cei din opoziție "intranșabili politici" și consideră soarta Cehoslovaciei și a lui Dubcek drept o dovadă "că nu există nici o posibilitate de

schimbare aici".

Pentru mine, lecția Cehoslovaciei înseamnă că schimbarea este posibilă și că ea are limitele ei. Cehoslovacia demonstrează fragilitatea stabilității totalitare, ca și disperarea și cruzimea unui imperiu amenințat. Lecția Cehoslovaciei este că evoluția are limite, dar este posibilă.

Si experiența neopozitivă merită o examinare atentă. Fără îndoială, ea a avut un efect pozitiv, de sprijinire a creării unei opinii publice independente și de popularizare a unui mod de gîndire complet diferit de stilul oficial, obligatoriu al propagandei de partid.

După cum am mai menționat, punctul de pornire al ideologiei mișcării Znak din 1956 a fost realismul geopolitic și respingerea presupusei predispoziții către revoltă a polonezilor - o lecție învățată în urma tragice revolte din Varșovia anului 1944. În schimbul sprijinului acordat noii conduceri de partid a lui Wladyslaw Gomulka, mișcării Znak i s-au făcut concesii însemnate de către autorități. S-au înființat cîteva cluburi ale intelectualității catolice, a reapărut publicația lunară Tygodnik Powszechny, editura Znak și-a reluat activitatea. Mișcarea și-a cîștigat dreptul de a-și exprima propriile opinii și de a-și formula propriul model de cultură națională. Evident, nu trebuie supraestimată importanța asimilării gîndirii creștine contemporane în viața intelectuală poloneză. Totuși, ea a creat o bază, pentru o cultură independentă de normele și tiparele oficiale. Iar prin discursurile ținute în Parlament de Stefan Kisielewski, Jerzy Zawieyski și Stanislaw Stomma, tinerilor polonezi li s-a dat posibilitatea să cunoască un substitut de pluralism politic. Prin însăși definiția sa, micul grup de deputați Znak a fost destinat să joace rolul unei opoziții realiste, pragmatice și catolice față de "majestatea sa Regal-Socialistă".

Grupul stîngii catolice poloneze din jurul revistei Wiek a ocupat un loc diferit, combinînd speranțele revizioniste și strategia politică a neopozitivității Znak. Ideile novatoare ale lui Tadeusz Mazowiecki, Anna Morawska și ale altor esești publicați de Wiek au adus editorii în conflict cu Episcopatul; dar tot aceste idei au făcut posibil dialogul ideologic cu intelectualitatea laică. Si oricît ar părea de paradoxal, grupul Wiek a fost cel care a permis intelectualității de stînga revizuirea stereotipurilor tradiționale față de creștinism și Biserica.

Sprijinul acordat lui Gomulka de către grupurile Znak și Wiek s-a limitat la un obiectiv politic specific - extinderea domeniului libertăților civile. O componentă importantă a acestui obiectiv a constituit-o normalizarea relațiilor dintre biserică și stat - de exemplu eliberarea primatului polonez (pe atunci întemnițat), renunțarea la hărțuirile administrative, legalizarea educației religioase ș.a.m.d. În aceste împrejurări, mișcarea Znak și-a restrîns activitatea de susținere loială, deși restrînsă și demnă, a politicii autorităților. Ca și revizionii, politicienii catolici au crezut în concesii și drepturile "acordate" de sus și nu în organizarea presiunii de jos. Ei au căutat armonie, nu conflict; i-a interesat ordinea, încercînd să ajungă la un acord cu partidul și evitînd imputările de opoziționism.

Deși conducătorii grupării Znak nu au comis niciodată greșeala fundamentală a revizionistilor - ei afirmîndu-și mereu poziția ideologică și politică separată - istoria mișcării lor permite formularea unor puncte de vedere critice privind linia de acțiune aleasă de neopozitivii catolici.

O politică de reconciliere are sens numai dacă este luată în serios de ambele tabere. În ceea ce privește puterea comunistă, din al cărui vocabular politic lipsește cuvîntul reconciliere, o asemenea politică are sens numai dacă este promovată de pe poziția puterii. Altfel, reconcilierea devine capitulare, iar politica de reconciliere o cale de auto-anihilare politică. Este ceea ce s-a întîmplat cu grupul de deputați Znak.

Acordul cu o serie de schimbări de personal în grupul de deputați Znak, dictate de autorități, a dus la creșterea conformismului liniei politice a mișcării față de linia oficială. Abandonarea unor principii a determinat pierderea autorității deputaților Znak în ochii oamenilor care, chiar dacă erau lipsiți de putere, respectau curajul și consecvența. Deputații au urmat o cale care a dus

de la compromis la pierderea credibilității. Folosesc cuvinte tari, dar nu găsesc altele pentru a descrie votul acestor deputați (cu excepția lui Stanislaw Stomma) în favoarea amendamentelor guvernamentale la Constituție (1976) - amendamente cărora li s-a opus opinia publică independentă din Polonia [4]. Aceasta a fost ultimă etapă și rezultatul final al renunțării la principii în favoarea unor cîștiguri imediate, dar iluzorii.

Ideile revizionistilor și ale neopozitivistilor conțineau două răspunsuri fundamentale la dilemele politice ale anilor 1957-1964 - o perioadă de normalizare socială și dezgheț politic, de crescută prosperitate în rîndul maselor și de relativă lărgire a libertăților civile. Ambele grupuri reflectă în mare măsură atmosfera de liniște politică și stabilitate socio-psihologică.

Fragilitatea altă a revizionismului eîft și a neopozitivismului a ieșit la iveală odată cu acutizarea conflictului social, spre sfîrșitul anilor '60 și în decenii următoare. Mișcarea studențească și intelectuală din martie 1968, explozia de nemulțumire a muncitorilor din iunie 1976 au fost manifestări publice spontane, care au dus la

lea - "reformă sau revoluție" - nu este și dilema opoziției poloneze. Să crezi în posibilitatea răsturnării dictaturii partidului prin revoluție și să organizezi în mod conștient acțiuni în acest scop este deopotrivă nerealist și periculos. Atîta timp cît structura politică a URSS-ului rămîne neschimbată este nerealist să mizezi pe răsturnarea conducerii de partid în Polonia. Și este periculos să organizezi activități conspirative. În absența unei culturi politice autentice și a unor standarde de viață colectivă democratică, conspirativitatea ar înrăutăți numai situația și n-ar schimba nimic. Teoriile revoluționare și practicile conspirative ar servi numai poliției, făcînd mai probabile isteria de masă și acțiunile provocatoare ale poliției.

După părerea mea, singura cale pe care o pot urma disidenții est-europeni este lupta neîncetată pentru reformă și evoluție în sensul extinderii libertăților civile și a drepturilor omului. Exemplul polonez demonstrează că se pot obține concesii reale punînd guvernul sub o neîncetată presiune politică. Dacă ar fi să fac o paralelă cu evenimentele de la cealaltă extremitate a continentului, aș

prăbușirea revizionismului și neopozitivismului. Inutilitatea formulilor abstracte adoptate din istoria filozofiei, precaritatea programelor tactice rezultate din ele au devenit limpezi în confruntarea cu procesele sociale reale. Conflictul dintre populație și autorități au dovedit caracterul iluzoriu al speranțelor revizionistilor și neopozitivistilor și i-au pus pe aceștia în situația unei alegeri dramatice. Cînd există un conflict deschis, trebuie să îți afirme clar poziția și să declari de partea cui ești: de partea celor bătuiți sau de partea celor care bat. În condițiile unui conflict deschis, revizionismul consecvent, deopotrivă cu neopozitivismul consecvent, duc inevitabil la solidarizarea cu puterea existentă și la însușirea punctului acesteia de vedere. A te alătura muncitorilor greviști, studenților care organizează un miting de masă sau intelectualilor protestatari înseamnă a încalca strategia intrapartinică a revizionistilor și politica de compromis neopozitivă. Solidaritatea socială subminează componenta fundamentală a ambelor strategii: acceptarea guvernului ca punct fundamental de referință.

Dilema mișcărilor de stînga din secolul al XIX-

asemăna ideile opoziției democratice poloneze cu modelul spaniol, mai mult decît cu cel portughez. Acesta se bazează pe schimbări graduale, treptate, nu pe revoltă violentă și distrugerea prin forță a sistemului existent.

Prezența militară și politică sovietică în Polonia este factorul care determină limitele unei posibile evoluții, și acesta va fi o constantă pentru o vreme. Dorința de rezistență a fost paralizată de spectrul intervenției militare și al tancurilor sovietice pe străzile Varșoviei. Amintirea celor întîmplate la Budapesta și Praga i-a făcut pe cei mai mulți să creadă că nu va fi acceptată nici o schimbare de către conducătorii sovietici. La o examinare mai atentă, lucrurile par însă mult mai complicate.

Să ne reamintim: Wladyslaw Gomulka și-a datorat imensa popularitate din 1956 definirii exacte a "problemei sovietice". acordul conducător de partid competent poate obține ascultare și supunere jonglînd abil cu tema și nevoia publică de securitate. Mieczyslaw Moczar a încercat să găsească măsura potrivită, iar Franciszek Szlachcic a atins aceste sentimente populare cu o expresie care a făcut înconjurul Varșoviei: "Prietenia

polono-sovietică trebuie să fie ca cecaiul bun: tare, fierbinte, dar nu prea dulce". Acești doi politicieni (și funcționari ai securității) și-au început drumul către putere căutând să-și lărgescă popularitatea și, deși nu au reușit, problema sovietică rămâne o scenă de efect, care poate fi exploatată politic.

Când analizezi complexitatea relațiilor polono-sovietice, trebuie să remarci, în primul rând, că interesele conducerii politice sovietice, ale conducerii politice poloneze și ale opoziției democrat poloneze sînt fundamental convergente. Pentru toate cele trei părți, o intervenție militară sovietică în Polonia ar fi un dezastru politic. Pentru conducerea poloneză, o asemenea intervenție ar semnifica detronarea sau reducerea ei de la poziția de lideră a unei națiuni de 34 de milioane de oameni, bucurîndu-se de o suveranitate limitată, la aceea de polițist acționînd de partea imperiului sovietic. Conducătorii sovietici, la rîndul lor, își amintesc cu siguranță repercursiunile internaționale ale intervențiilor din Ungaria și Cehoslovacia, ca și dîrzenia muncitorilor polonezi din decembrie 1970 și iunie 1976. Dacă luăm în considerare și tradiționalele sentimente anti-rusești ale polonezilor, precum și tendințele lor de luptă pur și simplu din disperare (așa cum a demonstrat revolta Varșoviei din 1944), putem trage concluzia că hotărîrea sovietică de a interveni militar în Polonia este echivalentă cu a declara război Poloniei. Ar fi vorba de un război pe care Polonia l-ar pierde pe cîmpul de luptă, iar Uniunea Sovietică l-ar pierde din punct de vedere politic. Un război sovietic victorios cu Polonia ar însemna un masacru național pentru polonezi și o catastrofă politică pentru sovietici. De aceea cred că atît conducătorii sovietici cît și conducătorii Partidului Unit al muncitorilor polonezi vor face tot ce pot pentru a evita un asemenea conflict. Această reținere delimitează aria permisivității față de revendicările politice. Această concențare de interese definește sfera compromisului posibil.

Eu nu susțin că intervenția sovietică în Polonia este imposibilă. Dimpotrivă, cred că este inevitabilă dacă autoritățile de la Moscova și Varșovia, pe de o parte, și poporul polonez, pe de altă, își pierd măsura, simțul realității și moderației. Opoziția trebuie să învețe că în Polonia schimbarea poate avea loc - cel puțin în primele ei etape - numai în cadrul "doctrinei Brejnev".

Revizionismul și neopozitivismul au crezut, și ei, că evoluția ar trebui planificată în limitele parametrilor "doctrinei Brejnev".

După părerea mea, ceea ce deosebește opoziția actuală de susținătorii acestor idei este convingerea că un program evoluționist trebuie să se adreseze opiniei publice independente și nu puterii totalitare. Un astfel de program ar trebui să le arate oamenilor cum să se comporte, nu să învețe puterea cum să se reformeze pe ea însăși. Căci nimic nu înstrăiește mai bine autoritățile ca presiunea venită de jos.

"Noul evoluționism" se bazează pe încrederea în puterea clasei muncitoare care, adoptînd o poziție hotărîtă și fermă, a obligat de cîteva ori guvernul să facă concesii spectaculoase. Este greu de anticipat evoluția acestei clase, dar nu există îndoială că elitele conducătoare se tem cel mai mult de acest grup social. Presiunea din partea clasei muncitoare este o condiție necesară pentru evoluția vieții publice către democrație.

Această evoluție nu este ușor de trasat; se face necesară permanenta reprimare a fricii și dezvoltării unei noi conștiințe politice. Printre factorii care întîrzie acest proces se numără absența unor autentice instituții muncitorești și a unor modele și tradiții de rezistență politică. Ziua cînd s-a format prima organizație independentă muncitorească de auto-apărare, cînd s-au format comitete de grevă la docurile din Szczecin și Gdansk, a marcat o nouă etapă a conștiinței muncitorești. Nu se poate spune cînd și cum se vor crea instituții cu caracter permanent, care să reprezinte interesele muncitorilor și ce formă vor avea aceste instituții. Vor fi ele comitete muncitorești organizate după modelul spaniol, sindicate independente, sau societăți de ajutor reciproc? Dar o dată create aceste instituții, perspectiva unui nou evoluționism va fi mai mult decît o plămăuire a minții în căutarea speranței.

Rolul Bisericii Catolice reprezintă un element crucial în cazul Poloniei. Majoritatea polonezilor se simt aproape de Biserică și mulți preoți catolici au o mare influență politică. Evoluția programului de acțiune al Episcopatului polonez ar trebui analizată cu atenție. Această evoluție este evidentă în documentele oficiale bisericești. Poziția consecvent și specific anticomunistă a ierarhiei bisericești, care respinge toate schimbările sociale și politice petrecute după 1945, a luat o formă antitotalitară mai generală. Ieremiadele împotriva "celor fără Dumnezeu" au fost înlocuite de documente care citau principiile Declarației Drepturilor Omului; în scrisori, episcopii polonezi apărau dreptul la adevăr și militau pentru libertate și demnitate umană. Ei au apărat libertățile civile ale muncitorilor, în special dreptul lor la grevă și dreptul de a forma sindicate independente.

Biserica Catolică, rezistînd consecvent presiunilor venite din partea guvernului și aparînd deopotrivă principiile creștine și pe cele ale Declarației Drepturilor Omului, a devenit locul unde se împletesc acțiuni de non-conformism și demnitate. Ea a constituit cheia curajului celor ce caută lărgirea libertăților civile.

Noul evoluționism tinde către o schimbare graduală și lentă. Aceasta nu înseamnă, totuși, că acțiunile în favoarea schimbării sînt întotdeauna pașnice - că nu cer sacrificii și nu produc dezastru. În trecut, mișcarea a constat, în parte, din acțiuni de masă organizate de muncitori și studenți, care vor putea continua în viitor. Asemenea acțiuni sînt de obicei urmate de dispute între reprezentanții puterii. Ne întrebăm dacă există forțe în cadrul partidului și conducerii sale, capabile să adopte un program de reformă și dacă revizionismul ar putea să repara? Ar putea opoziția democratică găsi vreun aliat printre coteriile partidului?

Revizionismul a fost o mișcare de reînnoire în cadrul partidului începută prin anii '50 și devenită acum un fenomen demodat. E greu să-ți imaginezi o mișcare care ar folosi doctrina marxist-leninistă, sau elemente ale ei, pentru a impune reforme în Polonia de azi, pentru că această doctrină este moartă, este o gestică fără conținut, un simplu ritual oficial. Ea nu mai stimulează discuții și nu mai aprinde emoții. Nu mai e capabilă să determine tensiuni și diviziuni interioare.

Cu toate acestea cred că schimbarea în interiorul partidului este inevitabilă. Printre sutele de mii de membrii de partid, cu totul neinteresati de materialismul dialectic, sînt mulți pentru care calitatea de membru în PUMP este pur și simplu o precondiție necesară pentru participarea la viața publică. Mulți dintre ei cred într-o politică realistă, în pragmatism și în reforma economică. Convingerile și deciziile lor politice sînt modelate de presiunea opiniei publice și de forțe din interiorul economiei naționale. Pragmatismul îi face să renunțe la criteriile ideologice înguste în favoarea dezvoltării educației, a cooperării științifico-tehnice mai strîns cu țările capitaliste, a competiției intense. Aceasta nu înseamnă neapărat că ei luptă pentru democrație. "Pragmatismul" de partid nu are motive să tindă către schimbări democratice - către pluralism și guvernare autentică. Are, însă, motive să înțeleagă eficiența compromisului cu forțele în favoarea pluralității, în comparație cu suprimarea brutală a acesteia. Pentru că știe foarte bine că represiunea nu rezolvă nimic, ei pregătesc numai terenul pentru o viitoare explozie de nemulțumire socială, ale cărei consecințe sînt imposibil de prevăzut.

În consecință, pragmatismul de partid va face tot ce-i stă în putință pentru a evita asemenea situații. De aceea, el poate deveni partener al opoziției democratice, cu care poate ajunge la un compromis politic. Dar el nu va fi niciodată un aliat politic. Și aceasta este o distincție importantă. Dacă membrii opoziției democratice nu reușesc să distingă diferitele tendințe existente în aparatul puterii, ei ignoră realitatea. devin maximaliști fanatici și se rătăcesc în aventurism politic. A identifica propriile interese cu cele ale aripilor pragmatice a partidului i-ar duce la repetarea greșelilor revizionistilor, la formarea de false alianțe și la pierderea identității ideologice. Membrii opoziției democratice nu trebuie să mizeze excesiv pe conducătorii de partid "rezonabili", sau să cedeze în fața unor argumente de tipul "să nu îngreunăm

situația pentru actuala conducere de partid, pentru că următoarea s-ar putea să fie mai rea". Opoziția democratică trebuie să-și formuleze propriile scopuri politice și numai apoi să realizeze compromisuri politice. Să luăm, de exemplu, situația în care muncitorii se revoltă, iar guvernul declară că dorește "să se consulte cu muncitorii" în loc să organizeze masacrul sîngeros. Pentru membrii opoziției democratice, această reacție nu ar trebui să fie considerată nici ca o concesie suficientă ("totuși ei nu trag"), nici ca o ficțiune lipsită de semnificație. Opoziția democratică trebuie să fie prezentă neînterupt în viața publică, trebuie să creeze fapte politice, organizînd acțiuni de masă, trebuie să formuleze programe alternative. Tot restul nu este decît iluzie.

Rolul intelectualității este să formuleze programe alternative și să apere principiile fundamentale. Mai exact, mă refer la micile grupuri de intelectuali care cred în continuarea tradițiilor intelectualelor "nesupuși" de la începutul anilor 1900. Eu mă simt solidar cu aceste tradiții și acești oameni, deși sînt departe de a supraestima importanța acțiunilor lor. Vocile lor, deși slabe și sporadice, sînt totuși autentice: ele formează o opinie publică independentă, cu atitudini nonconformiste și o gîndire de opoziție. Drumul lor este urmat de persoane provenind din tradiții și straturi sociale diferite: foști revizionisti (printre care și autorul acestui articol), foști neopozitivisti, și cei care au devenit conștienți ideologic după evenimentele din 1968.

Direcția pe care o va lua gîndirea ideologică a tinerei generații - ca și direcția schimbării politice în Polonia și în alte țări din estul Europei - va depinde de convergența acestor grupuri cu acțiunile clasei muncitoare. În lipsa unei presei libere și a unor organizații independente, responsabilitatea morală și politică a acestor grupuri este

mult mai mare decît în alte condiții. Membrii opoziției trebuie să renunțe la profituri materiale și la recunoașterea oficială pentru a-și asuma această extraordinară responsabilitate, astfel ca noi să putem spera că vom afla de la ei adevărul.

Căutînd adevărul, sau, ca să-l citez pe Leszek Kolakowski, "trîind demn", intelectualii din opoziție luptă nu atît pentru un mîine mai bun, cît pentru un azi mai bun. Fiecare act de nesupunere ne ajută să construim cadrul unui socialism democratic, care nu trebuie să fie numai, sau în primul rînd, o structură instituțională legală, cît o comunitate reală, de zi cu zi a unor oameni liberi.

Paris, octombrie 1976.

Traducerea Daniela Rusu

Note Bibliografice

1. Roman Dmowski (1864-1939) a fost părintele spiritual și liderul politic al Partidului Național Democratic (S.N. - Endecja) și oponent al lui Josef Pilsudski.
2. Wladislaw Bienkowski a scris cîteva cărți critice la adresa regimului comunist. Inițial el a fost activist al Partidului Comunist Polonez și colaborator apropiat al lui Wladislaw Gomulka.
3. A fost acreditată ideea că Wladislaw Gomulka a cîștigat în 1956 încrederea lui Nikita Hrușciiov și a altor conducători sovietici, împiedicînd astfel o invazie sovietică.
4. Protestele împotriva schimbărilor din Constituție au însemnat începutul auto-organizării opoziției în Polonia.

COPILUL ARUNCAT IN APA

Revoluțiile din 1989 au avut pentru populația din țările Europei Centrale și de Est rolul pedagogului îndrăzneț care își începe lecția de înot aruncând copilul în apă. Dacă în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia embrioane ale societății civile reușiseră mai mult sau mai puțin să coexiste cu statul totalitar, în Bulgaria și mai ales în România lecția de înot a venit atât de pe nepregătite că pare să amenințe însăși viața copilului. În statele Trilateralului desenul acestor revoluții-evoluții este oarecum similar: organizații civice dezvoltate în sfîrul statului totalitar (dar care caută, după modelul "Gorbaciov" să devină autoritar sau chiar liberal) pregătesc trecerea la societatea pluripartidică: odată aceasta legiferată, ele se transformă în partide care cîștigă alegerile (sau își păstrează profilul civic și sfîrșesc prin a se aneantiza din viața politică). Noile partide de guvernămînt preiau un Stat slăbit de revoluție și pe care nu reușesc să-l întărească și să-l facă mai eficace: dimpotrivă, ele încurajează sau tolerează explozia societății civile ceea ce duce uneori (Polonia) la situații de neguvernabilitate. Organizațiile civice cele mai puternice în 1992 tind să fie sindicatele urmate de organizații profesionale sau profilate specific. Decăderea lovește organizațiile de tip "grass-root", nespecifice (cazul OH și cazul ODA în Cehoslovacia). Partidele continuă să rămînă slabe, fiind rareori identificate, într-o societate care se desomogenizează totuși continuu, ca principalele apărătoare ale unor interese de grup, în bună parte datorită hipertrofiei acestor organizații de tot felul. "Există două posibilități: fie revoluțiile din Europa de Est nu au fost decît expresia politică a unei societăți civile preexistente, fie societatea civilă, fenomen pur occidental, nu există și atunci aceste revoluții nu vizau decît eliberarea elitei conducătoare. În acest al doilea caz, toate măsurile noilor puteri ar trebui să fie interpretate ca o imitație a politicii occidentale" (Todorov, 1992). În orice caz, supraviețuitorii revoluțiilor din 1989 care nu s-au angajat în cadrul unui partid devin la rîndul lor un fel de nostalgici ai acestei perioade apuse, a marilor demonstrații etc. În unele discuții purtate în urmă cu cîteva luni la Neue Forum (organizație est-germană care de la cîteva zeci de mii de membrii a ajuns în 1991 la cîteva sute) mi s-a afirmat fără ezitare că formațiunile civice trebuie să constituie o alternativă la sistemul pluripartinic, mai "pură", adresîndu-se nu unor grupuri de interese ci "tuturor". Aceasta nu face decît să arate cît de puternică este nostalgia unei sfîrși care refuză în continuare societatea liberală tel quel pentru diverse himere.

Care mai este rolul marilor organizații civice după apariția pluripartidismului și dezvoltarea unor organizații profilate specific. Și mai există, la drept vorbind, vreun asemenea rol? "Aceasta e întrebarea fundamentală la care încercăm să ne răspundem și noi" mi-au răspuns cei de la Neue Forum și de la Alternativa '90 (care a decis finalmente pentru angajarea politică sub formă de partid) în Germania. Problema pare să fi fost deja rezolvată de realitate în Germania, cît și în Cehoslovacia sau Ungaria. Care este însă stadiul acestui raport civic/politic în România începutului de an 1993? Într-un număr din această toamnă al revistei "La Nouvelle Alternative", dl Gabriel Andreescu, între timp președinte al Alianței Civice face o clasificare a organizațiilor civice românești. Clasificarea este probabil mai veche de această dată, deoarece unele formațiuni cuprinse în ea - mai ales în rîndul celor enumerate ca "lidere de opinie" - nu mai există la această oră, iar altele au o existență mai mult teoretică, impactul lor în

ALINA MUNGIU

What is left of the great civic organizations that prepared the 1989 revolutions? What is their role after the developpment of a normal political life? Starting from answers to these questions, which were already given in other Eastern countries, the author focalizes on Romania. The situation in our country is more peculiar: the "grass-root" civic organizations is the Civic Alliance appeared after political parties were allowed to compete freely for power. In time, political parties must see to their political task while civic organization must concentrate on specific activities. Those have already done so such as trade unions or the "pro-Democracia" achieved important successes in 1992. However, civic organizations must give up their attitude of considering politics and competition for power as rong and unfit for an intellectual. Roots of this phobia of politics (both specifically Romanian and post-totalitarian are also analysed.

de opinie efectuat de I.M.A.S. înainte de alegerile generale din septembrie 1992: liderii politici au scos din cursă pe activiștii civici. Predominanța însă, mai ales în străinătate, a reputației unor grupări "intellectuale", fie și evasihimerice, față de organizații mult mai puternice și mai eficace ale altor categorii sociale este însă o moștenire interesantă a ultimilor ani sub dictatură: România, spre deosebire de celelalte țări din Est, e țara care a mediatizat în exces și cel mai mărunț gest de protest al unui intelectual față de gesturi mult mai radicale și incomparabil mai sever reprimite ale unor oameni din afara elitei (cazul Paraschiv), și aceasta chiar după schimbarea de regim care a avut loc. Aceasta nu împiedică faptul că, la această oră, cele mai puternice organizații civice să fie cele sindicale, mai ales cele din unele domenii (mineri, CFR, transporturi). Tot din această cauză ele sînt și cele mai sever reprimite (cazul liderilor sindicali Siromaschenko și Condureache, CFR). Și tot unui sindicat îi revine cea mai importantă "victorie" obținerea împotriva puterii centrale în 1992: reducerea prețului benzinei în urma negocierilor dintre guvern și Sindicatul Soferilor. În general, puterea s-a obișnuit cu ideea că intelectualitatea este ineficace și incapabilă să se unescă pentru a atinge un țel comun (urmarea directă a acestui fapt este bugetul dedicat culturii și educației), dar este foarte sensibilă la orice încercare de emancipare a altor categorii (cazul primarului din Săpînța, Toader Stetca, care ar fi putut contamina mediul țărănesc și care a fost persecutat pînă a trebuit să părăsească România). Stetca și liderii sindicali sînt un pericol real deoarece ei ar putea constitui acele legături cu mediile de educație mai joasă care lipsește opoziției politice din România. Reacția împotriva lor este deci mult mai dură decît cea împotriva unui ziarist care se adresează unui public limitat de aceeași orientare și nu pune în pericol real autoritatea centrală.

Presa, care tinde să se stabilizeze financiar, și sindicatele sînt deci la această oră osatura cea mai puternică a noii societăți civile românești. La fel de importante ar fi partidele, dar acestea continuă să fie foarte slabe. Pînă la această oră nu există un adevărat partid social-democrat în România, țară cu opțiune electorală în majoritate de sfînga (FDSN este un partid de resturi care s-a clasat primul în trena electorală a președintelui; FSN are mai mult o orientare liberală dar continuă să-și clameze apartenența social-democrată din rațiuni de oportunism electoral). Nici partidele liberale nu stau mai bine (PNL, cel mai dezvoltat teritorial, nu a intrat în Parlament; PNL-AT s-a scindat și deși există un grup liberal în cadrul C.D. el este încă slab reprezentat în teritoriu).

Care este explicația acestei slăbiciuni a partidelor politice, care merge dincolo de

în care partidele politice să fie slabe, deoarece partidele politice puternice ar provoca o înclăștare distructivă pentru putere. Realitatea a dovedit însă, atît în Polonia cît și în România că partidele politice multe și slabe înseamnă o democrație nefuncțională. Ideea nu e însă mai puțin interesantă, deoarece ea vine în continuarea unei mai vechi obsesii a intelectualității est-europene și care constituie un răspuns parțial la întrebarea noastră: idiosincrazia față de activitatea politică și mai ales față de lupta politică.

Fenomenul este cu deosebire grav în România unde interzicerea activității partidelor politice de către regele Carol al II-lea nu a întîmpinat aproape nici un fel de rezistență civilă, singurii care au protestat fiind liderii partidelor principale, iar patriarhul Miron Cristea afirma textual că: "Astăzi s-a distrus hidra cu 29 capete electorale, care a învîrjbit fără folos pe toți spre paguba țării întregi". Dincolo de rădăcina românească a idiosincraziei față de politică, putem găsi și una specific post-totalitară. "Societatea autoritară (...) e construită după principiul: totul e permis, cu excepția politicii. Regimul autoritar formează o nouă intelectualitate, care nu se mai teme să-și vadă de treabă, dar urăște, mai mult ca orice pe lume, politica. Chiar disidenții împărtășesc acest sentiment general (...)" (Gozman și Etkid 1989). Aceste "superstii ale totalitarismului" sînt prezente și la noi și au complicat inutil o viață politică și așa suferind de hipertrofia declarativului în detrimentul actului. Cele mai frecvente referiri au apărut la Ana Blandiana, ex-președintă a aceleiași organizații (Alianța Civică). În repetate intervenții publice dna Blandiana a sugerat sau a afirmat că aceia dintre intelectuali care au optat pentru o angajare politică netă (prezența pe listele electorale ale unui partid) sînt oarecum interesați și ar trebui să se culpabilizeze pentru acest gest. Lucrul acesta ni se pare a fi, dimpotrivă, total inoportun într-o perioadă în care "subiectivitatea contestatară este mult mai dezvoltată decît subiectivitatea participativă" (Adamski 1991). Referirile cele mai frecvente se fac la faimoasa frază a lui Platon: "De putere trebuie să se apropie doar aceia care nu o iubesc". Un text absurd, camuflînd un subtext naiv: de putere trebuie să se apropie, ca de oricare alt lucru din lume, numai cine are o vocație pentru ea, iar motivația inconștientă a afirmației rezidă în clasicul complex al intelectualului față de omul de acțiune. Chiar exemplul lui Platon poate fi folosit cu succes pentru a dovedi că nu oricine se poate apropia de putere.

În realitate ne confruntăm din nou, și aici, cu aceeași neîncredere în adevăratul sistem liberal. O economie de tip liberal nu poate fi concepută fără o democrație în care competiția, atît cea economică cît și cea politică, să joace un rol important. Punctul

necesar pentru a-și sluji propriul interes. Degradarea într-o societate coruptă fundamental se împiedică tocmai prin această luptă și competiție politică ce sperie atîta pe intelectuali, în vreme ce elitele fără concurență, oricît de puriste ar fi, degenerază mult mai profund și mai rapid. Este unul dintre motivele pentru care dreapta conservatoare britanică și, în bună măsură, și franceză privește cu justificată rezervă birocrăția C.E.E. Substituirea acesteia vieții politice clasice din ficcare stat al comunității ar putea avea efecte nefaste tocmai prin eliminarea "luptei politice" și instituirea unei tehnocrații elitare, greu de controlat.

Dat fiind slăbiciunea partidelor politice din România, discuția devine nu doar inutilă și depășită de realitate, ci chiar dăunătoare. Obiectivele civice concrete au fost preluate de organizații specifice: LADO și pro-Democracia și-au arătat eficacitatea în acest an, la fel și sindicatele. Care mai este în aceste condiții rolul unei formațiuni "grass-root" ca Alianța Civică? probabil că nici unul: cum în doi ani de zile proiectul program de educare pe teren nu a căpătat forma concretă, e puțin probabil că va fi pus în aplicare de acum înainte. În plus, atmosfera întretinută la recentul congres, mai ales aclamarea ideii unui boicot parlamentar este îngrijorătoare pentru că spune mult despre întîrzierea maturizării celor care o pot menționa. Cine participă la jocul politic democratic trebuie să accepte rezultatul alegerilor libere: restul este extremism sau imaturitate.

Alternativa civică nu concurează și nu poate concura pe cea politică. Asemenea tentative nu sînt decît o nouă sursă de dezechilibru într-un sistem, politic și așa, fragil ca al nostru. Societatea evoluînd, alternativa politică se separă și se diferențiază, așa cum s-a întîmplat în toate celelalte țări din Est încă înainte de ultimele alegeri.

Opoziția politică românească nu mai poate fi, la începutul lui 1993, ceea ce era FSN în ianuarie 1990, adică o unire a tuturor împotriva "teroriștilor". Partidele "tuturor" tind la această oră să devină partidul "nimănui", în vreme ce acela care se orientează spre un segment specific se consolidează. PNTCD ar trebui să atace în mod specific electoratul PUNR dacă vrea să-și asigure o supraviețuire de durată și să facă un real serviciu societății românești. PSDR ar trebui să încerce să devină un partid sau să creeze o sinteză social-democrată și să nu lase electoratul social-democrat în voia soartei și a celorlalți. Iar celelalte partide din opoziție ar trebui să se concentreze la realizarea unei alianțe liberale puternice, deoarece numai aceasta poate avea un viitor politic într-o societate care se schimbă totuși, economic, fie și lent.

Întrucît primăvara-vara acestui an nu vor aduce alte alegeri generale, credem că este pentru prima dată cînd există timpul real de a construi o alternativă politică, fără presiunea necesității unui succes imediat. Cine nu înțelege aceasta și persistă în discursuri pe care două rînduri de alegeri le-au dovedit deja falimentare, nu face decît să întunece și mai mult pronosticul copilului aruncat în apă. Pentru că nu scrie nîcieri că lecția de înot trebuie să fie un succes. Ea se poate încheia și printr-un înec, la urma urmei.

Alina MUNGIU is a 28-years old political writer. An ex-psychiatrist and ex-political columnist for "22" magazine she is now working a PHD in Social Psychology. She's editor-in-chief of the magazine "Opinia Studentească" and political columnist for the weekly "Empire". She is also

[illegible]

2000. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from the copyright owner.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525

1. The first step in the process of creating a new product is to identify a market need. This involves conducting market research to understand the preferences and behaviors of potential customers.

2. Once a market need is identified, the next step is to develop a concept for the product. This involves brainstorming ideas and creating a prototype that demonstrates the basic functionality of the product.

3. The third step is to conduct a feasibility study. This involves evaluating the technical, financial, and operational aspects of the product to determine if it is viable for production.

4. If the feasibility study is successful, the next step is to develop a business plan. This involves outlining the marketing, sales, and distribution strategies for the product, as well as the financial projections for the business.

5. The final step is to launch the product. This involves manufacturing the product, distributing it to retailers or customers, and monitoring its performance in the market.

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results**
 5. **Discussion**
 6. **Conclusion**
 7. **References**
 8. **Appendix**
 9. **Index**
 10. **Table of Contents**
 11. **Figure 1**
 12. **Figure 2**
 13. **Figure 3**
 14. **Figure 4**
 15. **Figure 5**
 16. **Figure 6**
 17. **Figure 7**
 18. **Figure 8**
 19. **Figure 9**
 20. **Figure 10**
 21. **Figure 11**
 22. **Figure 12**
 23. **Figure 13**
 24. **Figure 14**
 25. **Figure 15**
 26. **Figure 16**
 27. **Figure 17**
 28. **Figure 18**
 29. **Figure 19**
 30. **Figure 20**
 31. **Figure 21**
 32. **Figure 22**
 33. **Figure 23**
 34. **Figure 24**
 35. **Figure 25**
 36. **Figure 26**
 37. **Figure 27**
 38. **Figure 28**
 39. **Figure 29**
 40. **Figure 30**
 41. **Figure 31**
 42. **Figure 32**
 43. **Figure 33**
 44. **Figure 34**
 45. **Figure 35**
 46. **Figure 36**
 47. **Figure 37**
 48. **Figure 38**
 49. **Figure 39**
 50. **Figure 40**
 51. **Figure 41**
 52. **Figure 42**
 53. **Figure 43**
 54. **Figure 44**
 55. **Figure 45**
 56. **Figure 46**
 57. **Figure 47**
 58. **Figure 48**
 59. **Figure 49**
 60. **Figure 50**
 61. **Figure 51**
 62. **Figure 52**
 63. **Figure 53**
 64. **Figure 54**
 65. **Figure 55**
 66. **Figure 56**
 67. **Figure 57**
 68. **Figure 58**
 69. **Figure 59**
 70. **Figure 60**
 71. **Figure 61**
 72. **Figure 62**
 73. **Figure 63**
 74. **Figure 64**
 75. **Figure 65**
 76. **Figure 66**
 77. **Figure 67**
 78. **Figure 68**
 79. **Figure 69**
 80. **Figure 70**
 81. **Figure 71**
 82. **Figure 72**
 83. **Figure 73**
 84. **Figure 74**
 85. **Figure 75**
 86. **Figure 76**
 87. **Figure 77**
 88. **Figure 78**
 89. **Figure 79**
 90. **Figure 80**
 91. **Figure 81**
 92. **Figure 82**
 93. **Figure 83**
 94. **Figure 84**
 95. **Figure 85**
 96. **Figure 86**
 97. **Figure 87**
 98. **Figure 88**
 99. **Figure 89**
 100. **Figure 90**
 101. **Figure 91**
 102. **Figure 92**
 103. **Figure 93**
 104. **Figure 94**
 105. **Figure 95**
 106. **Figure 96**
 107. **Figure 97**
 108. **Figure 98**
 109. **Figure 99**
 110. **Figure 100**
 111. **Figure 101**
 112. **Figure 102**
 113. **Figure 103**
 114. **Figure 104**
 115. **Figure 105**
 116. **Figure 106**
 117. **Figure 107**
 118. **Figure 108**
 119. **Figure 109**
 120. **Figure 110**
 121. **Figure 111**
 122. **Figure 112**
 123. **Figure 113**
 124. **Figure 114**
 125. **Figure 115**
 126. **Figure 116**
 127. **Figure 117**
 128. **Figure 118**
 129. **Figure 119**
 130. **Figure 120**
 131. **Figure 121**
 132. **Figure 122**
 133. **Figure 123**
 134. **Figure 124**
 135. **Figure 125**
 136. **Figure 126**
 137. **Figure 127**
 138. **Figure 128**
 139. **Figure 129**
 140. **Figure 130**
 141. **Figure 131**
 142. **Figure 132**
 143. **Figure 133**
 144. **Figure 134**
 145. **Figure 135**
 146. **Figure 136**
 147. **Figure 137**
 148. **Figure 138**
 149. **Figure 139**
 150. **Figure 140**
 151. **Figure 141**
 152. **Figure 142**
 153. **Figure 143**
 154. **Figure 144**
 155. **Figure 145**
 156. **Figure 146**
 157. **Figure 147**
 158. **Figure 148**
 159. **Figure 149**
 160. **Figure 150**
 161. **Figure 151**
 162. **Figure 152**
 163. **Figure 153**
 164. **Figure 154**
 165. **Figure 155**
 166. **Figure 156**
 167. **Figure 157**
 168. **Figure 158**
 169. **Figure 159**
 170. **Figure 160**
 171. **Figure 161**
 172. **Figure 162**
 173. **Figure 163**
 174. **Figure 164**
 175. **Figure 165**
 176. **Figure 166**
 177. **Figure 167**
 178. **Figure 168**
 179. **Figure 169**
 180. **Figure 170**
 181. **Figure 171**
 182. **Figure 172**
 183. **Figure 173**
 184. **Figure 174**
 185. **Figure 175**
 186. **Figure 176**
 187. **Figure 177**
 188. **Figure 178**
 189. **Figure 179**
 190. **Figure 180**
 191. **Figure 181**
 192. **Figure 182**
 193. **Figure 183**
 194. **Figure 184**
 195. **Figure 185**
 196. **Figure 186**
 197. **Figure 187**
 198. **Figure 188**
 199. **Figure 189**
 200. **Figure 190**
 201. **Figure 191**
 202. **Figure 192**
 203. **Figure 193**
 204. **Figure 194**
 205. **Figure 195**
 206. **Figure 196**
 207. **Figure 197**
 208. **Figure 198**
 209. **Figure 199**
 210. **Figure 200**
 211. **Figure 201**
 212. **Figure 202**
 213. **Figure 203**
 214. **Figure 204**
 215. **Figure 205**
 216. **Figure 206**
 217. **Figure 207**
 218

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results**
 5. **Discussion**
 6. **Conclusion**
 7. **References**
 8. **Appendix**
 9. **Index**
 10. **Table of Contents**
 11. **Figure 1**
 12. **Figure 2**
 13. **Figure 3**
 14. **Figure 4**
 15. **Figure 5**
 16. **Figure 6**
 17. **Figure 7**
 18. **Figure 8**
 19. **Figure 9**
 20. **Figure 10**
 21. **Figure 11**
 22. **Figure 12**
 23. **Figure 13**
 24. **Figure 14**
 25. **Figure 15**
 26. **Figure 16**
 27. **Figure 17**
 28. **Figure 18**
 29. **Figure 19**
 30. **Figure 20**
 31. **Figure 21**
 32. **Figure 22**
 33. **Figure 23**
 34. **Figure 24**
 35. **Figure 25**
 36. **Figure 26**
 37. **Figure 27**
 38. **Figure 28**
 39. **Figure 29**
 40. **Figure 30**
 41. **Figure 31**
 42. **Figure 32**
 43. **Figure 33**
 44. **Figure 34**
 45. **Figure 35**
 46. **Figure 36**
 47. **Figure 37**
 48. **Figure 38**
 49. **Figure 39**
 50. **Figure 40**
 51. **Figure 41**
 52. **Figure 42**
 53. **Figure 43**
 54. **Figure 44**
 55. **Figure 45**
 56. **Figure 46**
 57. **Figure 47**
 58. **Figure 48**
 59. **Figure 49**
 60. **Figure 50**
 61. **Figure 51**
 62. **Figure 52**
 63. **Figure 53**
 64. **Figure 54**
 65. **Figure 55**
 66. **Figure 56**
 67. **Figure 57**
 68. **Figure 58**
 69. **Figure 59**
 70. **Figure 60**
 71. **Figure 61**
 72. **Figure 62**
 73. **Figure 63**
 74. **Figure 64**
 75. **Figure 65**
 76. **Figure 66**
 77. **Figure 67**
 78. **Figure 68**
 79. **Figure 69**
 80. **Figure 70**
 81. **Figure 71**
 82. **Figure 72**
 83. **Figure 73**
 84. **Figure 74**
 85. **Figure 75**
 86. **Figure 76**
 87. **Figure 77**
 88. **Figure 78**
 89. **Figure 79**
 90. **Figure 80**
 91. **Figure 81**
 92. **Figure 82**
 93. **Figure 83**
 94. **Figure 84**
 95. **Figure 85**
 96. **Figure 86**
 97. **Figure 87**
 98. **Figure 88**
 99. **Figure 89**
 100. **Figure 90**
 101. **Figure 91**
 102. **Figure 92**
 103. **Figure 93**
 104. **Figure 94**
 105. **Figure 95**
 106. **Figure 96**
 107. **Figure 97**
 108. **Figure 98**
 109. **Figure 99**
 110. **Figure 100**
 111. **Figure 101**
 112. **Figure 102**
 113. **Figure 103**
 114. **Figure 104**
 115. **Figure 105**
 116. **Figure 106**
 117. **Figure 107**
 118. **Figure 108**
 119. **Figure 109**
 120. **Figure 110**
 121. **Figure 111**
 122. **Figure 112**
 123. **Figure 113**
 124. **Figure 114**
 125. **Figure 115**
 126. **Figure 116**
 127. **Figure 117**
 128. **Figure 118**
 129. **Figure 119**
 130. **Figure 120**
 131. **Figure 121**
 132. **Figure 122**
 133. **Figure 123**
 134. **Figure 124**
 135. **Figure 125**
 136. **Figure 126**
 137. **Figure 127**
 138. **Figure 128**
 139. **Figure 129**
 140. **Figure 130**
 141. **Figure 131**
 142. **Figure 132**
 143. **Figure 133**
 144. **Figure 134**
 145. **Figure 135**
 146. **Figure 136**
 147. **Figure 137**
 148. **Figure 138**
 149. **Figure 139**
 150. **Figure 140**
 151. **Figure 141**
 152. **Figure 142**
 153. **Figure 143**
 154. **Figure 144**
 155. **Figure 145**
 156. **Figure 146**
 157. **Figure 147**
 158. **Figure 148**
 159. **Figure 149**
 160. **Figure 150**
 161. **Figure 151**
 162. **Figure 152**
 163. **Figure 153**
 164. **Figure 154**
 165. **Figure 155**
 166. **Figure 156**
 167. **Figure 157**
 168. **Figure 158**
 169. **Figure 159**
 170. **Figure 160**
 171. **Figure 161**
 172. **Figure 162**
 173. **Figure 163**
 174. **Figure 164**
 175. **Figure 165**
 176. **Figure 166**
 177. **Figure 167**
 178. **Figure 168**
 179. **Figure 169**
 180. **Figure 170**
 181. **Figure 171**
 182. **Figure 172**
 183. **Figure 173**
 184. **Figure 174**
 185. **Figure 175**
 186. **Figure 176**
 187. **Figure 177**
 188. **Figure 178**
 189. **Figure 179**
 190. **Figure 180**
 191. **Figure 181**
 192. **Figure 182**
 193. **Figure 183**
 194. **Figure 184**
 195. **Figure 185**
 196. **Figure 186**
 197. **Figure 187**
 198. **Figure 188**
 199. **Figure 189**
 200. **Figure 190**
 201. **Figure 191**
 202. **Figure 192**
 203. **Figure 193**
 204. **Figure 194**
 205. **Figure 195**
 206. **Figure 196**
 207. **Figure 197**
 208. **Figure 198**
 209. **Figure 199**
 210. **Figure 200**
 211. **Figure 201**
 212. **Figure 202**
 213. **Figure 203**
 214. **Figure 204**
 215. **Figure 205**
 216. **Figure 206**
 217. **Figure 207**
 218

[illegible][illegible][illegible][illegible]

1. **Identify the problem.** The first step is to identify the problem. This involves understanding the symptoms and the context in which they are occurring.

2. **Define the problem.** Once the problem is identified, it needs to be defined in clear, specific terms. This helps to focus the investigation and avoid confusion.

3. **Collect data.** The next step is to collect data related to the problem. This can involve gathering information from various sources, including interviews, observations, and documents.

4. **Analyze the data.** The collected data needs to be analyzed to identify patterns, trends, and potential causes. This often involves using statistical methods or other analytical tools.

5. **Develop a solution.** Based on the analysis, a solution or set of solutions needs to be developed. This should take into account the root causes of the problem and the resources available.

6. **Implement the solution.** The developed solution needs to be implemented in a way that addresses the problem effectively. This may involve making changes to processes, policies, or resources.

7. **Evaluate the results.** Finally, the results of the implementation need to be evaluated to determine if the problem has been resolved and if the solution was effective.

apere ceva permanent amenințat de imixțiuni "externe" (în primul rând, imixțiunea statului), constituind în jurul său un minim spațiu protector (securizant): "è vorra beci" de a apăra "noștră" omului, acest numitor comun al tuturor profesiunilor de credință liberală (și nu numai) (prin urmare, insuficient pentru a da seama de originalitatea liberalismului), fapt care poate explica și apariția conceptului de societate civilă, și a drepturilor (fundamentale) ale omului și a ideii de reprezentativitate politică. Spre deosebire de doctrinele politice anterioare, liberalismul a avut în vedere de la început mai puțin realizarea unui Bine comun hipostaziat în chip de valoare supremă căreia i se cuvine o subordonare totală din partea agenților individuali și mai mult evitarea "răului". În toate formele sale, (începând cu răul izvorât de starea de natură, punct de plecare al doctrinelor politice liberale din secolul 17 - în principal Hobbes și Locke) și continuând cu răul născut de pretențiile totalitare ale statului a cărui tendință continuă a fost - și este - aceea de a-și subordona (parțial sau total) societatea civilă și instituțiile ei (statul Providențial). Această stare de fapt explică în același timp puterea și fragilitatea liberalismului: puterea ținând mai mult de forță cu adevărat revoluționară a ideilor, sale, iar fragilitatea ținând de natura însăși a doctrinei liberale, permanent contestată și pusă chiar sub semnul întrebării de doctrinele colectiviste (fascismul, comunismul) sau de cele anti-liberale conservatoare între care a fost nevoită să-și croiască drumul.

Dar forța funciară a liberalismului mai are încă o rădăcină nevăzută (și adesea pe nedrept trecută - parțial sau total - cu privirea): el este mai mult decât o simplă doctrină economică sau politică, el este o cultură, ceea ce implică în mod necesar în același timp o teorie (politică, economică și socială), o doctrină, un program economic și politic, o practică, un anumit sistem coerent de valori, idei, mentalități. Rezumând toate cele spuse anterior, aș fi tentat să afirm că liberalismul - sau, mai exact, oglindirea sa în plan politic, capitalismul - este simultan: (1) o tehnică de amenajare a raporturilor umane și a colaborării (cooperării) între oameni în plan social, (2) un regim politic caracterizat de un set de instituții și norme bine definite și (3) un anumit spirit, un anumit sistem de gândire și de valori care alcătuiesc ceea ce eu numesc fundamentul invizibil și indestructibil al liberalismului.

De aceea, a vorbi separat despre un liberalism politic și un liberalism economic este, dacă nu o eroare, cel puțin un mod de a simplifica sau chiar oculta esența reală a liberalismului. Tot pentru acest motiv, cum spuneam anterior, îmi este greu să înțeleg opoziția (fie și parțială) care este adesea postulată între liberalism și social-democrație sau democrația creștină. La origine, în secolele 16-17 nu exista decât o singură opoziție: cea dintre liberalism în plină afirmare și Vechiul Regim conservator (absolutismul regal sau teocrațiile apusene). Liberalismul este, încă o dată, matricea originară a modernității, iar pentru a putea înțelege liniile mari în care aceasta din urmă evoluează precum și direcțiile pe care trebuie să le urmeze este necesar să relucăm cu claritate conceptele fundamentale ale liberalismului: societate civilă, reprezentativitate politică, drepturi fundamentale ale omului, toleranță, pluralism, proprietate privată, libertate politică și economică, separarea puterilor, stat de drept, cetățean, individualism, stat minimal, societate deschisă, competiție (concurență), egalitate în fața legii, guvernare limitată.

Acest program minimal pe care l-am schițat mai sus nu are însă doar o simplă importanță teoretică; el nu poate fi decât un indiscutabil punct de plecare pentru orice politică autentic liberală, care fie în domeniul economic, fie în cel social, trebuie să aibă în vedere câteva puncte fixe pe care voi încerca să le sugerez în cele ce urmează.

Cred că nu greșim dacă afirm că cei doi poli în jurul cărora gravitează, fără excepție, toate reflecțiile gânditorilor liberali sînt individul și statul. Pînă unde pot și se cuvine să fie condus? Cui, în ce condiții și cum trebuie acordată puterea astfel încît ea să nu oprime individul? Cum să conciliez libertatea mea funciară cu datoria de a mă supune autorității publice? Acestea sînt trei dintre

întrebările fundamentale pe care cu siguranță părinții fondatori ai liberalismului și le-au pus cu toată seriozitatea în clipa în care au adus în discuție aceasta altă de complexă relație dintre individ și stat. Ceea ce aduce nou în această privință liberalismul este un anumit mod de a pune problema și, desigur, de a o rezolva. Astfel, în jurul individului, ca un fel de ecran protector al său, vor fi create proprietatea privată și societatea civilă; ideea de reprezentativitate politică și sufragiul universal se înscriu în aceeași direcție. În jurul puterii, separația puterilor (legislativă, executivă și judecătorească) a fost gândită pentru a împiedica pe cît posibil orice derapaj al puterii (pornind de la principiul, de

poate face foarte puține lucruri bune" (s.m.). Importanța acordată instituțiilor societății civile (partide și formațiuni politice și para-politice, asociații semi-profesionale etc.) rezultă prin urmare din și exprimă mefiența față de putere ce caracterizează orice spirit autentic liberal (aș fi tentat să spun mefiența "constructivă" față de puterea statului), precum și creditul nelimitat pe care el îl acordă forțelor creatoare și inițiativelor din sînul societății civile: am în vedere aici încurajarea și protejarea autonomiei, inițiativei, responsabilității individuale, a spiritului de întreprindere, a creativității personale. Puterea politică este subordonată societății civile, forța și

(privată) atîta libertate (individuală). Proprietatea întărește, de asemenea, spiritul civic, ea este "mîna invizibilă" care asigură în linii mari convergența

dintre interesul particular și cel general (e vorba aici, desigur, de o convergență principială, ce nu exclude devierile inerente ce apar în realitate de la regulă). S-a spus chiar că "proprietatea face cetățeanul", (adică omul suficient de luminat pentru a-și putea alege în deplină cunoștință de cauză reprezentanții săi politici și a nu se lăsa sedus, manipulat de pasiunile și luptele politice ale momentului; omul care e conștient de necesitatea implicării sale în treburile cetății), în sensul că ea singură dezvoltă în fiecare dintre noi spiritul civic, eliberează resorturile intime ale acțiunilor noastre, stimulează efortul nostru creator, imaginația, interesul. Adevărat gaj de independență economică, necesară adesea cultivării libertății spiritului (libertății de a gândi creator și independent de normele colectivității), proprietatea privată este sursa oricărei clase mijlocii și, implicit, a oricărui sistem democratic întemeiat pe existența unui astfel de clase mijlocii. Adevărată alternativă este, de aceea, pentru o democrație de proprietari (în linii mari, deza politicii liberale a fostului premier Margaret Thatcher) sau pentru o "democrație" de proletari, ceea ce revine la dichotomia clasică societate deschisă vs. societate închisă.

Prin urmare, dacă e să facem totuși - în pofida neajunsurilor semnalate anterior - o distincție între liberalismul "politic" și cel "economic", putem spune că primul are în vedere în primul rând controlul puterii politice (a "guvernărilor") de către guvernați (societatea civilă), în timp ce al doilea - liberalismul "economic" - are drept prioritate conservarea proprietății private și a libertății economice, cu mențiunea fundamentală că cele două se întîlnesc finalmente în chiar acest din urmă punct: conservarea proprietății, și a libertății individuale, în vederea creării unui univers social în care un număr cît mai mare posibil de oameni să poată duce o viață relativ autonomă, întemeiată pe proprietatea particulară ce asigură independența lor economică.

Societatea civilă, și proprietatea privată și libertatea economică și politică au fost ridicate la rangul de valori definitorii ale liberalismului pentru a limita voluntarismul politic potențial care ar pune în pericol fundamentele ordinii sociale. Pentru a elimina sau a îngrădi acest potențial pericol, doctrina liberală a elaborat în plus alte trei instrumente-concepte fundamentale: este vorba despre (1) existența unei constituții, (2) realizarea separației puterilor în stat și (3) edificarea statului de drept (cu alte cuvinte, asigurarea "domniei legii"). Toate acestea trei sînt de o extremă actualitate pentru noi, întrucît toate au fost (parțial sau total) încălcate sau răstălmăcite în ultimii trei ani.

Constituția reprezintă înaintea de toate statutul puterii și ea implică faptul că puterea nu aparține de drept guvernanților, ci ea le-a fost acordată în urma unui contract social, ei fiind doar intermediari, agenții executori ai puterii, mandatați de societatea civilă. Liberalismul vede, prin urmare, în existența unei constituții corecte și universale respectate un adevărat instrument și o reală garanție a libertății individuale, întrucît aceasta exclude din principiu sau limitează cît mai mult posibil voluntarismul sau arbitrarul politic al statului, al celor trei puteri (legislativă, executivă, judecătorească). Puterea coercitivă a statului este limitată la aplicarea și asigurarea respectării unor "reguli universale de justă conduită", pe care, odată ce au fost democratice edictate, majoritatea sau minoritatea nu le mai poate încălca sau schimba după bunul său plac. În plus, statutarea acestor "reguli universale de justă conduită" și activitatea de guvernare propriu-zisă nu trebuie plasate în mîinile unui aceluiași corp politic; instituțiile liberale degeneratează repede dacă nu este respectat principiul fundamental al separației puterilor. Încă în celebra Declarație a drepturilor omului din 1789 se spune (în art.16) că "orice societate în care separația puterilor nu este realizată nu are o constituție"; eficiența oricărei politici liberale este esențialmente condiționată de respectarea strică a acestui principiu, aflat în strînsă legătură cu statul

(continuare în pagina 29)

atîtea ori adevărit în practică, după care puterea corupe în general, iar puterea absolută corupe în mod absolut), instituindu-se de aceea o guvernare limitată, frînă în calea oricărui voluntarism politic.

Prin urmare, societatea civilă a fost gândită de la bun început ca un ecran protector, ca o prelungire a spațiului securizat al autonomiei individuale (întărită de proprietatea individuală), în vederea limitării potențialului voluntarism (arbitrar) politic al statului. Este propriu doctrinei liberale de a acorda mai mult credit societății civile decât statului și puterii sale publice, ceea ce revine în realitate la a admite că activitățile și instituțiile și principiile societății civile au o importanță "mai mare" decât cele ale statului. Activitățile și inițiativele societății civile, care emană din sînul său, au în primul rând un caracter creator, în ochii unui spirit autentic liberal; rolul statului este prin definiție - și trebuie să rămînă - secundar, politica sa nu e o activitate eminent creatoare, ci una esențialmente gestionară, recte chemată să gestioneze, să administreze treburile curente ale unei colectivități. Statul nu trebuie să înceteze de a fi în slujba societății civile, un ministru al ei în adevăratul sens al cuvîntului, prin protejarea intereselor și libertăților ei fundamentale. Statul nu trebuie să încerce să devină o instanță dătătoare de sens întregii comunități - sensul rezidă în chiar activitățile, în interesele și evaluările membrilor comunității făcute chiar de ei înșiși (perspectivă pur individualistă, opusă oricărei viziuni "holiste" sau colectiviste care pune întregul înaintea părților). Rolul său nu e acela de a aduce - el însuși - bunăstarea sau fericirea, ci doar - mult mai modest (deci mult mai lipsit de pericole) - de a veghea și a permite ca omul (individul) să le poată găsi pe cont propriu, prin travaliul, interesele și preferințele sale (principiul responsabilității individuale, unul dintre fundamentele liberalismului). Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că primii gânditori liberali (mă refer aici la un Wilhelm von Humboldt de exemplu dar și la un critic al liberalismului, precum Edmund Burke) erau convinși că "statul are puterea de a evita o mulțime de rele, dar

legitimitatea ei derivă doar din contractul liber asumat de cele două părți: individul și statul. Toți gânditorii liberali au fost de la bun început conștienți de faptul că problema legislativă cea mai delicată a unui stat liberal este de a statua cu precizie ceea ce statul trebuie și este capabil să facă prin intermediul instituțiilor sale și ceea ce trebuie el să lase la latitudinea indivizilor, limitîndu-și într-o măsură rezonabilă sfera de intervenție. Firește, lucrurile devin mai complicate și mai nuanțate în cazul unei societăți recent eliberate de chingile regimului totalitar, unde spiritul de întreprindere, cultura economică și politică și, nu în ultimul rând, cunoștințele individuale sînt în plină formare și adaptare la noile realități. Acestea nu sînt însă motive rezonabile pentru a reforma în sens contrar relația (liberală) mai sus amintită dintre stat și societatea civilă, cu accentul pus pe prima și cu restricțiile impuse celui de-al doilea. De aceea, sînt tentat să afirm, pe urmele lui Alain, că tot ce tînde a limita și controla puterea statului (fără a o împiedica însă să se achite corect de treburile ce i-au fost democratice asigurate) este democratic, veritabila putere a alegătorilor, a cetățenilor în general definindu-se adesea mai curînd prin rezistența lor democratică (în limitele legii) la derapajele puterii decât prin acțiunile lor propriu-zise reformatoare.

Proprietatea privată este în sînul societății civile un alt ecran protector al individului; ea este chemată să creeze o sferă sau o insulă minimă de independență, liberă de imixțiunea permanentă a statului (cu excepția acelor reglementări care vizează regimul juridic al proprietății). Un sistem economic și politic care își propune să servească cu adevărat aspirațiile și interesele indivizilor nu se poate clădi decât pe proprietatea privată; nu este, desigur, o pură întîmplare faptul că statele cele mai bogate ale lumii sînt construite pe acest fundament, motor al progresului, care, în plus, reprezintă cea mai puternică garanție a respectării libertăților fundamentale ale omului și a pluralismului politic. Proprietatea este din acest punct de vedere măsura exactă a libertății: cîtă proprietate

de drept, care elimină arbitriul în raporturile dintre guvernanți și guvernați (e vorba, firește, de legi permanente, abstracte și generale).

Din păcate, la noi, cel puțin în clipa de față, popularitatea sau, dimpotrivă, impopularitatea partidelor și formațiunilor politice a ocultat sau, mai corect spus, a trecut pe al doilea plan conținutul și esența acestor trei mari concepte liberale (constituție, separația puterilor, stat de drept), asociate mai mult în ochii unei bune părți a populației cu interesele politice ale opoziției "recalcitrante" decât cu fundamentele civilizației contemporane. Dacă rămânem fideli **Declarației drepturilor** din 1789, putem spune, la limită, că, întrucât separația puterilor nu este realizată cu adevărat încă, România nu are la ora actuală o constituție adevărată!

A discuta însă despre limitarea oricărei forme de voluntarism politic revine în cele din urmă la a discuta despre rolul statului în doctrina liberală. În ceea ce ne privește, el a devenit în ultimele zile la noi un subiect extrem de discutat, atât în discursurile puterii, cât și în comentariile ziariștilor și analiștilor politici.

Liberalismul a susținut de la bun început coexistența a două state: statul de drept, gardian și păstrător fidel al principiilor democrației liberale și al libertăților individuale și un stat exclusiv intervenționist, inamic funciar al acestor principii și libertăți. Pentru a folosi doi termeni consacrați ai teoriei politice, putem vorbi în acest caz despre opoziția dintre un stat "minimal" și unul "maximal". Există însă o anumită dificultate relativă la conținutul real al acestor două noțiuni politice, mai cu seamă în contextul atât de neclar încă în plan teoretic (dar și practic) al tranziției de la o societate închisă și o economie planificată de comandă la o societate deschisă și o economie de piață liberă. Statul minimal, care a fost dintodeauna visul "de aur" al tuturor gânditorilor și politicienilor liberali, a fost definit în diferite contexte fie ca un stat de drept, protector al libertăților și drepturilor fundamentale ale oamenilor, fie ca un stat redus la a asigura protecția fizică a cetățenilor săi, restul fiind "și evenimentul" "exclusiv" societății "libere" - generatoare de o minimă ordine prin însăși funcționarea ei normală. Dincolo însă de aceste variații în plan teoretic, există câteva constante în literatura dedicată studiului rolului statului: am în vedere aici, în primul rând, limitele naturale ale intervenției sale în special în economie. Principalele argumente care au fost astfel invocate pentru a sublinia necesitatea unui rol minim al statului în economie - sau, mai exact spus, a unei intervenții precis delimitate și supuse unor reguli infranșabile - s-au referit la faptul că statul intervine adesea mai curând pentru a remedia efectele perverse negative ale politicii sale anterioare decât pentru a duce cu adevărat o politică "pozitivă" sau pentru a remedia disfuncționalitățile naturale ale pieței (care nu este - nici ea! - un mecanism infailibil). În al doilea rând, s-a reamintit - pe bună dreptate - că statul nu e niciodată, în ciuda eforturilor sale, o instanță impersonală, omniscientă, luminată și atotbinevoitoare, preocupată doar de interesul public, general. Acțiunile sale, departe de a fi dezinteresate și infailibile, ascultă și ele de aceeași logică a maximizării interesului (profitului, satisfacției) personal care conduce, fără excepție, acțiunile și opțiunile agenților individuali.

Statul este format înainte de toate dintr-o multitudine de grupuri și interese diferite care pot deturna uneori sensul și rezultatele activităților sectorului public de la cele inițial urmărite și stabilite. La acestea toate se mai adaugă și costurile negative ale burocrăției, această umbră permanentă a aparatului public, care face ca strategiile urmărite de organizațiile și reprezentanții statului să fie uneori (adesea) în opoziție (parțială sau totală) cu cele ale agenților individuali. În al treilea rând, s-a afirmat că, ținând cont de argumentele de ineficiență invocate anterior, statul este în numeroase ocazii o soluție mai costisitoare pentru colectivitatea ce-i suportă cheltuielile decât piața, cu toate imperfecțiunile sale. Ceea ce revine la a afirma că statul prin intervențiile sale perturbatoare (care vizează adesea nu atât să corecteze disfuncționalitățile inerente ale pieței, cât să o înlocuiască pe aceasta cu totul) mărește el însuși gradul de incertitudine în

economie, afectând în plus și orizontul previzional al agenților economici, care rămân până la urmă factorul principal de progres în societate. Afectarea orizontului previzional influențează nu numai calitatea deciziilor individuale de alocare a resurselor rare ale societății, decizii care se iau de obicei în funcție de cântărirea diferitelor oportunități viitoare și a constrângerilor (financiare, instituționale, externe) prezente. Ea induce însă - și acesta este aspectul cel mai grav al problemei - un comportament "aberrant", "irational" (dacă îl judecăm în raport cu norma) al agenților economici, care vor căuta în continuare să-și maximizeze câștigul personal contrariind, eludând sau încălcând pur și simplu ordinele și reglementările statului. Decizii raționale și eficiente cu efecte benefice află pe termen scurt cât și pe termen lung se pot lua numai într-un univers în care actorii economici și politici respectă de comun acord - și fără excepție! - regulile jocului la care au consimțit de la început. Odată ce însă una din părți înțelege să nu mai respecte strict regulamentul, jocul este alterat, apărind ceea ce literatura de specialitate numește efecte perverse - negative cel mai adesea - efecte care nu au fost prevăzute și dorite inițial. Perioada de tranziție în care ne aflăm este plină de astfel de exemple de "rebeliune generalizată" și voluntarism politic, generatoare de incertitudine permanentă și de dezechilibre cronice în economie. Am în vedere aici în mod special, pe lângă existența unei crize de autoritate în sistem, apariția unor comportamente de adaptare iraționale ale agenților economici (în marea lor majoritate de stat) ca urmare a unor decizii ezitante, tardive și chiar neinspirate ale statului (sau în urma neluării de loc a unor decizii absolut indispensabile - am în vedere aici, de exemplu, lipsa unor prevederi clare a unei legi în privința falimentului). Funcția de utilitate a agenților economici, departe de a oglindi preocuparea - normală într-o economie de piață stabilizată - de a-și maximiza profiturile, ajustându-se la cererea pieței - exprimă interesul întreprinzătorilor de a menține sau a reduce într-o proporție insignifiantă suma fondelor angajate, pe fondul nesistării producției nerentabile, presupusă a fi subvenționată în continuare din bugetul generos al

politicilor sale anterioare (întârzierea enormă în demerarea adevăratei privatizări, întârzierea nepermis de mare a trecerii la convertibilitate, inadecvarea politicilor macroeconomice la nivel microeconomic etc.). Este acesta încă un motiv pentru a da dreptate acelor voci care au reliefat în repetate rânduri efectele nefaste ale voluntarismului economic și politic al statului și s-au pronunțat pentru statuarea unor reguli precise de gestiune a statului, stabilite în măsura posibilului pentru un orizont de timp suficient de lung (e vorba încă o dată de stabilirea unor reguli clare și a unui cadru precis în care statul trebuie și poate să acționeze. În lipsa acestui cadru minimal, anticipațiile adoptative ale agenților economici vor zădărnici permanent sau vor reduce intențiile (fiele și generoase) și rezultatele acțiunii reglatoare a statului. Prin urmare, este în spiritul unei politici autentice liberale ca statul să urmărească, prin reglementările sale indispensabile bunul mers al colectivității, să stabilizeze orizonturile previzionale și anticipațiile agenților economici, care numai astfel vor fi în măsură să ia decizii raționale de alocare a resurselor limitate (resurse naturale, umane, de timp) și să stabilească direcțiile dezirabile de evoluție în viitor. Statul "minimal" de care avem nevoie nu trebuie să fie unul slab, lipsit de autoritatea care-i revine de drept și subordonat intereselor unor grupări economice, politice sau militare. El trebuie să fie, dimpotrivă, destul de puternic pentru a-și putea realiza atribuțiile care-i incumbă de drept, fără a încerca însă în același timp, subordonarea sau blocarea instituțiilor societății civile.

Acest voluntarism economic și politic al statului este acela care a făcut să se spună că, dacă în urmă cu 10-20 ani statul era considerat în principal drept un instrument destinat a rezolva problemele economice, sociale și politice, a devenit el însuși în prezent, pentru tot mai mulți, problema numărul unu. Literatura de specialitate de la sfârșitul anilor '70 (opinia de mai sus a fost exprimată oficial de un fost consilier al președintelui Carter!) și cea de la începutul anilor '80 au răstăcționat de analizele dedicate crizei Statului - Providență, construit pe tiparul statului bunăstării sociale, inspirat din doctrina keynesistă

reglementarea raporturilor sociale. Implicarea statului în economie - care s-a tradus în fapt prin restrângerea domeniilor reglate de mecanismele pieței sau prin asigurarea unui vast sistem de asigurări sociale, cu repercusiuni pozitive în plan social, dar cu repercusiuni negative în plan economic, ducând la destimularea și deresponsabilizarea agenților economici - a condus astfel la necesitatea rediscutării oportunității și mărimii intervențiilor - deopotrivă punctuale și structurale - ale statului în economie și, în general, în viața societății. Sfârșitul anilor '70, cum spuneam, a marcat apariția simultană a trei fenomene complementare legate de resurecția liberalismului în Europa occidentală: (1) spargerea consensului intervenționist și, implicit, nuanțarea datelor problemei (dichotomia intervenției punctuale sau corectare a disfuncționalităților pieței versus intervenție structurală), (2) începerea unui adevărat "proces" al intervenționismului, în fapt, a unui proces al dirijismului excesiv, al protecționalismului social și al burocratizării societății și (3) exaltarea virtuților pieței, concluzie logică al criticilor ce au fost aduse politicilor economice și sociale inspirate de doctrina statului-Providență. De aici, politicile liberale care au dominat scena politică a anilor 80: politica administrației Reagan (continuată de cea a administrației Bush) și politica dusă în Marea Britanie începând din 1979 de cabinetul premierului Margaret Thatcher (am mai putea adăuga și episoadele "liberale" ale cabinetelor Chirac în Franța). Acestea au fost politici de "deregare", de "dereglementare", de dezestatizare și de (re)privatizare care au urmărit să redefinească sfera de intervenție a statului în economie, oferind un câmp mai mare de manifestare mecanismelor pieței. Politica liberală a cabinetului Thatcher s-a tradus în principal prin restrângerea progresivă a creditelor și facilităților fiscale acordate întreprinderilor publice, prin încurajarea acordării unor servicii până atunci publice unor întreprinderi particulare și prin introducerea în gestiunea curentă și în managementul întreprinderilor publice a criteriilor de eficiență și de raționalitate utilizate în sectorul privat. În ceea ce privește politica de "deregare" a administrației Reagan, aceasta s-a manifestat în toate cele trei domenii: putere judecătorească, executivă și legislativă, urmărind eliminarea acelor texte de lege și reglementări care acordau o putere și o sferă excesiv de mare statului, cu repercursiuni negative în planul eficienței economice.

Am readus în discuție aceste ultime tipuri de politici liberale care aparțin de acum trecutului - în primul rând pentru a repara o nedreptate care se face prea adesea liberalismului în prezent. Se uită astfel prea des că anii '70 au marcat o resurecție importantă a interesului pentru politicile și doctrinele liberale (nu e o simplă întâmplare că doi mari economiști liberali au obținut în această perioadă premiul Nobel pentru economie, mă refer la îndelung ostracizatul F.A. von Hayek și Milton Friedman), resurecție pe care eu o văd foarte bine încadrându-se logicii ciclurilor istorice (lungi) care poate explica și revigorarea relativă din clipa de față a interesului pentru doctrina keynesistă după un deceniu și jumătate de politici liberale.

Minima perspectivă temporală pentru a judeca în cunoștință de cauză roadele acestui deceniu liberal (în Vest) ne lipsește încă și e posibil ca viitorul să ne ofere destule surprize în această privință. Particularitățile Europei Centrale și de Est fac de-a dreptul imposibile transferurile directe de doctrină de la un capăt al Europei la celălalt. Dincolo însă de toate aceste incertitudini, cred că o stea fixă există totuși pentru noi: principiile fundamentale ale liberalismului.

Aurelian CRĂIUȚU, 26 years old, fellow-researcher at the Institute of National Economy, member of the Group for Social Dialogue in Bucharest. The French Government awarded A. Crăiuțu a scholarship for one year (Oct.1990-Sept.1991). He is Associate-Professor at the Chair of Political Philosophy in the International Faculty of Human Science, at the University of Bucharest.

statului. Rezultatele? Un blocaj financiar în lanț, rezolvat parțial însă tot de stat, și tot din buzunarul său - recte, tot din buzunarul cetățenilor - , imposibilitatea exercitării de către întreprinzători a prerogativelor de proprietari datorită fragilității privatizării și a cadrului legislativ aferent, absența unui control patronal eficient asupra gestiunii în condițiile menținerii unor restricții bugetare slabe ș.a.m.d. Este evident acum că majoritatea deciziilor statului român în clipa de față sînt luate - și vor continua să fie luate și de acum încolo pentru o bună bucată de timp - doar pentru a remedia erorile și efectele perverse negative ale

și fundamentat (în anii '40!) pe planul unui discipol apropiat al lui Keynes, lordul Beveridge, (nu e lipsit de importanță să reliefăm în treacăt afinitatea dintre doctrina economică și politică a Statului-Providență și social-democrația apuseană!). Motivele de acuzare a statului-providență pot fi reduse la un numitor comun: e vorba despre crescînda ineficiență în plan economic a statelor conduse după aceste principii, ineficiență care a pus sub semnul întrebării toate cele trei laturi definitorii ale statului-providență : intervenția statului în economie (mai exact; metodele și instrumentele acestei intervenții), redistribuirea și

în care nu conține nici întreprinzători, nici bani. La fel ca în acest exemplu, așa și în cazul întreprinderii complexe și a economiei de schimb a banilor faptul că această cooperare este strict individuală și voluntară implică: (a) întreprinderile sunt private, deci părțile contractante sunt individuale și (b) persoanele sunt libere să intre sau să nu intre în indiferent ce schimb, deci fiecare tranzacție este strict voluntară.

Este cu mult mai ușor să exprimăm aceste clauze în termeni generali decât să le explicăm în detaliu sau să specificăm exact acordurile instituționale determinate în susținerea lor.

Într-adevăr, o mare parte a literaturii economice de specialitate este preocupată de precizarea acestei chestiuni. Rechizitoriul de bază este menținerea legii și ordinii pentru a preveni constrângerea fizică a unei persoane de către o altă și de a stimula contractele voluntare, aceasta fiind substanța noțiunii de "privat". Pe de altă parte, poate cea mai dificilă problemă este ridicată de monopol - care inhibă libertatea efectivă prin negarea alternativelor individuale ale tranzacției particulare - și de "efecte de vecinătate" - efecte asupra celei de-a treia părți, pentru care nu este posibil să-i faci răspunzător sau să-i recompensezi. Această problemă va fi analizată mai în detaliu în capitolul următor.

Alta timp cât libertatea efectivă a schimbului este menținută, trăsătura principală a organizării activității economice de piață este că privim posibilitatea ca o persoană să interfereze cu alta în majoritatea activităților sale. Consumatorul este protejat de constrângere din partea vânzătorului prin prezența altor vânzători cu care el poate negocia. Cel care vinde este protejat de constrângere din partea consumatorului prin existența altor consumatori cărora el le poate vinde. Angajatul este protejat de constrângere din partea patronului datorită faptului că există mai mulți patroni pentru care poate lucra șamd. Piața reușește să facă acest lucru în mod impersonal și fără autoritate centralizată. O sursă majoră de obiecții pentru o economie liberă este în mod sigur faptul că îndeplinește atât de bine această sarcină. Aceasta oferă oamenilor ceea ce doresc în schimbul a ceea ce aceștia ar putea obține dacă un grup oarecare ar hotărî ceea ce ar trebui să vrea. Fundamental, cea mai mare parte a argumentelor împotriva pieței libere le reprezintă lipsa de încredere în libertatea în sine.

Existența unei piețe libere nu elimină, desigur, nevoia de guvernare. Din contră, guvernarea este esențială simultan ca for ce determină "regulile jocului" și ca arbitru ce interpretează și susține regulile decise. Ceea ce face piața este reducerea în mare măsură a problemelor care trebuie decise pe căi politice și astfel să micșoreze proporția în care fiecare guvernare tinde să participe direct la joc. Trăsătura caracteristică a acționării prin canale politice este că tinde să ceară sau să întărească substanțial supunerea. Marele avantaj al pieței este, pe de o altă parte, faptul că face posibilă existența unei mari diversități. Este, în termeni politici, un sistem de reprezentare proporțională. Fiecare om poate alege culoarea cravatei pe care o dorește și apoi să și-o cumpere; nu este nevoie să observe ce culoare de cravată poartă majoritatea și apoi, în caz că este în minoritate, să se conformeze.

Aceasta este caracteristica economiei de piață la care ne referim când spunem că piața susține libertatea economică. Această caracteristică are însă implicații care merg dincolo de strictetea domeniului economic. Libertatea politică înseamnă absența constrângerii practicate de către o persoană asupra alteia. Amenințarea fundamentală pentru libertate este puterea de constrângere, de a fi în mînile unui monarh, dictator, a unei oligarhii sau a unei momentane majorități.

Ocrotirea libertății necesită eliminarea unor asemenea concentrări de putere, atât cît este posibilă. Se dispersează și distribuie oricărei puteri care nu poate fi eliminată - un sistem de cecuri și balante.

Prin scoaterea organizării economice de sub controlul autorității politice, piața elimină această sursă de putere coercitivă. Acest lucru permite ca puterea economică să controleze forța politică, în mai mare măsură decât s-o susțină.

Puterea economică poate fi larg dispersată. Nu există o lege a conservării care forțează creșterea de noi centre de putere economică pe socoteala centrelor deja existente. Puterea politică, pe de altă parte, este mult mai dificil de descentralizat. Pot exista numeroase mici guvernări independente.

Dar este mult mai dificil să menții aceste numeroase mici centre de guvernare echilibrate într-o singură guvernare decât să ai mai multe centre de putere economică într-o singură mare economie. Pot exista mai mulți milionari într-o economie. Dar poate exista mai mult decât un înțeles remarcabil lider, sau persoană pe care sînt centrate energiile și entuziasmul concetățenilor săi?

Dacă guvernarea centrală obține puterea, este de crezut că se va afla la discreția guvernelor locale. Pare a fi o sumă neschimbătoare de putere politică ce trebuie distribuită. În consecință, dacă puterii economice i se alătură puterea politică, concentrarea apare aproape inevitabilă. Pe de altă parte, dacă puterea economică este ținută în mai multe mînile ale puterii politice, poate servi ca verificare a puterii politice.

Forța acestui argument abstract este poate cel mai bine demonstrată de un exemplu. Să considerăm mai întâi un exemplu ipotetic care ar putea pune în evidență principiile implicate, și apoi câteva exemple actuale din experiența recentă care ilustrează modul în care economia de piață susține libertatea politică.

Una din trăsăturile unei societăți libere este, fără îndoială, libertatea indivizilor de a susține și face propagandă în mod deschis pentru o schimbare radicală în structura societății alta timp cît susținerea respectivelor idei se reduce la persuadare și nu include forțat sau alte forme de constrângere.

Faptul că un om își spune în mod deschis convingerile și poate milita pentru socialism este o manifestare a libertății politice într-o societate capitalistă. În mod echivalent, libertatea politică într-o societate socialistă va implica faptul că cetățenii pot milita pentru introducerea capitalismului.

Cum poate fi păstrată și protejată libertatea de a milita pentru capitalism într-o societate socialistă?

Pentru ca un individ să poată milita pentru ceva, este necesar mai întâi de toate să fie capabil să-și asigure existența. Acesta ridică deja o problemă într-o societate socialistă, de vreme ce toate locurile de muncă se află sub controlul direct al autorităților politice.

Ar fi considerată ca un act de autonegare (a cărui dificultate este subliniată de experiența din SUA, după al doilea război mondial, problema "securității" printre angajații federali) pentru o guvernare socialistă să permită angajaților săi să susțină politici opuse doctrinei oficiale.

Dar să presupunem că acest act de autonegare a fost obținut. Pentru ca susținerea capitalismului să însemne ceva, preopinienții trebuie să fie capabili să-și finanțeze cauza - să țină înțrîniri politice, să publice panflete, să cumpere spațiu de emisie la radio, să publice în cotidiane și săptămînale șamd. Cum pot însă face ei rost de bani? Pot fi - și probabil există - persoane cu venituri mari în societatea socialistă, poate chiar acumulări de capital sub formă de acorduri (contracte) guvernamentale sau chestiuni similare, dar aceștia sînt cu siguranță înalte oficialități publice.

E posibil să concepi că o astfel de oficialitate socialistă își va păstra mai curînd postul decât să militeze deschis pentru capitalism. Ar fi o naivitate cam forțată să-ți imaginezi un astfel de om finanțînd activități "subversive".

Singura soluție pentru a obține banii necesari este să strîngă sume mici de la un număr mare de oficiali mărunți. Dar acesta nu este într-adevăr un răspuns. Pentru a exploata aceste surse, mulți oameni trebuie mai întâi convinși, și întreaga noastră problemă este cum să inițiezi și să finanțezi o astfel de campanie.

Mișcările radicale din societatea capitalistă nu au fost nicidată finanțate în acest mod. Ele au fost întotdeauna suportate de către cîțiva oameni cu bani convinși de un Frederick Vanderbilt Field, sau o Anita Mc Cormick Blaine, un Corliss Lamont, pentru a menționa doar cîteva nume din cele afirmate recent, sau de un Fridrich Engels - pentru a ne întoarce în timp. Există un rol al inegalității stărilor financiare ale persoanelor în păstrarea libertății politice care este arareori menționat - rolul patronului.

Într-o societate capitalistă este necesar doarsă convingi cîteva persoane bogate să ofere fonduri pentru a lansa orice idee, chiar ciudată, și sînt multe asemenea persoane. Și, într-adevăr, nu este necesar nici chiar să convingă persoanele sau instituțiile financiare care posedă fonduri ce pot fi utilizate în acest scop de sonoritatea ideilor ce

trebuie propagate. Este nevoie să-i convingă doar pe aceștia de faptul că propaganda poate fi profitabilă financiar; că săptămînalul, cotidianul, cartea sau altă speculație va fi profitabilă. Editorul competent de exemplu, nu-și poate permite să publice doar scrierile pe care el personal le agreează; ceea ce-l interesează este ca piața să fie suficient de mare pentru a-i permite un profit satisfăcător în această investiție.

În acest fel, piața sparge cercul vicios și face posibilă finanțarea unor astfel de încercări cu fonduri mici obținute de la un număr mare de oameni fără a-i convinge mai întâi. Într-o societate socialistă nu există asemenea posibilități; este doar statul atotputernic.

Să ne punem la contribuție imaginația și să presupunem că un guvern socialist este preocupat de această problemă și că este format din oameni doritori să păstreze libertatea. Ar putea înființa de exemplu un birou pentru sponsorizarea propagandei subversive. Dar cum vor putea alege pe cine să susțină? Dacă vor da bani tuturor celor care le vor cere, în cea mai scurtă vreme vor rămîne fără fonduri, pentru că socialismul nu poate anula o lege economică elementară (un preț ridicat cere înainte fonduri mari). Făceti ca susținerea cauzelor radicale să fie suficient remunerată și numărul de doritori va fi nelimitat.

Mai mult decât atât, libertatea de a pleda pentru o cauză nepopulară nu înseamnă că această susținere se face fără bani. În caz contrar, nici o societate nu ar putea fi stabilă dacă susținerea schimbărilor radicale nu ar costa nimic, cu atât mai puțin ar fi sponsorizate. Este foarte clar că oamenii fac sacrificii pentru susținerea cauzelor în care ei cred profund.

Într-adevăr, este important să nu aperi libertatea ar degenera în iresponsabilitate. Ceea ce este esențial e ca suma de bani necesari susținerii unei cauze nepopulare doar pentru oameni care sînt doritori să practice autonegarea, astfel libertatea să fie tolerabil de mare și nu prohibitivă.

Dar încă nu este îndeajuns. Într-o societate cu economie de piață liberă este îndeajuns să ai fonduri. Producătorii de hîrtie sînt tot atât de doritori s-o vîndă ziarului "Daily Worker" ca și lui "Wall Street Journal". Într-o societate socialistă, s-ar putea să nu fie suficient faptul că există fonduri. Ipoteticul suportor al capitalismului va trebui să încerce să convingă fabrica de hîrtie (care este de stat) să-i vîndă hîrtie, tipografia de stat să-i tipărească panfletele, poșta de stat să-i distribuie manifestele în rîndul populației, o agenție de stat să-i închirieze o sală unde să poată vorbi șamd.

Pot exista cîteva feluri în care cineva ar putea escalada aceste dificultăți și să mențină libertatea într-o societate socialistă. Cineva ar putea spune că nu este imposibil. Ceea ce este clar, oricum, este că sînt dificultăți foarte reale în a pune bazele unor instituții care vor apăra în mod efectiv libertatea și posibilitatea existenței părerilor contradictorii. După cîte știu nici unul dintre cei care susțin simultan socialismul și libertatea nu au depășit într-adevăr această problemă sau au început măcar crearea acordurilor instituționale care ar permite existența libertății în socialism. Prin contrast, este clar cum o societate capitalistă cu economie de piață sprijină libertatea.

Un exemplu izbitor pentru aceste principii abstracte a fost făcut public în 26 ianuarie 1959 în ziarul "Times" și este în legătură cu "Blacklist Fadeout". Iată ce scria ziarul "Times": "Ritualul decernării Oscarului este cea mai mare formă de manifestare a demnității Hollywood-ului, dar acum doi ani această demnitate a avut de suferit. Un anume Robert Rich a fost anunțat că fiind cel mai bun scriitor - pentru "The Brave One", dar nu a urcat nicidată pe scenă. Robert Rich era un pseudonim, mascînd unul din cei 150 de scriitori aflați pe lista neagră ca suspecti comuniști sau imigranți încă din 1947. Acest caz era în mod deosebit stînjitor fiindcă Motion Picture Academy (Academia de Film) acuzată, a dezvăluit numele tuturor comunistilor sau a susținătorilor celui de-al 5-lea amendament din cei ce luau parte la competiția pentru Oscar.

Săptămîna trecută, atît regula comunistă cît și misterul identității lui Robert Rich au fost făcute publice.

Rich s-a dovedit a fi Dalton Trumbo, făcînd parte dintre scriitorii care au refuzat să depună mărturie la audierea din 1947 despre comunismul în industria cinematografică. ("Hollywood Ten") Producătorul Frank King a declarat: "Avem obligația față de acționarii noștri să cumpărăm cele mai bune manuscrise posibile. Trumbo ne-a adus

"The Brave One" și noi l-am cumpărat".

Rezultatul a fost sfîșitul formal al listei negre a Hollywood-ului. Cel puțin 15% din filmele curente ale Hollywood-ului sînt scrise de către membri ai listei negre. Producătorul King a afirmat: "Sînt mai multe stafil în Hollywood decît în Forest Lawn. Fiecare companie din oraș a folosit munca celor aflați pe lista neagră. Sîntem doar primii care confirmăm ceea ce toată lumea știe".

Cine poate crede - așa cum cred și eu - că toate libertățile noastre vor fi distruse de comunism, altul îl poate contrazice la fel de puternic, și totuși, în același timp, să creadă de asemenea că într-o societate liberă este intolerabil pentru un om să fie împiedicat să realizeze contracte voluntare cu alții fiindcă el crede în sau încearcă să promoveze comunismul. Libertatea lui include libertatea de a promova comunismul. Libertatea însăși, desigur, include libertatea celorlalți de a nu-l lua ca parterner în aceste circumstanțe. Lista neagră de la Hollywood a constituit o acțiune restrictivă care a distrus libertatea deoarece era o manevră de culise care folosea mijloace coercitive pentru a preveni schimburile voluntare. Această manevră nu a ținut pentru că piața făcea ca păstrarea listei negre să fie prea costisitoare. Argumentul comercial, faptul că cei care conduc întreprinderi sînt stimulați să facă cît de mulți bani pot, a protejat libertatea celor ce se aflau pe lista neagră oferindu-le o formă alternativă de angajare, și dîndu-le oamenilor un motiv în plus să-i angajeze.

Dacă Hollywood-ul și industria de film ar fi condus întreprinderile e greu de crezut că "Hollywood Ten" sau persoane aflate în situații similare ar fi găsit de lucru.

Alt exemplu al rolului pieței în protejarea libertății politice a fost dezvăluit în experiența cu McCarthy -smul. Dincolo de problemele importante implicate și de meritele sublinierilor făcute privind responsabilitățile, de ce protecție beneficiază indivizii - și în particular funcționarii guvernamentali - împotriva acuzațiilor iresonabile și sondajelor în probleme pe care ar fi împotriva conștiinței lor să le dezvăluie? Recursul lor la cel de-al cincilea amendament ar fi însemnat o bătaie de joc fără alternativă la angajările în instituții guvernamentale.

Protecția lor fundamentală a constituit-o existența economiei private de piață în care ei și-au putut cîștiga existența. Din nou, protecția nu a fost absolută. Mulți potențiali întreprinzători particulari erau, corect sau greșit, împotriva angajării acestor stîlpi ai infamiei. Poate că erau mult mai puține justificări pentru prețurile impuse celor implicați decît prețurile impuse în general oamenilor care militează pentru cauze nepopulare. Dar chestiunea importantă este că aceste costuri sînt limitate și non prohibitive, așa cum ar fi fost dacă angajările în instituții guvernamentale ar fi fost singura posibilitate.

Este interesant de notat că o fracțiune disproporționat de mare a populației implicate se îndreaptă spre cele mai competitive sectoare ale economiei - micile afaceri, comerț, agricultură - unde piața se apropie mai strîns de piața liberă ideală. Nimeni din cei care cumpără pline nu știe dacă grîul din care este făcută a fost cultivat de un Comunist sau Republican, de un constituționalist sau un Fascist, sau de un Negru sau un alb. Aceasta nu face decât să ilustreze în ce fel o piață impersonală separă activitățile economice de vederile politice și protejează persoanele de discriminare în activitățile economice pe motive ce sînt irelevante în domeniul productivității - indiferent dacă aceste motive sînt asociate cu opiniile lor politice sau culoarea pielii.

Așa cum acest exemplu sugerează, grupurile din societatea noastră care au cel mai mare interes în apărarea și întărirea capitalismului competitiv sînt acele grupuri minoritare care pot cel mai ușor deveni subiect de neîncredere și dușmănie al majorității - negrii, evreii, cei născuți în alte țări, pentru a menționa doar cîteva din cele mai evidente. Mai mult, în mod paradoxal, inamicii pieței libere - Socialiștii și Comuniștii - au fost recrutați într-o măsură disproporționată dintre membrii acestor grupuri. În loc să recunoască că existența pieței i-a protejat de atitudinea concetățenilor lor, ei au atribuit în mod greșit discriminarea reziduală pieței.

N. r. Lucrarea este o traducere din volumul "Capitalism and Freedom", apărut în 1962 la Chicago University Press.

The case of comrade Honecker

VLADIMIR TISMĂNEANU

"Have you ever heard of our former Commandant? No? Well, it isn't saying too much if I tell you that the organization of the whole penal colony is his work. We who were his friends knew even before he died that the organization of the colony was so perfect that his successor, even with a thousand new schemes in his head, would find it impossible to alter anything, at least for many years to come." — In the Penal Colony, Franz Kafka.

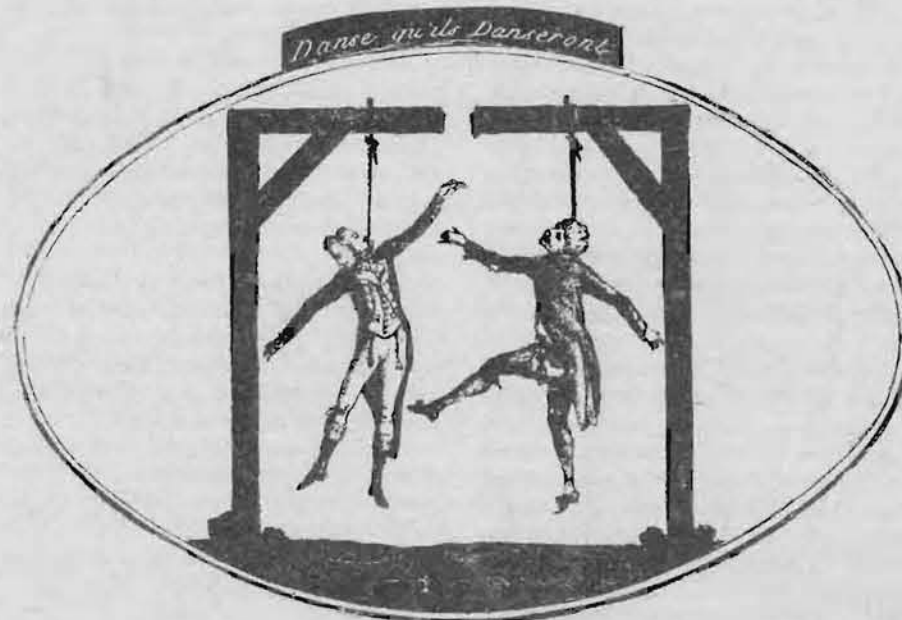
Erich Honecker's extradition by the Russian Government to Germany is unique in many respects. First, it shows that Gorbachev's successors do not want to be embarrassed and encumbered by the Politburo's fateful decisions dictated by a dubious sense of internationalism (actually a form of solidarity between two political mafias). Granting Honecker political asylum made sense for the neo-Bolshevik Gorbachev, not for self-styled democrats Yeltsin, Rutskoy, Kozyrev or Gaidar. Whatever new Russia's imperial ambitions may be, they will not be related to the dogma of proletarian messianism as formulated by Marx and Lenin. In this respect, Honecker represented an obsolete page of a shameful past — the times of corruption and bureaucratic terror — and getting rid of him meant for Yeltsin and his associates a symbolic farewell to their own questionable past.

Not so long ago the exponent of an armed-to-teeth nomenklatura and the paragon of Prussian socialism, a Hero of the Soviet Union and a celebrated guest of Chancellor Kohl, Honecker is now a minable, sclerotic old man, unable to offer more than monotonous mutterings about how the Soviet comrades turned out to be renegades and traitors to the "Cause". More over, he reckons that the last word is still to be said and that the disintegration of communism is an illusion. Quietly mumbling the refrain of the Comintern march-drum links, zwei, drei — he is perhaps waiting for a new Thälmann Bridge to launch a campaign for his salvation. The man who spent ten years in Hitler's jails and camps cannot believe his eyes: the world has gone out its way and all his idols have been smashed. He is a Leninist dinosaur in a circus of dancing mammals.

Now faced with the charges formulated by the German government, Honecker will have to answer inevitable questions linked to the identity of the once omnipotent East German regime: the scope of its international subversive actions, the tenebrous connections with radical and terrorist movements from the Red Army Factions to the PLO, the establishment of a uniquely efficient form of absolutism in the name of the struggle for emancipation. Comrade Honecker will have to

Nota redacției

Procesul tovarășului Honecker nu va mai avea loc. La mijlocul lunii ianuarie, datorită stării critice a sănătății sale (avocații săi declară că ar mai avea de trăit cel mult 6 luni), acuzațiile contra lui Honecker au fost retrase și statul german i-a permis să plece în Chile, unde se află deja soția și fiica lui. Cu toate acestea, considerăm prezentarea eseului politic al lui Vladimir Tismăneanu, despre cazul tovarășului Honecker, mai mult decât necesară. El ne oferă o mostră de analiză politică profundă asupra ultimului exponent al unei epoci istorice revoluate. În acest caz, procesul s-ar fi constituit într-un veritabil Nürnberg al comunismului german peste care trebuie suprapusă și tragedia nazistă.

respond for the orders given to the border guards to shoot unarmed civilians whose unique fault consisted of having been born on the wrong side of the Wall and who desperately (and suicidally) tried to correct this ontological injustice by fleeing the East German "paradise." But comrade Honecker is ein alter Genosse whose whole life evolved within the communist chapel: resorting to the ideological grammar, he will say that class struggle warranted the repression, that the glowing tomorrows were a sacred end that justified the impure and somewhat regrettable means used to implement them. In this respect, his trial will be one of a whole communist generation.

It is not scapegoating what is now organized in Berlin, but rather an attempt to come to terms with the German and European Stalinist past. Like the Nazi crimes, Erich Honecker's misdeeds were ideologically motivated: they were actions whose finality could be understood only in the light of the ultimatum creed. To achieve this end, to make mankind better and happier according to an utopian blueprint, no technique and method were too ruthless. Exaggeration in the service of millenium was thus part and parcel of the hubris that entranced several generations in this convulsive century. The case against comrade Honecker is thus one against a degenerated version of the philosophy of mandatory happiness. And the defendant, like Kafka's old Commandant in The Penal Colony, has no compunction: he believes in the righteousness of his ideals and despises the newcomers with their sentimental exaltation of human rights and other hazy bourgeois phrases. Comrade Honecker experienced the Nazi concentration camps and, in the Comintern tradition, equates capitalism and Fascism. His trial therefore is the trial of the German communist experience, of its

annexation by Stalin and his epigones and the liquidation of the noble heritage of Rosa Luxemburg and other anti-authoritarian socialists. To put it simply, this trial is one of historical retribution: like the Nuremberg tribunal, the German judges will have to deal with a most lurid page of this century's drama. Their sentence should be less an act of historical vengeance than one of national healing.

As in the other ex-communist countries, dealing in a procedural way with the communist atrocities and their perpetrators is a most difficult task. First, because judges and defendants have been in a way or another part of the same historical Gestalt and nobody can invoke full innocence. On the other hand, the pillorying of the former communists cannot be successfully undertaken unless one discusses the political conditions that preceded the Sovietization of the region, including the presence of militaristic, nationalist and jingoistic parties and regimes. In the German case, "overcoming the past" means to assume in a dispassionate but responsible way the tragedy of the Nazi and Communist catastrophes. De-communization is thus bound to stir a new debate on de-Nazification.

Of all the former communist leaders, only Bulgaria's Todor Zhivkov, Romania's Nicolae Ceausescu and now Erich Honecker have been brought to trial. The action against Zhivkov has been procrastinated and the foxy former Bulgarian leader has so far scored many points in the attempt to defuse the public anger against him and his regime. Czechoslovakia's Gustav Husak died in his own bed and General Jaruzelski is collecting royalties for his memoirs. Mikhail Gorbachev himself is running a foundation located in the headquarters of the now banned communist party's former Institute for Marxism-Leninism. In a way, comrade

Honecker can consider himself lucky: unlike his great friend Ceausescu, who was executed in December 1989, together with his wife Elena, following a mockery of trial, he enjoys legal advice from respected lawyers. His trial will take place in a genuine law-based society where his rights are constitutionally guaranteed. His wife Margot, considered by many his evil genius, lives now safely in Santiago de Chile, in the company of their daughter and son-in-law. To his infinite dismay, comrade Honecker will realize that his fantasies about the reactionary and imperialist Bonn regime were humbug: nobody wants to harass him and no witch-hunt has been waged against those who turned the GDR into a huge prison.

In his solitary confinement, however, will comrade Erich be able to understand that his trial is part of that Hegelian cunning of reason that makes one think today that he belongs to the wave of future only to be thrown away tomorrow as a despicable wreck? Remembering the persecutions he organized against so many heretics, from Ernst Bloch and Rudolf Bahro to Robert Havemann and Wolf Biermann, will he realize that his vision of socialism was only another face of the ugly politics of resentment he so forcefully opposed during his anti-fascist days? Or, like so many zealots in history, will comrade Honecker remain caught in his universe of bitter rancor and vindictive desires, in that world of impossible dreams about glory and splendor and marches and parades, convinced that only a devilish conspiracy could subvert his total authority?

More than anything else, the trial against Erich Honecker ought to be a national reminder that redemption cannot be reached by force and violence and no human being has the right to consider himself entitled to coerce other human beings into a state of grace through bondage and humiliation. Maybe at this last hour of the century, after having repeated somewhat Trotsky's experience of living like a hunted animal, comrade Erich will learn that the Leninist epiphany is over and that the radiant future turned out to be nothing but a murderous farce.

Vladimir Tismăneanu is associate professor of government at the University of Maryland (College Park) and the author of *Reinventing Politics: Eastern Europe from Stalin to Havel* (Free Press)

